

1 Inledning	2
1.1 Syfte	3
1.2 Varför ett moralpanikperspektiv?	4
2 Moralpanik, folkdjävlar och skolskjutningar	7
2.1 Moralpanik	7
2.1.1 Kritik.....	11
2.1.2 Moralreglering	12
2.1.3 Sociala problem och moralpanik	13
2.3 Folkdjävlar.....	15
2.3.1 Avvikande beteende	16
2.3.2 Ungdomars roll som folkdjävlar	18
2.3.3 Medierna som katalysator för moralpanik	20
2.4 Skolskjutningar	22
2.4.1 Skolskjutningar och socialt kapital	24
2.4.2 Demonisering av gärningsmännen.....	25
3 Moralpanik i risksamhället	28
3.1 Moralpanik som teoretiskt perspektiv	28
3.1.1 Moralpanikens skeden och kännetecken.....	29
3.1.2 Moralreglering och social kontroll	32
3.2 Risksamhället och moralpanik.....	34
3.2.1 Risksamhället – förutsättning för eller rättfärdigande av moralpanik?	35
3.2.2 Moralpanik – ett uttryck för rädslans kultur.....	37
4 Diskursanalys av tidningsdebatt	39
4.1 Diskursanalys.....	39
4.2 Att analysera mediedebatter	42
4.3 Tidningstexter som material	44
4.3.1 Urvalsprocessen	46
5 Moralpanik och förnuftslogik	48
5.1 Centrala förklaringsmodeller.....	48
5.1.1 Psykologiska aspekter och personlighetsstrukturer	49
5.1.2 Vapen.....	50
5.1.3 Internet, media och populärkultur	52
5.1.4 Försvagad välfärd och hårdare samhällsklimat.....	55
5.1.5 Kulturella förklaringar	59
5.1.6 Ett brett spektrum av förklaringar	60
5.2 Centrala diskurser.	62
5.2.1 Rationalisering.....	62
5.2.2 Risk och kontroll.....	70
5.2.3 Normalisering	76
5.3 Moralpanik och förnuftslogik.....	79
5.3.1 Jokela-debattens generella kännetecken	82
5.3.2 Konkreta konsekvenser	84
6 Rädslans makt	87
Litteratur	96

1 Inledning

Man får inte säga att en handling bryter mot gemensamma uppfattningar för att den är brottslig, utan att den är brottslig för att den bryter mot våra gemensamma perceptioner. Vi fördömer det inte för att det är ett brott, utan det är ett brott för att vi fördömer det. (Durkheim 1964, 86.)

Onsdagen den 7:e november 2007 utsattes det finländska välfärdssamhället för en oroväckande och ödesdiger incident då en 18 årig pojke utförde ett attentat mot sin egen skola. Han sköt ihjäl sju elever och skolans rektor, och avslutade det hela med att ta sitt eget liv. Efter sig lämnade han förutom sörjande närstående också ett oförstående folk och ett nihilistiskt manifest med en hård kritik mot och avsky för samhället och mänskligheten. Skolmassakern i Jokela väckte starka reaktioner och medierna fylldes snabbt av bilder, rapporter, kommentarer och analyser – allt för att försöka förstå vad som hänt. Hösten 2007 kom följaktligen hela Finland att präglas av Jokela-fallet, vilket mängden tidningsartiklar gällande fallet tydligt visar. Under loppet av några få timmar denna vanliga onsdag förmiddag i november, förändrades synen på det finländska samhället. Skolskjutningarna i Jokela var de första av sitt slag i Finland och kan därför på många sätt anses utgöra en historisk brytningspunkt för den trygga välfärdsstaten Finlands självbild. Första gången en elev sköt en annan elev i en finländsk skola var i Raumo 1974 då en 15 årig pojke sköt två andra pojkar till döds. Till karaktären skiljde sig ändå det här fallet från Jokela-fallet, det var inte lika omfattande, medierapporteringen var inte lika intensiv och reaktionerna och debatten betydligt mindre.

Att skolmassakern i Jokela var oförsvarlig och bröt mot både lag och moral är något de flesta varit överens om. Men granskar man närmare de diskursiva efterdyningarna och reaktionerna på skolmassakern i Jokela kan man ändå finna varierande förklaringsmodeller och tolkningar om var problemet i grund och botten ligger. Vissa lyfte fram den bristfälliga samhörigheten och den försvagade välfärdsstaten, andra ansåg att problemen finns i skolan och i familjen. En del ansåg att det mest

grundläggande problemet är internet och en allmänt försvagad moral, vilket ställer krav på ökad kontroll. Förklaringarna var många. De flesta var trots allt överens om att skolmassakern i Jokela fungerade som en allvarlig påminnelse om och indikator på det finländska välfärdssamhällets tillstånd (Hoikkala & Suurpää 2007, 5-6).

1.1 Syfte

I denna pro gradu-avhandling undersöker jag hur människor reagerat på och förklarat skolmassakern i Jokela. Jag är främst intresserad av de diskurser som de olika förklaringsmodellerna representerar. På det här sättet ämnar jag analysera i vilken utsträckning förklaringsmodellerna kan anses präglas av moralpanik. För att kunna ge ett svar på det här kommer jag att ta ett moralpanikperspektiv som teoretisk utgångspunkt och tillämpa en diskursanalys för att granska vilka förklaringsmodeller som gavs och vilka diskurser som uppstod i Jokela-debatten. Jag analyserar följaktligen hur den medierade Jokela-debatten utvecklades och formade perceptionerna om specifikt skolskjutningar och mera generellt ungdomar, samt det finländska samhällstillståndet i stort. I denna avhandling bottenar moralpanikperspektivet i en större diskussion om krav på social kontroll, reglering och riskhantering .

Forskningsfrågan är följande: *I vilken utsträckning kan reaktionerna på och tolkningarna av skolmassakern i Jokela anses präglas av moralpanik? Vilka andra förklaringsmodeller präglade Jokela-debattens diskursiva efterdyningar?*

Genom en diskursanalys kartlägger jag de förklaringsmodeller som är kopplade till Jokela fallet. Jag frågar mig om och hur vissa av dessa förklaringsmodeller har spridit tendenser till moralpanik, och om det bidragit till konstruerandet av sociala problem och skapandet av krav på ökad social kontroll och reglering. Avhandlingen placerar sig inom ramen för följande teorier och sociologiska områden: moralpanik, avvikande beteende, sociala problem, kriminologi, risksamhället och social kontroll.

Materialet består av texter i Helsingin Sanomat under perioden 8.11–31.12.2007, där man försökt förklara orsakerna till det som hände i Jokela. Det finns ett klart behov av

att studera Jokela-fallet, eftersom det väckte en stor nationell diskussion om det finländska välfärdssamhällets tillstånd och anses ha utgjort en historisk brytningspunkt. Med denna avhandling ämnar jag också bidra också till att aktualisera det delvis bortglömda moralpanikparadigmet genom att tillämpa det i en diskursanalys och koppla ihop det med teorier om sociala problem, social avvikelser och risksamhället. Eftersom skolskjutningar i allt högre grad utgör en gemensam realitet i det senmoderna och blivit det i Finland de senaste åren, finns det ett betydligt samhälleligt behov av att studera skolskjutningar som socialt fenomen. (Cohen 2002; Thompson 1998.)

Syftet med avhandlingen är inte att försöka se huruvida någon förklaringsmodell är bättre än någon annan eller ta ställning till om vissa reaktioner är mera rättfärdigade än andra. Det handlar om att se vilka reaktioner och förklaringar skolmassakern i Jokela har väckt för att bättre kunna förstå hur samhället reagerar och handskas med liknande fall. Det bör också poängteras att moralpanik inte utgör ett självändamål för min avhandling, utan det är ett medel med vars hjälp jag närmar mig debatten kring Jokela-fallet ur ett visst perspektiv, i strävan efter att öka förståelsen både av de sociala processer som är kopplade till sociala problem och de samhälleliga konsekvenser skolskjutningar kan leda till.

1.2 Varför ett moralpanikperspektiv?

Debatten kring skottdramat i Jokela präglades i stor utsträckning av sublima och mångtydiga reaktioner och inte enbart av entydig moralpanik. Ändå är det motiverat att närma sig Jokela-debatten ur ett moralpanikperspektiv, det självklara och entydiga är oftast mindre intressant att forska i.

Varför studera moralpanik? Enligt Chas Critcher är det viktigt för att vi är omgivna av moralpanik hela tiden. Dessutom får den en allt större politisk betydelse, menar han. Moralpanik berättar också en hel del om hur makten fungerar, isynnerhet när det gäller vem som definierar sociala problem och vad som anses vara passande och normativt beteende. (Cricher 2006, 3-6.)

I min pro gradu avhandling närmar jag mig Jokela-debatten ur ett moralpanikperspektiv som jag speglar mot ett större riskparadigm. Jag ser med andra ord moralpanik som ett uttryck för dagens riskkultur och de hegemoniska trygghetsdiskurser som grundar sig på rädsla för och reglering av det okända och avvikande. Vi blir ständigt påmind om olika hot genom nyhetsrapportering och rädslan genomsyrar allt fler diskurser som skapar ramar för vårt tänkande och varande, och riktas mot olika sociala problem. Det här stärker uppfattningen om att social kontroll är enda lösningen på sociala hot. (Altheide 2002.) Trygghet har blivit vår tids stora berättelse, den präglar hela tillvaron. Strävan efter trygghet styr över våra liv. (Koskela 2009.) När ett samhälle genomgår grundläggande förändringar ändras också samhällets normativa ramverk. Det här skapar otrygghet i samhället och leder till ett behov av att förstärka och återskapa tydliga normativa gränser och öka social kontroll. Normerna förstärker man ofta genom att reagera starkt på de och det som anses utgöra ett hot mot samhället och dess rådande moral. (Goode & Ben-Yehuda 1994a; Koskela 2009.)

I Finland har känslan av otrygghet ökat betydligt de senaste åren på grund av skolskjutningar. När ett nytt hot uppstår väcker det olika reaktioner och tolkningar - man vill hitta förklaringar, man vill förstå. Samtidigt försvagas samhällets förtroendekapital och misstänksamheten ökar, eftersom man bara ser nya annalkande risker och hotbilder. I ett sådant samhällsklimat blir det lättare att driva igenom krav och beslut på ökad kontroll och reglering, i strävan efter kunna rationalisera rädslan genom olika former av riskreglering och riskstyrning. (Koskela 2009.)

Det är utgående från det här risk- och trygghetsperspektivet jag närmar mig skolskjutningarna i Jokela och de reaktioner och förklaringsmodeller det här skapade. När rädslor etableras blir det lättare att legitimera olika former av riskhantering, för att åtgärda problemen och försvara sig mot de hot som samhället kollektivt upplever. Oftast handlar den här riskhanteringen i praktiken om olika former av social kontroll över avvikande och hotande element. På det här sättet uppstår en riskspiral: Genom att peka på olika risker förstärks och sprids rädslan. När man väl etablerat dessa hotbilder blir det lättare att driva igenom överdimensionerade åtgärder för att kunna handskas med dessa potentiella risker. (Koskela 2009.) Följaktligen handlar moralpanik i grund och

botten om en rädsla för det avvikande och okontrollerade, de så kallade folkdjävlar, som framkallar krav på social kontroll och reglering.

I följande kapitel presenterar jag litteratur och forskning som är väsentlig för min pro gradu avhandling. Jag gör delvis en historisk tillbaka blick i hur relevanta sociologiska ämnen diskuterats tidigare och tar en titt på de nyaste forskningsresultaten. Genom att titta på den sociologiska diskussion som förts om moralpanik, avvikande beteenden, sociala problem och skolskjutningar som fenomen, placerar jag min avhandling i en större sociologisk kontext. Jag börjar med att presentera begreppet och fenomenet moralpanik och visar hur moralpanikparadigmet uppstått och utvecklats med tiden. Därefter går jag över till att fokusera på dem som moralpaniken riktas mot, de så kallade folkdjävlar. I kapitlets tredje del lyfter jag fram forskning som gjorts om skolskjutningar.

I kapitel tre går jag mera i detalj in på hur moralpaniken fungerar som teoretiskt perspektiv för min avhandling och hur jag tillämpar det här perspektivet i min analys. Dessutom visar jag hur moralpanikperspektivet är kopplat till en större diskussion om risksamhället och presenterar därför också väsentliga delar av riskparadigmet. På det här sättet visar jag varför moralpanik är kännetecknande och får stor genomslagskraft i det senmoderna risksamhället. Riskperspektivet är inte direkt en teoretisk utgångspunkt för min avhandling, men något jag ständigt speglar min analys mot.

I kapitel fyra visar jag hur jag metodologiskt har gått tillväga. Jag förklarar hur jag tillämpat mig av en diskursanalys, hur jag kommit fram till mina teman och redogör för urvalsprocessen för mitt material. I det femte kapitlet gör jag min analys. Jag går igenom olika teman och förklaringsmodeller med hjälp av textexempel ur mitt material och presenterar de diskurser jag kommit fram till utgående från dessa teman och texter. Till slut knyter jag samman analysen och drar slutsatser. I det sjätte och sista kapitlet för jag en avslutande diskussion utgående från resultaten av min diskursanalys och lyfter fram mina slutsatser i ett mera generellt perspektiv.

2 Moralpanik, folkdjävlar och skolskjutningar

I detta kapitel kommer jag att gå igenom olika forskningsområden som är relevanta för det tvärvetenskapliga moralpanikperspektivet och som är kopplade till forskning om skolskjutningar. Jag börjar med en genomgång av vad moralpanik egentligen syftar på, hur det här perspektivet har utvecklats och kritiserats. Efter det här visar jag hur moralpanik i grund och botten är en reaktion på sociala problem och samtidigt bidrar till att konstruera dem. I kapitlets andra del fokuserar jag på det som moralpaniken riktas mot, det vill säga *folkdjävlar*. Eftersom folkdjävlar i regel är individer eller grupper som genom sitt avvikande beteende anses skapa sociala problem går jag tillbaka i tiden till det som kallas för Chicagoskolan som genom studier av avvikande beteende, kriminalitet och subkulturer öppnade för ett nytt sätt att förstå sociala avvikelser. Jag diskuterar också ungdomar som i egenskap av typiska folkdjävlar ofta blir ett mål för moralpanik. Vem som får rollen som folkdjävlar avgörs långt av medierna, därför redogör jag för mediernas roll i skapandet av moralpanik. I kapitlets tredje del presenterar jag i stora drag den forskning som gjorts kring skolskjutningar som socialt fenomen, med fokus på de reaktioner som de väckt.

2.1 Moralpanik

Societies appear to be subject, every now and then, to periods of moral panic. A condition, episode, person or group of persons emerges to become defined as a threat to societal values and interests; its nature is presented in a stylized and stereotypical fashion by the mass media; the moral barricades are manned by editors, bishops, politicians and other right-thinking people; socially accredited experts pronounce their diagnoses and solutions; ways of coping are evolved or (more often) resorted to; the condition then disappears, submerges or deteriorates and becomes more visible... Sometimes the panic passes over and is forgotten, except in folklore and collective memory; at other times it has more serious and long-lasting repercussions and might produce such changes as those in legal and social policy or even in the way the society conceives itself. (Cohen 2002, 1.)

När Stanley Cohen gav ut *Folk Devils & Moral Panics* 1972 (2002) blev moralpanik ett centralt begrepp inom sociologin. Cohen studerade hur samhället reagerar på avvikande grupper, så kallade folkdjävlar. Enligt honom var samhällets reaktioner på dessa folkdjävlar överdrivna, och därför ansåg han att man kunde urskilja något som han

kallade för moralpanik (Cohen 2002.) Men moralpanik som begrepp och fenomen är mer komplext än så, och har senare både kritiserats och utvecklats (Thompson 1998). Cohens teori om moralpanik är ändå i högsta grad aktuell ännu i dag, och utgör fortfarande utgångspunkten för senare studier och teorier om moralpanik (Thompson 1998, 9). I förordet till tredje upplagan av *Folk Devils & Moral Panics* konstaterar Cohen (2002) att moralpanikparadigmet bör kopplas ihop med nyare teorier för att hållas aktuellt i dagens samhälle. Han anser att studier om moralpanik framför allt är kopplade till tre nyare traditioner inom sociologin: a) socialkonstruktionism, b) medie- och kulturstudier, samt c) riskstudier (Cohen 2002, xxii-xxvi). När Cohen räknar upp olika samhällseliga områden som blivit centrala föremål för moralpanik nämner han skolvåld, närmare bestämt mobbning och skolskjutningar som en av dessa kategorier (Cohen, 2002, xii).

Moralpanik bryter regelbundet ut i moderna samhällen och det är sannolikt att det fungerar som en mekanism som både stärker och omformar samhällets moraliska gränser. När de moraliska gränserna är suddiga och i förändring, ökar sannolikheten för att medlemmarna i ett samhälle drabbas av moralpanik. (Goode & Ben-Yehuda 1994a, 50-52.) Moralpaniken börjar med att något eller någon i samhället upplevs som oroväckande och ett hot mot samhällets värderingar och intressen. Efter det här avbildas hotet på ett stereotypiskt sätt av massmedia så att det är lätt att känna igen. Det här skapar medierepresentationer som frammanar en utspridd allmän oro som myndigheter och opinionsbildare reagerar på. Detta kan få konkreta samhällseliga konsekvenser till exempel i form av lagändringar. (Kauranen 2008, 49-50.)

Enligt Jock Young (1999, 24-25) har moralpaniken ökat i det postindustriella samhället delvis på grund av att begreppet avvikelse blivit mera komplext. Brottsligheten har ökat i alla samhällsklasser och det informeras och rapporteras mer om den än någonsin. Detta bidrar till att människor reagerar känsligare på brott. (von Hofer 2000.) Moralpanikens inverkan på samhällets inofficiella normativa strukturer och uppfattningar om rätt och fel kan granskas utgående från den syn på brottslighet som Emile Durkheim (1990, 86) presenterar i det inledandet citatet, det vill säga att en handling blir brottslig för att den uppfattas bryta mot de rådande normerna.

Huruvida moralpanik bidrar till en stabilisering av samhället eller tvärtom stöder sociala förändringar, beror enligt Ben-Yehuda (1985) på hurdan moralpanik det är frågan och i vilken kontext den förekommer. Moralpaniken kan institutionalisera olika uttryck för oro och rädsla, så att de inkorporeras i organisatoriska strukturer. Alternativt får moralpaniken inte några följder alls, utan försvinner snabbt och glöms bort. Moralpaniken kan alltså se mycket olika ut och följer inte alltid samma mönster. Att hitta enhetliga orsak-verkan förhållanden är problematiskt, moralpaniken kan beröra ett helt samhälle eller endast en viss grupp. Den kan också räcka olika länge och ha varierande stor effekt på samhället. Således kan även svagare moralpanik ha en betydelsefull inverkan på samhället. Det är nämligen när moralpaniken ebbar ut som de moraliska reglerna skrivs om. (Goode & Ben-Yehuda, 1994a.) Eller som Durkheim menat; det är då de moraliska reglerna skrivs om som man förstärker samhällets kollektiva medvetande om gemensamma normer och värderingar, vilket krävs för att det inte skall uppstå anomi (Durkheim 1964; Durkheim 1968, 212).

I moralpaniken ingår också ett antagande om att samma sak kommer att hända igen, vilket kan börja fungera som en självuppfyllande profetia genom att man börjar inbilla sig olika hot och genomför olika åtgärder för att hindra det i förväg. De samhällsliga reaktionerna på olika plötsliga händelser, isynnerhet om de uppfattas som ett hot, handlar i grunden om att försöka förstå vad som hänt, förståeligöra sådant som verkar absurt, ofta med hjälp av olika teorier. (Cohen 2002, 26, 35-36.)

Cohen (2002) påpekar ändå att när något kallas för moralpanik syftar det inte på att detta något inte existerar överhuvudtaget eller att reaktionerna enbart är baserade på fantasi och hysteri. Det handlar endast om att reaktionerna på detta problem är överdrivna i jämförelse med andra problem. Moralpanik känner man igen på att det handlar om problem som är helt nya, men som också är kopplade till gamla traditionella problem. Moralpanikfall är skadliga i sig, men fungerar också som varningstecken för större samhällsproblem. Under perioder av moralpanik börjar otypiska fall presenteras som mera generella problem, det här gäller t.ex. ungdomsbrottslighet. Man drar alltså långtgående slutsatser och genomför omfattande åtgärder utgående från få undantagsfall, menar Cohen (2002, viii- x.)

För att moralpanik skall kunna bryta ut krävs det enligt Cohen (2002, xi) tre element; a) en lämplig fiende som är tydlig och inte för mäktig, b) ett lämpligt offer som man kan identifiera sig med och c) konsensus om att det inte bara handlade om ett enskilt fall, utan skulle kunna få konsekvenser för hela samhället. Det behövs ofta också en extrem och dramatisk händelse som sätter igång hela moralpaniken. Därför är det inte alltid mängden händelser som står i fokus, udet viktiga är snarare om man börjar se på något problem med nya ögon och oro sig för att det kunde hända vem som helst, just på grund av ett fall som sticker ut. (Critchler 2006.)

*Moraliska korståg*¹ är besläktade med moralpanik. De som står bakom dessa så kallade korståg kallas för *moralentreprenörer*², det vill säga aktörer som driver en viss agenda. Utan moralentreprenörer finns inga moraliska korståg. Moraliska korståg skiljer sig från moralpanik genom att de är mera medvetet frammanade och tillämpas mera direkt som ett medel för att uppnå till exempel politiska eller religiösa mål. (Goode & Ben-Yehuda 1994a, 138-141.) Moralpaniken har sällan en lika framträdande och uttalad agenda. Men moralentreprenörer spelar en central roll under perioder av moralpanik, eftersom de ofta driver fram den. Moralentreprenörernas roll har dock förändrats, eftersom moralpanik inte längre behöver specifika moralentreprenörer för att identifiera folkdjävlar och uppmana till ökad informell kultur av social kontroll. I dag är det istället staten och medierna som tagit över rollen som moralentreprenörer och driver fram moralpanik. Det behövs inte heller längre folkdjävlar i form av avvikande arbetarklassmän för att moralpanik skall bryta ut. Istället är det i allt högre grad mediernas selektivitet som lyfter fram moralpanik för allmänheten. (Goode & Ben-Yehuda 1994a.)

¹ Moraliska korståg (moral crusades) skiljer sig från moralpanik genom att de är mera målmedvetet frammanade, och tillämpas mera direkt som ett medel för att uppnå t.ex. politiska eller religiösa mål (Goode & Ben-Yehuda 1994).

² Moralentreprenörer är de som driver moraliska korståg och identifierar folkdjävlar för att driva sina egna intressen (Goode & Ben-Yehuda 1994).

2.1.1 Kritik

Moralpanik som begrepp har allt mer börjat användas i vardagsspråket. Det här har lett till att fenomenet i sig blivit ett instrument för både politiker, journalister och andra intressegrupper. Detta har delvis också lett till en urvatting av begreppet, vilket väckt en del kritik (McRobbie & Thornton 2002, 68-79). Kritiken mot moralpanikbegreppet gäller främst "panik"-delen. Att tala om panik antyder att det endast är frågan om en irrationell och överdriven reaktion. Ralf Kauranen (2008, 52) menar att användningen av ordet "panik" indikerar att man inte tar på allvar att något uppfattas som problematiskt eller hotfullt, utan att man istället anser att reaktionerna är irrationella, överdrivna eller onödiga. Furedi (2002, 45-48) menar däremot att moralpanik ofta kan anses rättfärdigad, eftersom det är den enda "förnuftiga" reaktionen i vissa situationer.

Vissa menar följaktligen att moralpaniken fyller ett samhällligt syfte och det anses bäst för alla att man reagerar starkt på potentiella hot. Som motkritik bör det konstateras att moralpanikstudier riktar sig mot socialt konstruerade uppfattningar om sociala problem, inte objektiva tillstånd. Yvonne Jewkes (2004, 21) menar i sin tur att teorierna om moralpanik förenklar begreppet moral och avvikelse för mycket. Moralpaniken bidrar till att definiera samhällets moraliska regler och korrekta beteenden, vilka man bör leva enligt, men fokuserar sällan på orsaken till att vissa grupper beter sig avvikande. Hon menar att avvikelse-begreppet för ofta används som en synonym för irrationalitet. Jewkes påpekar också att medierna kan skapa ett visst åsiktsklimat där vissa grupper inte accepteras. Man kan anta att en del av dessa uppfattningar får stöd inom politiken, vilket leder till att man flyttar allmänhetens intresse från ett fenomen till ett annat. Samtidigt kan man inte utgå från att allmänheten slaviskt sväljer elitens intressen. (Jewkes 2004, 28-30.) Att medierna uppmärksammar vissa händelser kan dessutom vara en följd av, istället för en orsak till, moralpanik (Cricher 2006).

Sarah Thornton (1997) har kritiserat moralpaniken för att vara en för totaliserande beskrivning och utmålning av det onda. Man glömmer till exempel att moralpanik kan fungera som god reklam eller symboliskt kapital för en viss grupp och därför kan vara något vissa strävar efter. Hon påpekar också att medierna inte är en monolitiskt helhet.

Martin Barker (1984, 170-171) anser i sin tur att moralpanik-studierna ger medierna en för stor roll i skapandet av panik och oro.

Trots all kritik är moralpanikbegreppet fortfarande livskraftigt. Moralpanik som fenomen tas ofta upp i allmänna diskussioner och offentliga debatter, ofta ändå på ett onyanserat och oproblematiserat sätt. Den teoretiska diskussionen om moralpanik har däremot utvecklats betydligt sedan 1970-talet och är i dag mera nyanserad (Kauranen 2008, 54).

2.1.2 Moralreglering

Moralpanikperspektivet fokuserar i grunden på konstruktionen av social avvikelser och det onda i samhället, det vill säga avvikelser i så kallade negativa termer. När ett beteende bedöms som avvikelser konstrueras dock samtidigt också en normalitet, poängterar Kauranen (2008, 51). Den här aspekten lyfts fram i diskussionen om det som kallas för *moralreglering*. Moralpanik är således ett uttryck för krav på moralreglering. Begreppet moralreglering har använts sedan 1980-talet och syftar på fenomen kopplade till regleringen av både olika sätt att leva och på beteendemönster. Begreppet utvecklades av Philip Corrigan och Derek Sayer, som definierade moralreglering på följande sätt: “*a project of normalizing, rendering natural, taken for granted, in a word “obvious”, what are in fact ontological and epistemological premises...*” (Corrigan & Sayer 1991, 4).

Moralregleringen är alltså en process genom vilket man normaliserar och börjar ta för givet fenomen som anses självklara och på såvis formar och stärker den rådande moraluppfattningen. Fokus ligger på konstruktionen av normalitet, inte avvikelser. Moralregleringen är med andra ord ett normaliseringsprojekt med en undertryckande effekt. Vissa erfarenheter och identiteter underkvas och anpassas efter ett förenhetligt intresse. Moralreglering innehåller inte samma negativa konnotationer som panik och är kopplad till foucaultska regleringsstudier (Kauranen 2008, 53-56.) Det är inte bara staten, utan också andra institutioner och instanser som utövar reglering - inte minst människors självreglering, påpekar Dean (1999, 147). Han lyfter fram Michel Foucaults

betydelse och menar att istället för att tala om moralreglering skall man använda sig av Foucaults teori om *governmentality*³, eftersom den täcker olika aspekter av reglering i samhället och beskriver hur de är relaterade till varandra. (Dean 1999.)

Alan Hunt (1999) anser däremot att begreppet moralreglering är användbart. Han är intresserad av verksamheter som strävar efter att inverka på andras beteende och förhindra att de gör det själva. Hunt (1999, 17) påpekar att moralreglering bör särskiljas från politisk reglering, eftersom moralreglering utövas av många olika instanser och institutioner som inte alla är politiska. Dessutom kan moralregleringen anta flera olika former, till exempel medicinska eller pedagogiska. Enligt Hunt existerar moralreglering sida vid sida med ekonomisk och politisk reglering. Hannu Ruonavaara (1998) är inne på samma linje. Han ser en skillnad mellan moralreglering i form av till exempel utbildning, propaganda eller upplysning, och andra former av reglering, till exempel ekonomisk styrning. Han konstaterar dock att gränserna mellan olika former av reglering ofta är diffusa. (Ruonavaara 1998, 289.)

2.1.3 Sociala problem och moralpanik

Moralpanik som fenomen och teori är kopplad till en större diskussion om hur sociala problem definieras, hur de uppstår och konstrueras, samt vilken roll de får i samhället. Min avhandling tangerar därför också en större diskussion om både konstruktionen av och reaktionerna på sociala problem och social avvikelser.

Enligt Erich Goode och Nachman Ben-Yehuda (1994a, 50) kan sociala problem uppfattas som konstruerade fenomen som utgör ett hot mot samhällets normer, vilket skapar starka reaktioner bland samhällets medlemmar och kan leda till moralpanik. Med andra ord kan man säga att där det uppstår moralpanik skapas också sociala problem. Detta betyder dock inte att sociala problem per definition leder till moralpanik, eftersom

³Governmentality syftar på reglerings- och styrningsmekanismer i samhället, som är kopplade till rationalitet och biomakt. Det syftar också på specifika historiska förändringar i maktutövningsmetoderna i det västerländska samhället, med fokus på styrningens mångdimensionalitet och utvecklingen av självreglering. (Foucault 1991.)

reaktionerna inte alltid är oproportionella. Moralpanikteorierna grundar sig på socialkonstruktionism, men går ett steg vidare i sin analys av sociala problem (Goode och Ben-Yehuda 1994a, 51). Den här uppfattningen grundar sig på Malcolm Spectors och John I Kitsuses (1977, 33) tanke om att det inte finns några essentiella och objektiva sociala problem, utan allt ligger i betraktarens, det vill säga samhällets ögon. Således existerar inte ett socialt problem förrän det definieras som sådant och människor börjar reagera på det som sådant. Samma sak gäller sociala avvikelser. Definitionen bygger följaktligen på en konstruktionsprocess med moraliska konnotationer, där olika aktörer och institutioner genom diskurser skapar sociala problem, på samma sätt som avvikande beteenden och kriminalitet skapas (Spector & Kitsuse 1977, 25). Spector och Kitsuse lyfter med andra ord fram de normativa och värderelaterade aspekter som delvis ligger som grund för konstruktionen av sociala problem och menar att denna konstruktion bör uppfattas som ett uttryck för samhällets tillstånd och att den är kopplad till olika former av förklaringsmodeller. Följaktligen menar de att sociala problem bör uppfattas som aktiviteter eller processer genom vilka samhällets medlemmar definierar och konstituerar ett visst tillstånd som ett socialt problem. (Spector & Kitsuse 1977.)

Trots att teorier om konstruktionen av sociala problem är kopplade till moralpanikperspektivet finns det en grundläggande skillnad mellan dem. Enligt Spector och Kitsuse (1977, 37) är alla sociala problem konstruerade, därför kan man inte säga vilka sociala problem man bör reagera starkt på eller vilka som är större eller verkligare än andra. I Cohens (2002) teori, som representerar det klassiska moralpanikperspektivet, finns det däremot ett implicit antagande om att vissa sociala problem är mindre verkliga än andra och därför inte rättfärdigar starka reaktioner. Detta perspektiv grundar sig alltså inte på en lika ortodox och definitiv socialkonstruktionism, utan utgår egentligen från att det faktiskt finns någon form av essentiella och verkliga sociala problem. De här två perspektiven är besläktade med varandra, men skiljer sig i sina grundantaganden. Den största skillnaden är således att det för Spector och Kitsuse (1977) inte är intressant huruvida vissa uppfattningar i media och i offentligheten motsvarar verkligheten. Cohen (2002) försöker däremot visa att vissa påståenden som presenterats i media och i offentligheten är överdrivna och följaktligen felaktiga i förhållande till verkligheten.

I Finland har det forskats relativt lite i moralpanik. Titus Hjelm (2005) närmar sig detta perspektiv i sin forskning om satansdyrkan i Finland. Han studerar hur satansdyrkan under 1990-talet fördes fram som samhällsligt fenomen i finländsk media genom olika diskurser. Hjelm (2005, 189-208) visar också hur finländsk media bidrog till att konstruera satansdyrkan som socialt problem, social avvikelse och social verklighet för ungdomar. I hans studie ligger fokus inte uttryckligen på moralpanik, han behandlar inte ens specifikt moralpanik som begrepp. Men genom att studera hur sociala problem blir socialt konstruerade i media och i samhället, närmar sig Hjelm samma problematik från ett lite annat perspektiv. Han granskar sociala problem ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv och berör således indirekt moralpaniktematiken.

2.3 Folkdjävlar

Moralpanik kräver alltid folkdjävlar. Det är mot folkdjävlar som moralpaniken och den utspridda rädslan riktar sig. Folkdjävlar är alltså grupper som kännetecknas av vissa avvikande beteenden och som "demoniseras" genom att de börjar symbolisera vissa sociala problem och blir mål för moralpanik. Folkdjävlar förkroppsligar med andra ord de hot mot samhällets normer, moral och sammanhållning som moralpaniken bygger på. Således finns det ingen moralpanik utan folkdjävlar, eftersom moralpaniken måste riktas mot någon eller något som upplevs som ett hot. (Cohen 2002; Critcher 2006.) Traditionellt har främst subkulturer inom arbetarklassen och ungdomar fått rollen som folkdjävlar, men också barn får allt oftare den här rollen (Cohen 2002, viii-ix). Medierna spelar en central roll i skapandet av folkdjävlar. De tenderar att presentera de här grupperna på ett dramatiskt och stereotypiskt sätt, vilket sätter igång en så kallad avvikelseförstärkningsprocess (Cohen 2002, 8).

Även om folkdjävlarernas karaktär har ändrats med tiden, grundar sig moralpanik fortfarande på de sätt genom vilka vissa avvikande individer eller grupper stigmatiseras som ett hot mot vardagslivets sammanhållning. Den här stigmatiseringen sker långt genom att medierna normaliserar en distinktion mellan oss och dem utgående från fördomar. Det här anses bidra till att förstärka den solidariteten i samhället, men visar

också vem som har makt och möjlighet att definiera sociala problem och att driva igenom åtgärder. Det bör ändå påpekas att det i moralpanik-fall sällan förekommer fullständig konsensus gällande tolkningen av och åtgärderna på sociala problem, det vanliga är att det uppstår konflikter och förhandlingar. (Cricher 2006.)

2.3.1 Avvikande beteende

Ännu i början av 1900-talet uppfattades avvikande beteenden som en social patologi och social störning. Det här förändrades dock i och med att en del sociologer aktivt började studera ungdomar och kriminella i Chicago på 1940-50-talet, utgående från aktörernas eget perspektiv. Albert K. Cohens (1955) undersökning om avvikande pojkar utmynnade i de första studierna om subkulturer, där avvikelser uppfattades som en aspekt av den sociala världen och inte enbart som ett angrepp mot den rådande moralen. De här studierna kom att utgöra grunden för subkulturteorier och det som kallas för *avvikandets sociologi*. (Thornton 1997; Hilde 1996.)

Avvikande beteenden är ett ganska nytt tema inom socialvetenskaperna. Det var först på 1960-talet man började använda begreppet, som en reaktion mot att man tidigare enbart talade om social patologi och social störning, och inom kriminologin endast intresserade sig för kriminella handlingar. Det var först när begreppet avvikande beteende infördes som man började problematisera och definiera begreppet social avvikelse, och studera grupper vars handlingar främst stred mot rådande moraluppfattningar och inte nödvändigtvis mot lagar. Bristen på social ordning uppfattades som orsaken till avvikande beteende. Enligt den här tolkningen är det den bristfälliga moraliska kontrollen som är grunden till allt det onda. (Hilde 1996, 44-46.) Det här är relaterat till Durkheims teori om *anomi*, som han definierar som ett mer eller mindre normlöst tillstånd i samhället, som orsakas av snabba samhälleliga förändringar och som blir allt vanligare i dagens samhälle som gått från mekanisk solidaritet till organisk solidaritet (Durkheim 1968; 1964, 39-46).

Robert K. Merton (1967) utvecklade en teori om avvikande beteende som grundade sig på en nytolkning av Durkheims *anomi*-begrepp. Merton menade att avvikande

beteenden uppstår som en följd av spänningar och obalans mellan individers kulturella mål och deras reella medel och möjligheter att uppnå dem, samt deras plats i samhället. Det är med andra ord när individen misslyckas med att uppnå sina mål med godtagbara och legitima medel som avvikande beteenden kan uppstå. Den här tanken var också grunden för Mertons resonemang om att "the American Dream", den amerikanska drömmen kan förklara den höga brottsligheten i Amerika. (Akers & Sellers 2004, 164-165; Merton 1967.)

Det funktionalistiska perspektivet på avvikande beteende uppstod på 1950-talet och utmanade Chicagoskolan med sin normativa syn på avvikelse. Detta perspektiv grundade sig på Durkheims tanke om att avvikande beteenden och brottslighet är ett nödvändigt ont som behövs för att hålla ihop samhället, eftersom det förenar "Vi" mot "De andra" och på så sätt förtydligar och förstärker samhällets normativa konsensus (Durkheim 1964, 103). På det här sättet upprätthåller avvikelser kollektivets känsla för moral (Hilte 1996, 56). Sociala avvikelser uppfattas som en normal produkt av ett fungerande samhälle, eftersom de skapas för att upprätthålla den sociala ordningen och stärka distinktionen mellan ingrupp och utgrupp. När man upplever ett gemensamt yttre hot förstärks den kollektiva samhörigheten i samhället. (Hilte 1996, 64-65; Downes & Rock 1986.)

På 1960-talet utmanades det funktionalistiska perspektivet och subkultur-perspektivet av stämplingsteorin. Stämplingsteorin grundar sig på tanken om att omgivningens reaktioner är nyckeln till förståelsen för och skapandet av avvikande beteenden. Den grundläggande tanken är att samhällets definition och stigmatisering av brottslingen eller avvikaren som ond gör att den utpekade inkorporerar definitionen av sig själv och lever upp till sitt stigma. Hans identitet blir en reflektion av andras definitioner av honom (Akers & Sellers 2004, 137). Stämplingen blir således en självuppfyllande profetia, eftersom personen blir det han beskrivs som och antas vara. Stämplingen innebär också att samhället dramatiserar ondskan, vilket leder till att stigmatiserade personer drivs längre bort från etablerade samhället och närmare avvikargrupper. Stämpling är med andra ord en form av maktutövning, eftersom den är kopplad till

skapandet av regler och tolkningsföreträden gällande definitioner av verkligheten, och för att stämplarna har ett moraliskt övertag. (Hilte 1996, 123-125.)

2.3.2 Ungdomars roll som folkdjävlar

Ungdomar har ofta fått rollen som folkdjävlar. Därför är det viktigt att se hur yttre aktörer definierar ungdomar och på det sättet påverkar deras sociala verklighet, hur medier konstruerar ungdomar och vilken roll ungdomar får i samhället, isynnerhet under perioder av moralpanik. Att studera ungdomar är viktigt, eftersom de ofta fungerar som seismografer som registrerar framtida kulturella och sociala förändringar, och indikerar vissa samhällstrender (Hoikkala 1989; Johansson & Miegel 1992, 2). Enligt Thomas Ziehe (1989, 11-41) har det skett strukturella förändringar i ungdomskulturen, som lett till en ökad individualisering och till att ungdomars självkänsla blivit mera sårbar. Ziehe (1989, 13) påpekar att olika ungdomsfenomen ofta hänger samman med hela samhällets utvecklingstendenser och att diskussionen om ungdomen dessutom har fått ett gällare tonläge. I dag finns det få påståenden om ungdomar som inte innehåller moraliska bedömningar och förebråelser, (Ziehe 1989, 34). Ziehe menar också att dagens ungdomsdiskurs präglas av ungdomens utforskande av annorlunda livsformer. Ungdomen och ungdomsfenomen diagnostiseras således ofta som en representation av tidsandan (Zeitgeist) (Ziehe 1989, 51). Det finns därför en koppling mellan tendenserna i tidsandan och ungdomsproblem. Ungdomsdiskursen fungerar således som en allegori och symbol för en bredare debatt om kulturella och sociala problem förknippade med hela det moderna samhället och dess framtid (Ziehe 1989, 53 & 62).

Hille Koskela (2009) påpekar i sin tur att ungdomen verkar utgöra det största hotet i brottsbekämpningspolitiken. "Ungdomsproblemet" lyfts regelbundet fram och får mycket uppmärksamhet, men undersöks inte kritiskt. Istället präglas inställningen till ungdomar ofta av moralpaniktendenser. (Koskela 2009, 48.) Kenneth Thompson (1998) är inne på samma linje. Han påpekar att ungdomar alltid har varit ett föremål för moralpanik. Ingen annan åldersgrupp associeras lika mycket med risker. Under perioder av moralpanik kan ungdomar både uppfattas som utsatta för risker och som en källa till

risker. Ungdomen anses vara problematisk när det gäller social reglering och reproduktion av social ordning, och de uppfattas som en barometer för samhällets och mänsklighetens tillstånd. Därför blir ungdomen lätt ett mål för en stundvis överdriven oro och rädsla. (Thompson 1998, 22.)

Från första början har begreppet moralpanik varit centralt för att beskriva samhällets och vuxnas reaktioner på de risker som barn och unga utsätts för, men också på de hot och faror som unga och ungdomskulturer i sig utgör (Krinsky 2008, 1). Redan Jack Young (1999) och Cohen (2002), som var de första att använda begreppet moralpanik och studera det som fenomen, tillämpade detta perspektiv uttryckligen på ungdomsgrupper med ett avvikande och ofta våldsamt beteende. Dessa grupper har sedan andra världskriget regelbundet fått rollen som folkdjävlar (Cohen 2002, 2). Thompson (1998, 44) är inne på samma linje och menar att ingen annan grupp i det offentliga tänkandet associeras lika mycket med risker och kontroverser som barn och unga.

Ungdomar kan uppfattas både som ett mål för och som en källa till moralpanik. Samtidigt har ungdomsstudier också bidragit till att förnya synsättet på moralpanik. (Thompson 1998.) Sarah Thornton och Angela McRobbie (2002, 567-568) menar t.ex. att ungdomskulturerna i dagens senmoderna informationssamhälle genom egna mediekanaler har nya möjligheter att arbeta mot den folkdjävlestämpel som de fått. När samhället och medierna blivit mera fragmenterade kan moralpaniken inte längre uppfattas som enskilda händelser med en definitiv början och ett definitivt slut, där medierna för fram en enhetlig uppfattning. De menar att medierna visserligen fortfarande skapar moralpanik, men att de också lyfter fram alternativa uppfattningar. (Thornton & McRobbie 2002.)

Eftersom ungdomen ofta förknippas med instabilitet och revolt, förhåller man sig annorlunda till ungdomsbrottslighet än till annan brottslighet, menar Päivi Honkatukia och Janne Kivivuori (2006). Ungdomsbrottslighet uppfattas ofta som ett allvarigare hot mot den moraliska ordningen än vanliga brott, och tolkas ofta som symptom på någon sjukdom (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1). Inga radikala förändringar har dock skett gällande ungdomsbrottslighet, och mängden dråp eller mord som ungdomar begår i Finland är inte speciellt hög. Det finns däremot statistik som tyder på att ungdomar

beter sig mera lagenligt än förut (Honkatukia & Kivivuori 2006, 243-344). Samtidigt har dock ungdomsproblemet blivit en växande hotbild och uppfattas allt mer som ett större socialt problem. (Koskela 2009, 151-153.)

Enligt Koskela (2009, 132) har trygghetsfrågorna skapat en moralistisk era där olika regler och moralistiska uppmaningar styr vårt beteende, allt för att vi inte ska utsätta oss för olika faror. Detta märks enligt henne tydligast i den nästa panikartade oron över barns och ungas trygghet, som präglas av en tydlig trygghetskonsensus och riskreglering. Hon menar att det isynnerhet är pedofili och skolskjutningar som skapar denna kollektiva panik (Koskela 2009, 133-142).

2.3.3 Medierna som katalysator för moralpanik

Efter att ha varit marginaliserat sedan slutet av 1970-talet aktualiserades moralpanik-paradigmet på 1990-talet, och har sedan dess fortsatt vara aktuellt fram till i dag (Critcher 2006, 5). Kenneth Thompson (1998, 1) menar att vi till och med kan anses leva i en tid av moralpanik. Stanley Cohen (2002, viii) är av samma uppfattning, och påpekar att samhället består av ett ökat antal folkdjävlar som alla förbättrar förutsättningarna för och ökar tendenserna till moralpanik. Moralpanik är nära kopplat till nyhetsrapporteringen och kan därför uppfattas som symptomatiskt för dagens mediasamhälle där massmedierna i allt större utsträckning konstruerar vår verklighet (Critcher 2006, 16).

Massmedierna bidrar till att skapa moralpanik genom en så kallad *avvikelseförstärkning* (deviancy amplification), som uppstår när det rapporteras om olika dramatiska och avvikande fall eller sociala problem på ett uppseendeväckande sätt, så att de tolkningar och beskrivningar som medierna presenterar sprids ut bland allmänheten och leder till att alla avvikande element höjs i potens (Cohen 2002). Med teorin om avvikelseförstärkning visar Cohen (2002) att samhälleliga reaktioner som en följd av denna process ofta leder till en ökning istället för minskning av avvikelser. Medierna väljer en avvikande händelse som de presenterar på ett dramatiserat sätt, vilket formar allmänhetens perception av och förhållningssätt till händelsen ifråga. Genom en

avvikelseförstärkning styr medierna i stor utsträckning över vilka händelser och sociala problem som blir moralpanik-fall. (Cohen 2002, xxiii-xiv.)

Medierna väljer alltså genom sina nyhetskriterier vad som lyfts fram och hur mycket man fokuserar på det. Samtidigt fungerar de också som förmedlare av förklaringsmodeller och påståenden, samt gör sina egna tolkningar och presenterar därför verkligheten på ett visst sätt och ur en viss vinkel. Det handlar om hur samhällsliga reaktioner de facto ofta ökar istället för minskar mängden avvikelser. (Cohen 2002, xxiii-xxiv.)

Medierna skapar framträdande nyheter genom att rama in händelser på vissa sätt och betona vissa aspekter. Så var även fallet i skolskjutningarna i Columbine (Hsiang Chyi & Maxwell McCombs 2004, 24). Både Thompson (1998) och Critcher (2006) påpekar att den ökade medialiseringen bidrar till en ökad moralpaniktendens. Medierna fungerar med andra ord ofta som en startmotor för moralpanik. När journalister bevakar en nyhetshändelse bestämmer de vilka element som tas med och vilka som utelämnas i artikeln. (Chyi & McCombs 2004.) Mediernas roll som exponerare av sociala problem växer ständigt, eftersom medierna i allt högre grad bidrar till att konstruera vår sociala verklighet, konstaterar Hjelm (2005, 59).

Mängden rädsla har ökat och rädsans natur har förändrats i dagens senmoderna samhälle. I dag finns det rädsla överallt. Orsaken till det här är mängden information vi har tillgång till och den ökade mobiliteten. Det är inte själva mängden hot som ökat, utan vårt sätt att se på hoten har ändrats (Altheide 2002). Altheide förklarar att vi i dag ser rädslan genom en kikarlins, vilket leder till att oron, riskerna och farorna förstoras och förvrängs. Rädsla handlar alltså om en speciell orientering mot världen som blivit normal för vår tid. Det finns också en hel del intressen kopplade till rädsla inom politiken, polisväsendet, handeln och vetenskapen. Dessa intressen konkretiseras ofta i olika former av riskhantering och social kontroll. Förutom media har också populärkulturen haft en stor inverkan på spridningen av denna rädsans diskurs. Det handlar specifikt om en spridning av en kultur präglad av rädsla, som går hand i hand med den ökade riskmedvetenheten. (Altheide 2002, 172-199.)

Hille Koskela påpekar att otrygghet är en social konstruktion, en kollektiv mental helhet som formas av medierna och andra informationskällor. Rädslan skapas alltså socialt. Medierna har en nyckelroll, eftersom de ständigt skapar föreställningar om att samhället är otryggt. Detta märktes tydligt i och med skolskjutningarna i Jokela. Men det väsentliga i rädslan är inte dess faktiska sannolikhet, utan hur verklig den upplevs. Det vi upplever som verkligt blir verkligt genom konsekvenserna. Detta är gunden för det som kallas rädslans ontologi. (Koskela 2009, 37-38.)

Om medierna utgör en del av den allmänna opinionen och offentligheten, där kollektiva definitioner av sociala problem figurerar, kan det konstateras att storleken och grundreglerna för denna offentlighet har ändrats kraftigt. Det anses till exempel att tabloidiseringen ökar moralpaniken. Man kan dock inte säga att denna utveckling inom printmedierna skapat moralpanik från ingenting. Det måste finnas en social kontext som är tillräckligt präglad av rädsla och riskmedvetenhet för att kunna vara mottaglig för diskurser som innehåller ”demoniserande” meddelanden. (Cricher 2006.) Anu Mustonen (2001) påpekar att mediernas roll varken skall förminska eller förstora, och att sambanden mellan medierapporteringen och dess inverkan på publiken inte är entydig. Människors uppfattningar av risker och faror bygger inte enbart på expertkunskap som Beck menat, påpekar Mustonen. Även medierna och journalisterna, som inte är experter, påverkar i hög grad dessa uppfattningar. (Mustonen 2001, 32-33.)

2.4 Skolskjutningar

Forskningen om skolskjutningar kan delas in i två kategorier; den som försöker hitta orsakerna till skjutningarna och den som analyserar hur händelserna rapporterats i medierna. Det vanliga är att forskarna har svårt att hitta enskilda specifika orsaker eller faktorer som kan förklara skolskjutningar. Däremot finns det teman och kännetecken som upprepas i flera olika fall. (Raittila et al. 2009, 15-16.)

Katherine S. Newman (2005, 50) definierar skolskjutningar på följande vis: a) de utspelar sig på en skolrelaterad offentlig scen framför en publik, b) de involverar många offer av vilka vissa skjuts på grund av sin symboliska betydelse och andra helt

slumpmässigt, och c) gärningsmannen är en elev eller en föredetta elev i skolan. Glenn Muschert (2007, 62) har i sin tur utvecklat en typologi för fem olika former av skolskjutningar: a) otyglade typiska skolskjutningar (rampage shootings), b) massmord, c) terroristattacker, d) skolskjutningar med ett tydligt mål att hämnas (targeted shootings) och e) skolskjutningar utförda av myndigheter (government shootings). Muschert menar att det är otyglade och besinningslösa skjutningar (t.ex. Columbine) som fått mest uppmärksamhet av medierna de senaste åren. Utgående från den här typologin kan man dra slutsatsen att Jokela-fallet är ett exempel på så kallade otyglade skolskjutningar, eftersom det var ett raseriutbrott utan direkt förutbestämda offer. Det är dock viktigt att inte dra för raka paralleller till amerikanska skolskjutningar, eftersom kontexterna inte är identiska.

I USA har de ökade skolskjutningarna under de senaste tio åren lett till en utspridd rädsla och till och med panik bland både elever och föräldrar, vilket höjt kraven på att skolorna skall göras tryggare. Empirisk data visar dock att skolskjutningarna till trots, är skolan fortsättningsvis en mycket trygg plats för barn, och skolvåldet är i dag sällsyntare än tidigare. (Burns & Crawford 1999, 151.) Inom skolskjutningsforskningen har man därför börjat fokusera mera på hur skolskjutningar skapar moralpanik. Man undersöker vilken roll medierna, offentligheten och politiker spelar vid olika incidenter, för att trygga sina egna intressen. Man diskuterar interaktionen mellan dessa aktörer och de straff som riktas mot ungdomsbrottslingar. (Burns & Crawford 1999.)

Skottlossning på skolområden har inträffat nu och då i USA så länge man kan minnas. Men det var på 1970-talet som skolskjutningar, så som de definieras i dag, började uppmärksammas som samhällsfenomen. Enligt Glenn Muschert och Dawn Carr (2006) började dock skolskjutningar uppfattas som ett nationellt betydande fenomen i USA först år 1997. Innan dess uppfattades de främst som lokala angelägenheter. I takt med att skolskjutningar blev vanligare och fick allt mera utrymme i nyhetsrapporteringen växte de till en nationell fråga med både juridiska, politiska och ekonomiska konsekvenser. Det var alltså först i slutet av 1990-talet i och med skolmassakern i Columbine och andra skolskjutningar, som det spred sig en alarmerande oro i medierna och bland allmänheten (Newman 2005, ix). Skolmassakern i Columbine 1999 var av en

helt annan kaliber och karaktär än tidigare skolskjutningar. Det ledde till att man började fokusera på hur något sådant kunde hända i en småstad inom den arbetande medelklassen, det vill säga inte bland typiska socialfall. Skolskjutningarna ansågs inte kunna förklaras med modeller för vanlig kriminalitet. Istället ansåg man att individuell patologi, försvagad moral och disciplin, dåliga familjer, ökad vapentillgång, och våld i media var de centrala förklaringarna. (Newman 2005.) Trots att antalet skolskjutningar ökade tydligt från och med 1990-talet, kan man inte påstå att de skulle vara vanliga, anser Newman. För Finland var Jokela den första egentliga skolmassakern, men inte sista. Många vände genast sina kritiska blickar mot USA och menade att fenomenet kommit därifrån. Detta stämmer delvis, men är inte den enda förklaringen eller orsaken.

Bör skolskjutningar uppfattas som en samhällelig epidemi eller bara som en överdimensionerad panikartad hype? Det här frågar sig Newman (2005). I USA har epidemiargumentet varit vanligt. Samtidigt har många menat att den utspridda paniken över skolskjutningar inte är motiverad, eftersom skolan fortfarande är den tryggaste platsen för ett barn; tryggare än gatan och hemmet. Trots att andelen skolskjutningar har ökat i USA, har medierna kritiserats för att rapportera om dem för mycket. Det här har ansetts bidra till en överdriven oro och hype kring skolskjutningar, med tanke på att det finns andra problem som är betydligt större. Enligt Newman bidrar mediebevakningen till att skapa panik över skolvåld, men kan också hjälpa att förhindra potentiella skolskjutningar. Den utspridda oron kan därför anses vara befogad, eftersom skolskjutningarna verkligen har ökat och är en realitet för både barn och föräldrar. (Newman 2009, 49-58.)

2.4.1 Skolskjutningar och socialt kapital

Skolmassakrer förekommer oftast i små stabila och lugna städer med täta sociala band, visar Newman (2005). De utförs av pojkar som vill hämnas för att de stämplats som förlorare och inte klarat sig i den interna statuskonkurrensen. Det är därför aldrig frågan om en impulsiv handling, utan det är en välplanerad hämnd mot ett helt samfund och dess institutioner – skolorna fungerar som en symbol och domän för allt det här. Det här stämmer också in på Jokela-fallet. Människor skräms av skolmassakrer för att de

utmanar grundläggande uppfattningar om samhället och dess medborgare och normer. (Newman 2005.) Detta kan frammana moralpanik. Newman poängterar att de vanligaste förklaringarna till skolmassakrer (mentala problem, familjebakgrund, tillgång till vapen och mobbning) inte är tillräckligt hållbara för att helt kunna förklara skolskjutningar som fenomen. Därför vänder hon blicken mot en helt ny förklaringsfaktor; socialt kapital. (Newman 2009, 73, 111-112.)

Socialt kapital anses vanligtvis vara något positivt som samhället bör sträva efter. I små och homogena samhällen är de sociala banden täta och det sociala kapitalet stort; alla känner till varandra, och ryktet blir därför en central social faktor. Newman (2005, 111-112) tar dock upp de mera negativa aspekterna av socialt kapital som aktualiserats i skolskjutningar. I samhällen med täta sociala nätverk fungerar den stora mängden socialt kapital som en form av radar för hela samfundet, med andra ord som en form av social kontroll som utövas av medlemmarna över medlemmarna. Det här skapar förväntningar, tydliga koder och regler för hur man skall bete sig för att passa in, och lägger grunden för den sociala hierarkin. (Newman 2005.) Socialt kapital är följaktligen en grundläggande orsak till uppkomsten av ett klimat och en kontext där skolmassakrer riskerar att uppstå, eftersom kampen om status i skolorna spelar en central roll i skolskjutningsfall. Det här är avigsidan med täta sociala nätverk i småstäder, och kan tänkas höra ihop med det allt hårdare samhällsklimatet, ökad konkurrens och starkare prestationskultur. Således kan det antas att småstadsmiljöer fungerar bra för dem som passar in och som accepteras, medan det för de utomstående leder till en utfrysningsspiral utan slut. Med andra ord bidrar denna form av socialt kapital och täta sociala relationer till att förtrycka dem som inte passar in. (Newman 2005, 124-126 & 142-143.)

2.4.2 Demonisering av gärningsmännen

Jennifer Ogle, Molly Eckman och Catherine Leslie (2003) menar att amerikanska dagstidningar regelbundet lyfte fram gärningsmännens yttre attribut under rapporteringen av skolskjutningarna i Columbine High. På det här sättet konstruerades skolmassakern i Columbine som ett socialt problem med tydliga kopplingar till ett visst

utseende, förknippat med en viss social eller subkulturell tillhörighet. Mediernas rapportering och inramning av skolskjutningarna handlade till stora delar om beskrivningar av yttre attribut (Ogle et al. 2003). Det har också forskats i reaktionerna på skolskjutningar i USA. Killingbeck (2001) kopplar ihop skolskjutningar med moralpanik och menar att skolskjutningarna samt nyhetsrapporteringen om dem har blivit en del av en så kallad ersättningspolitik. Det här innebär att genom den moralpanik som skolskjutningarna skapar kan politikerna lobba för och få människor att fästa uppmärksamhet vid deras egna politiska ärenden, som till exempel vapenövervakning, censur och försvagning av moraliska värderingar. Moralpaniken kan alltså bli ett politiskt medel som lyfter fram vissa agendan. (Killingbeck 2001, 196-197.) I sin forskning visar Killingbeck (2001, 186) också hur tv-nyheternas representation av skolskjutningar bidragit till att skapa moralpanik över skolvåld i USA. Hon menar att skolskjutningarna presenterades av medierna på ett blodigt och emotionellt sätt där gärningsmännen beskrevs som dystra och avvikande. Detta ökade människors rädsla. Att medierna har beskrivit skolskjutningarna som en allmän trend ökade rädslan och oron över säkerheten i skolorna, vilket enligt henne lett till moralpanik. På det här sättet har man kunnat legitimera och motivera olika politiska åtgärder för att göra skolorna tryggare, trots att det verkliga hotet kan ligga någon annanstans (Killingbeck 2001, 194).

I rapporteringen om vad som hände i Columbine High-fallet presenterade medierna gärningsmännen som medlemmar av "the trench coat maffia". Till denna konstruerade subkultur hör unga, manliga elever som anses vara outsiders och avvikande - nördar som sitter framför datorn och klär sig i trench coats och svarta kläder, och lyssnar på metall. Medierna gjorde dem till nya moderna folkdjävlar, men med karaktärsdrag som också passar in på många oskyldiga ungdomar. (Killingbeck 2001, 196.) Donna Killingbeck (2001, 198) drar slutsatsen att nyhetsmedierna gjort att skolskjutningar har gått från att vara en otypisk händelse till att konstrueras som en typisk händelse i USA. Resultatet av denna mediekonstruerade brottsvåg har format den allmänna opinionen, och ökat rädslan för skolskjutningar och våldsamma ungdomar. Detta stöder en statlig finansiering av skolsäkerhet och bidrar till strängare lagstiftning gällande vapenkontroll och censur.

Skolskjutningar i USA tenderar att följa de steg och kännetecken som ingår i klassiska moralpanikfall. Medierna förstärker oron och rädslan över skolskjutningar genom att aktivt rapportera om dem och på det sättet göra människor mycket medvetna om dem. Detta leder i sin tur till både juridiska och ekonomiska förändringar. Med hänvisning till risken för skolskjutningar kan man driva igenom lagförändringar och motivera varför det borde investeras stora pengar i skolsäkerheten. Detta ligger i säkerhets- och övervakningsbranschens intresse. Med andra ord kapitaliserar man på folks rädslor, menar Killingbeck, trots att det sist och slutligen finns en mycket liten risk för skolskjutningar. Killingbecks slutsats är att nyhetsmedierna ger en snedvriden bild av hur stort problem skolskjutningar i verkligheten är. Detta leder till att reaktionerna och åtgärderna blir oproportionerligt drastiska. (Killingbeck 2001, 185 & 192-194.)

Att ta amerikansk forskning direkt som modell för skolskjutningar i Finland är ändå inte möjligt, eftersom det är frågan om olika samhällen utan identisk mediekultur. Således ska man vara försiktigt med att dra några långtgående slutsatser om Jokela-fallet utgående från Killingsbeck forskning som främst berör skolsjutningarna i Columbine High. Enligt Hille Koskela (2009, 71) har skolskjutningarna trots allt ändrat riktningen för hur man talar om rädsla i Finland. Nu kommer inte de största hoten utifrån, utan fienden finns bland oss, i välfärdssamhällets kärna – skolan. Ju närmare ett hot befinner sig desto tydligare konkretiseras det i vardagen, vilket höjer känslan av otrygghet till en helt ny nivå (Koskela 2009, 121).

3 Moralpanik i risksamhället

I denna pro gradu avhandling kombinerar jag två moralpanikmodeller; processmodellen och attributmodellen, för att se i vilken utsträckning och hur förklaringsmodellerna i Jokela-debatten präglas av moralpanik. Som jag visat i föregående kapitel botten moralpanik i en större diskussion om hur sociala problem och avvikande beteenden definieras, hur de uppstår samt vilken roll de får i samhället. Därför är det socialkonstruktionistiska perspektivet centralt i avhandlingen.

Moralpanik blir vanligare i det senmoderna samhället, eftersom det allt mer präglas av rädsla och krav på ökad social kontroll. Därför kombinerar jag moralpanikperspektivet med teorier om risksamhället (Cohen 2002, xi; Thompson 1998, 10). Enligt Beck (1998) producerar de globala riskerna en ökad riskmedvetenhet som leder till en allmänt utspridd känsla av osäkerhet och rädsla. För att tydliggöra de här aspekterna går jag i detta kapitel närmare in på kopplingarna mellan moralpanik och teorier om risksamhället, och visar varför det leder till moralreglering och stärker en kontroll kultur i samhället. Min forskningsfråga är alltså följande: *I vilken utsträckning kan reaktionerna på och tolkningarna av skolmassakern i Jokela anses präglas av moralpanik och hur sker det här? Vilka andra förklaringsmodeller präglar Jokela-debattens diskursiva efterdyningar?*

3.1 Moralpanik som teoretiskt perspektiv

Dagens moralpanikstudier har en stark koppling till både socialkonstruktionism och diskursteori, båda fokuserar på konstruktionen av sociala problem och avvikelser (Cohen 2002, xxii-xxiii). Forskning om sociala problem tar antingen ett objektivistiskt eller konstruktionistiskt perspektiv som utgångspunkt. Enligt det objektivistiska perspektivet finns det verkliga sociala problem med ontologisk status (Hjelm 2005, 39-50; Cohen 2002). Men enligt det konstruktionistiska perspektivet bör man uppfatta sociala problem som konstruerade fenomen, eftersom det räcker att en del av allmänheten upplever rädsla över något fenomen för att det skall konstitueras som ett verkligt problem. Inom moralpanik teorier är en mjuk konstruktionism det vanligaste.

När rädslan är omotiverad eller överdriven talar man om moralpanik. Moralpaniken lämnar efter sig informella och i vissa fall även institutionella arv. Moralpanik uppstår som en följd av specifika sociala krafter och dynamiker (Goode & Ben-Yehuda 1994b). Den uppstår eftersom samhällseliga hot är kulturellt och politiskt konstruerade samt socialt betingade, och således en form av produkter av människans fantasi (Goode & Ben-Yehuda 1994b, 150-151).

I denna pro gradu-avhandling tillämpar jag i första hand moralpanikperspektivets mjuka socialkonstruktionism, som bygger på uppfattningen att allting inte är socialt konstruerat, utan att det även finns verkliga sociala problem vars definitioner givetvis är kopplade till olika diskurser (Hjelm 2005, 46-48; Cohen 2002). Med andra ord lutar jag mig mera mot Cohens perspektiv, men gör samtidigt en kritisk granskning av begreppet moralpanik och tillämpningen av det.

3.1.1 Moralpanikens skeden och kännetecken

Moralpaniken startar oftast genom en nyckelhändelse av tragisk natur, som väcker mediernas och därmed allmänhetens och beslutsfattarens intresse och uppmärksamhet och blir en symbol för ett större socialt problem och fenomen. När moralpanik bryter ut blir det enskilda fallet en symbol för en generellare upplevelse av rädsla. Typiska moralpanikfall handlar om ungdomskultur och det ökade våldet. (Cricher 2006; Cohen 1972, 29.) Sannolikheten för att moralpanik bryter ut ökar då det finns a) ett nytt hot med en tydlig egen prägel som är lätt att identifiera och som tas på allvar, b) en delad uppfattning i media om att det är frågan om ett allvarligt problem, c) då tillräckligt samarbete mellan politiker, polisen, pressen, allmänheten och andra påverkningsgrupper, d) claims-makers som anlitas som experter av medierna, e) konsensus bland eliten gällande hur allvarligt problemet är och vilka åtgärder som krävs, f) effektiva botemedel som kan lyftas fram. (Cricher 2006, 10.)

Förutom det här finns det ytterligare två grundläggande moralpanikmodeller som har utvecklats som redskap för att identifiera och analysera moralpanik (Goode & Ben-Yehuda 1994a). *Processmodellen* beskriver de bakomliggande skeden som gör att det

uppstår moralpanik. *Attributmodellen* lyfter i sin tur fram fem kännetecken för moralpanik.

A. Processmodellen

Processmodellen beskriver den bakomliggande processen för hur moralpanik uppstår vid enskilda fall. 1. Först måste antingen en händelse, ett beteende, en grupp eller ett fenomen uppfattas av allmänheten som ett överhängande hot mot samhällets värderingar och intressen. 2. Efter det här måste främst medierna, men även andra officiella instanser förklara hotets natur på ett sätt som gör att det förvrängs, överdrivs och görs till en symbol för ett mera grundläggande samhällsproblem. 3. I den tredje fasen aktiveras moralentreprenörerna, det vill säga intressegrupper som ser det som sitt ansvar att uttala sig om problemets eller hotets natur och presentera de bästa botemedlen. Kyrkan är den vanligaste moralentreprenören. 4. I följande skede presenterar experterna sina diagnoser och lösningar på problemet. Dessa expertuttalanden påverkar mediernas definition och rapportering av det problematiska fenomenet och ger också hela debatten mera tyngd och trovärdighet. 5. I det femte skedet presenteras olika idéer om vilka åtgärder som behövs, inklusive krav på juridiska reformer. 6. Efter det här ebbar moralpaniken ut, på grund av att det problematiska fenomenet försvagas eller försvinner. Det sista skedet berör således det enskilda moralpanik-fallets långvariga effekter och konsekvenser, som ofta syns i form av någon socialpolitisk eller juridisk förändring. (Cohen 2002.)

B. Attributmodellen

Attributmodellen skiljer sig inte så mycket från processmodellen, men den fokuserar mera på moralpanikens kännetecken än på den bakomliggande processen. 1. För det första kännetecknas moralpanik av en ökad oro över en viss grupp och dess beteende och de samhälleliga konsekvenserna av detta beteende. 2. Moralpaniken leder också till en ökad fientlighet gentemot en grupp med ett hotfullt beteende, eftersom den uppfattas som fiender till samhället. 3. Oron och fientligheten måste dock vara tillräckligt utspridd i samhället, så att det råder konsensus beträffande hotets allvar, och vem eller vad som utgör hotet, samt om att hotet är ett verkligt problem. 4. Det fjärde kännetecknet handlar om oproportionalitet mellan reaktionerna och det verkliga hotet.

Det här är det viktigaste kännetecknet, eftersom moralpanik bygger på opropportionalitet. 5. Det sista kännetecknet berör moralpanikens flyktighet, det vill säga att den bryter ut snabbt och försvinner nästan lika plötsligt. (Goode & Ben-Yehuda 1994a.)

Dessa två modeller har delvis olika utgångslägen, men står inte i motsats till varandra, utan kompletterar varandra. Jag tillämpar därför inte någon av dessa två modeller till punkt och pricka, utan kombinerar dem båda, så att de snarare fungerar som riktlinjer för min analys och ger tillsammans allmänna kriterier för hur man känner igen moralpanik. Följaktligen kombinerar jag processmodellen och attributmodellen för att lyfta fram följande fem kriterier för moralpanik som jag anser vara viktigast moralpanikelementen för min analys.

- 1. Oro över en viss grupp eller kategoris beteende och de samhälleliga konsekvenser detta leder till.
- 2. Ökad fientlighet gentemot en viss grupp eller kategori (folkdjävlar) som uppfattas som en fiende och ett hot – detta skapar en tydligare distinktion mellan oss och de Andra.
- 3. En utspridd konsensus om att hotet är verkligt och allvarligt, isynnerhet medierna bör dela denna uppfattning. Det här betyder ändå inte att det inte kan finnas andra uppfattningar, tvärtom.
- 4. Oproportionella och överdrivna reaktioner riktade mot en viss grupp, händelse eller ett fenomen som upplevs som ett hot mot hela samhället.
- 5. Flyktighet, det vill säga moralpanik bryter ut plötsligt och ebbat ut lika snabbt. Viss moralpanik kan leda till ett rutinerat och institutionaliserat kollektivt beteende. (Goode & Ben-Yehuda 1994a, 56; Cohen 2002, xxii.)

Dessutom kan moralpaniken delas in i ytterligare tre modeller a) en *mellannivå modell*, där moralpaniken drivs fram av utomstående intressegrupper eller sociala rörelser, b) en *gräsrotsmodell*, där moralpaniken är ett direkt och spontant uttryck för en utbredd oro och rädsla över ett upplevt hot, och c) en *elitmodell*, där moralpanik skapas av samhällets elitskikt som med sitt politiska inflytande kan driva igenom vissa åtgärder. (Critchler 2006, 61; Goode & Ben-Yehuda 1994, 130-139.) Genom att göra en diskursanalys av de förklaringsmodeller som förekom i Jokela-debatten kommer jag att kartlägga vilka moralpaniktendenser som framträder i reaktionerna på Jokela-fallet. Det är främst med hjälp av de fem grundkriteriernas hjälp jag guidar mig fram genom mitt material, för att se om och hur Jokela-debatten och dess diskursiva efterdyningar präglades av moralpanik. Eftersom jag kombinerar processmodellen och attributmodellen väljer jag både att se vilka kännetecken för moralpanik som förekommer i Jokela-fallet samtidigt som jag analyserar den bakomliggande processen, det vill säga hur Jokela-fallet utvecklats från själva incidenten till att debatten nådde sin kulmen.

3.1.2 Moralreglering och social kontroll

Moralpanik handlar om en oro över försvagade sociala normer och leder därför till krav på ökad reglering i samhället, vilket också syntes i Jokela-debatten. I min avhandling tar jag därför också upp ett durkheimst perspektiv på moral och social ordning. Moralreglering uppstår ofta som följd av moralpanik, eftersom starka reaktioner ofta kräver drastiska åtgärder. Kraven på moralreglering är relaterad till Emilé Durkheims uppfattning om att samhället måste införa moraliska regler för sina medlemmar och upprätthålla ett sammanbindande *kollektivt medvetande* för att kunna garantera konsensus och motarbete anomi, det vill säga normlöshet i samhällskroppen (Durkheim 1964).

Samhället skapar gränser för människans begär och fungerar som en reglerande kraft som blir grundläggande för upprätthållandet av moralen (Cosser, 1977). Enligt Durkheim är människan i sitt naturliga tillstånd i grund och botten obegränsad och farlig, men hon

har också ett kollektivt medvetande som samhället genom organisering och reglering måste värna om (Durkheim 1964, xiv-xviii). Durkheim ansåg att moraliska regler internaliseras i individens medvetande, även om de existerar självständigt från individen. Men han uppfattade inte begränsningar enbart som ett införande av utomstående kontroll, utan snarare som moraliska plikter att följa regler (Durkheim 1964, 13). Det kollektiva medvetandet bygger på att man accepterar de normer, värderingar och den moral och de beteenden som uppfattas som heliga och gemensamma för medlemmarna av en grupp eller av ett helt samhälle. Durkheim menar följaktligen att samhället behöver de här gemensamma symboliska representationerna och uppfattningarna om världen för att hållas samman. (Durkheim 1964; Coser 1977.)

Utan ett starkt kollektivt medvetande, menar Durkheim (1968) att de enskilda individerna utvecklas till själviska och antagonistiska varelser i ständig konflikt, vilket underminerar samhällsordningen och skapar anomi. Enligt Durkheim är det den sociala integrationen som för över samhällets och kollektivets värdesystem på individerna (Coser 1977, 129-135). Det hör alltså till samhällets uppgift att föra över värdesystemen på individerna och på så vis säkra att samhället är tillräckligt sammansvetsat och att det råder någon form av värdemässig konsensus och social ordning. Det här anser Durkheim vara nödvändigt för hela samhällskroppen, precis som de enskilda organen i människokroppen måste fylla sin funktion för att hela den mänskliga organismen skall fungera. Om de här processerna inte fungerar uppstår konflikter, vilket skapar ett tillstånd av anomi, där individerna inte längre är bundna till gemensamma normer och därför saknar moralisk vägledning när de skall uppnå sina mål. Anomi utvecklas alltså när den sociala integrationen misslyckas, vilket tenderar att ske vid omvälvande samhällsliga förändringar. När det finns en omfattande värdemässig konsensus och ett starkt kollektivt medvetande minskar också mängden avvikande beteende, vilket leder till att den sociala ordningen och stabiliteten upprätthålls. Målet är alltså att genom social integration och införandet av moraliska regleringar motarbeta avvikelser för att uppnå ordning. (Durkheim 1964; Durkheim 1968; Coser 1977.)

När den sociala integrationen är effektiv fungerar den direkt som ett sätt att organisera

individernas beteenden och tankar, eftersom de utvecklar ett kollektivt medvetande som styr deras handlingar. På det här sättet upprätthålls social ordning i samhället. (Coser 1977.) När samhällets sociala regleringar bryts ner försvagas samhällets inflytande över dess individer till den grad att individerna lämnas vind för våg, utan ett samhället att luta sig tillbaka mot och utan normer och moralisk vägledning. Där det finns högre grad av värdekonsensus och kollektivt medvetande finns det mindre avvikande beteende och mera social ordning (Durkheim 1964, 70-75).

Enligt Durkheim ligger således den verkliga essensen av kontroll i individernas sinne för att följa moraliska regler. Därför strävar varje samhälle efter att dess individer internaliserar ett kollektivt medvetande. På så sätt handlar social integration i grund och botten om att motarbeta avvikelser i samhället och upprätthålla ordning. (Durkheim 1964; Coser 1977.) I Jokela-debatten manifesteras moralrelgeringen genom krav på mera kontroll. Moralregleringen är således kopplad till de åtgärder som moralpaniken frammanar, och bidrar till att skapa och förstärka en konrtollkultur som får allt starkare genomslagskraft i dagens senmoderna risksamhälle. Enligt Lemert (1967) är det den sociala kontrollen som skapar avvikelser och i sin tur avvikelser i samhället som skapar social kontroll. Därför är avvikelser en artefakt av social kontroll, eftersom då det uppstår krav på ökad kontroll är tröskeln lägre och kriterierna färre för att man ska kunna peka ut något som ett oroväckande avvikande beteende som måste regleras. Det här är kopplat till den så kallade avvikelseförstärkning som är relaterat till moralpanik. (Critchler 2006, 33-36.)

3.2 Risksamhället och moralpanik

Risk har blivit ett nyckelbegrepp i dagens västerländska samhälle. Människor uppmanas både söka information och hålla sig medvetna om risker, men samtidigt undvika dem. Riskanalys och riskkontroll är båda expanderande industrier, där det ingår både stora politiska och ekonomiska intressen. (Lupton 1999, 5-12.) Risksamhället skapar bättre förutsättningar för ökad moralpanik, genom de teknologiska och kulturella förändringar som är kopplade till en utspridd riskkultur. Följaktligen kan utspridd rädsla anses vara

kännetecknande för risksamhället, vilket skapar en sociokulturell kontext som ger goda förutsättningar för moralpanik att bryta ut. (Thompson 1998; Cohen 2002.)

Cohen (2002, xxv) konstaterar att vissa sociala områden som tidigare upptogs av moralpanik i dag delvis ersatts eller kompletterats med frågor gällande social oro och rädslor kopplade till de risker som är kännetecknande för det senmoderna risksamhället. Det är främst ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på risker som är kopplat till moralpanik, eftersom fokus ligger på de sociala och kulturella aspekterna av risker (Lupton 1999, 17). Det socialkonstruktionistiska perspektivet argumenterar för att risker aldrig är helt objektiva, utan alltid en del av våra trossystem och moraliska positioner. En risk blir därför inte en risk förrän vi identifierar den som en risk. (Lupton 1999, 29.)

Med hänvisning till risker och genom att anspela på människors rädsla kan man få människor att göra nästan vad som helst, till och med låta sina egna rättigheter kränkas. Alla förväntas utöva självkontroll och självanalys för att undvika risker. Rädslan för risker, oberoende av om de är verkliga eller inte, är mäktig. Den innehåller tydliga moraliska konnotationer och bidrar till en normalisering av riskerna och de kontrollåtgärder som riskerna påstås kräva. Centralt för detta perspektiv är att diskurser producerar "sanningar" om risker, som sedan utgör grunden för hur vi handskas med riskerna. Vi kan med andra ord endast erfara risker genom dessa diskurser. (Lupton 1999, 84-85.)

3.2.1 Risksamhället – förutsättning för eller rättfärdigande av moralpanik?

Kopplingen mellan moralpanik och risksamhälle har också kritiserats. Sheldon Ungar (2001) menar att uppkomsten av risksamhällets potentiella och verkliga katastrofer försvagar moralpanikargumenten. Ungar (2001) intresserar sig för innebörden av den förändrade sociala orons karaktär som hänger ihop med risksamhället. Enligt Ungar hänger risksamhället och dess hot ihop med mera konventionell moralpanik. I risksamhället ökar katastrofernas politiska potential eftersom vi lever i ett samhälle med ökad katastrofmedvetenhet. Man kan till och med tala om ett *katastrofsamhälle*, menar

Ungar (2001, 281). Den ökade rädslan för brott och den ökade risken för att bli ett offer är dock relaterad till att det senmoderna samhället genomsyras av allt fler verkliga risker, anser han. Ungar (2001, 284) menar således att man genom att titta på risksamhället kan granska moralpaniken ur ett perspektiv som delvis ifrågasätter det socialkonstruktionistiska perspektivet, eftersom de verkliga hoten de facto ökat.

I traditionella fall av moralpanik är folkdjävlarerna en specifik och tydlig social typ vars synlighet är viktig. När det kommer till risksamhällets katastrofer har gärningsmännen eller de skyldiga en mera institutionaliserad och därmed också mindre synlig karaktär. Det är således snarare rutiniserade än avvikande handlingar som ligger som grund för moralpanik i risksamhället. (Ungar 2001, 289.) Man kan tänka sig att moralpaniken blivit mera etablerad och institutionaliserad, och därmed även inkorporerats mera i hela samhällsstrukturen på samma sätt som Foucault menade att biomakt finns på samhällets alla nivåer, inkorporerad i alla sociala sammanhang och i allt kunskapsutbyte (Foucault 2000).

Ungars (2001) slutsats är att moralpanikaspekterna förlorar sin betydelse i ett samhälle präglad av ökade risker, eftersom det kan anses mera befogat att reagera starkt i ett risksamhälle. Det här strider mot uppfattningen om att det är fråga om en panikartad reaktion, utan snarare en fullt förståelig och befogad reaktion.

Sean P. Hier (2003) presenterar en annorlunda tolkning av den ökade sociala oron i risksamhället och kopplingen till moralpanik. På grund av att dagens sociala oro ofta riktar sig mot diffusa hot, reduceras den till att handla främst om personlig trygghet och rädsla. På det här sättet ger risksamhället goda förutsättningar för moralpanik. Hier (2003, 3) påpekar att även om folkdjävlar är en central del av moralpaniken fungerar de egentligen bara som ideologiska gestaltningar av djupare social rädsla. Oro som är relaterad till risksamhället är i högre grad kopplad till historiska konjunkturen än till social eller moralisk nedbrytning på lokal nivå. Den ökade profileringen av risker i det senmoderna samhället leder till en genomgripande medvetenhet om en enorm ovetskap och rädsla. (Hier 2003, 4-5.)

Riskerna är trots det här sociala konstruktioner. Riskdiskurser kan de facto användas som en mekanism för social kontroll, påpekar Hier (2003, 8). Man måste med andra ord förhålla sig kritiskt till påståenden som hänvisar till riskernas självklara natur och kännetecken. Det är således inte per automatik befogat med ökad social kontroll för att man hänvisar till riskerna i risksamhället. Riskerna är alltid kopplade till diskurser och olika intressen i samhället. De kan därför användas för att legitimera en ökad kontroll och övervakning. Människor socialiseras och påverkas av riskdiskurser och risksamhället, vilket skapar en riskkultur som kan anses bidra till uppkomsten av rädsla och till och med moralpanik (Hier 2003, 16). Riskerna representerar en diskursiv teknik som underförstått hänvisar till möjligheten att kontrollera sociala fenomen. Det är med andra ord den sociala orons kollektiva karaktär i risksamhället som frammanar moralpanik. (Hier 2003, 17-20.)

3.2.2 Moralpanik – ett uttryck för rädslans kultur

Moralpanik är kopplat till det som kallas för rädslans kultur, och som är drivkraften bakom övergången från risksamhället till *trygghetssamhället* (Koskela 2009, 1). Till rädslans kultur hör att trygghet blir allt mera ett mål i sig och på det sättet blir den också en moralisk princip, det vill säga något som det förväntas att alla skall följa och ägna sig åt. (Koskela 2009; Furedi 2002.) Tryggheten är således inte värdefri, utan innehåller ett så kallat *trygghetsmoraliskt imperativ*. Strävan efter trygghet gör att det uppstår ett samhälle där allt fler frågor styrs genom regleringar (Koskela 2009, 32-33). Till rädslans kännetecken hör ett behov av att påvisa konkreta hot och fiender (t.ex. terrorister) man kan kämpa mot. Även om terrorism och skolskjutningar är två olika saker, har de vissa gemensamma nämnare. Båda har fått rollen som konkreta samhällsfiender och båda präglas av samma inställning till döden, det vill säga att man offerar sitt eget liv, vilket gör det betydligt svårare att förstå själva handlingen. Båda kan leda till ett bestående undantagstillstånd genom vilket striktare kontroll normaliseras som ett fortlöpande tillstånd. (Koskela 2009, 56-57.)

Det finns en koppling mellan riskparadigmet och det David Altheide (2002, 175-180) kallar för *the politics of fear*. Rädslans politik utgör en dimension av moralpaniken,

eftersom det genom att hänvisa till rädsla blir lättare att driva igenom politiska beslut gällande till exempel ökad övervakning och kontroll. Altheide menar att det omdebatterade och politiska terrorisshotet efter WTC-attacken 11.9.2001 är ett bra exempel på hur rädslan politiseras. (Altheide 2002.)

I ett trygghetssamhälle blir rädslan en hegemonisk diskurs, vilket förbättrar moralpanikens premisser. Enligt Koskela (2009, 17) är en av rädslans främsta konsekvenser att den genom normativa och moraliska distinktioner skapar avvikelser som lätt får en självklar legitimitet. Rädslan blir lätt ett hat mot "De andra" och det hotfulla, som ofta upplevs på ett stereotypt sätt och patologiseras. Det är lättare att tänka sig att en brottsling essentiellt är annorlunda än man själv. De här tendenserna kan man också se i "kriget mot terrorism", där det skapats en tydlig hotbild av en kollektiv fiende (Koskela 2009, 17-18.)

Det är på det här sättet folkdjävlar skapas. Rädslan försvagar också förtroendet och ökar kraven på kontroll. (Koskela 2009, 19.) Övervakningens mål blir att rensa och normalisera, i syfte att göra tillvaron förutsägbar och mindre hotfull. Vi börjar också själva granska vårt eget beteende för att säkert inte bete oss onormalt. (Koskela 2009, 19.) Rädslan leder till att man inte litar på andra och att sinnet för propotioner försvinner, vilket ökar sannolikheten för panikartade reaktioner - något som förvärras av mediernas sätt att dramatisera faror. (Koskela 2009, 23.) Kontroll motiveras med otrygghet. Logiken bakom detta resonemang är så slagkraftig att trygghetskonsensusen sällan utsätts för verklig kritik, utan kan drivas igenom med nästan vilka medel som helst (Koskela 2009, 220). Trygghet är nämligen något man är färdig att betala ett högt pris för, både mätt i pengar och i frihet. Man godkänner nästan alla strategier som anses öka tryggheten. (Koskela 2009, 46.)

4 Diskursanalys av tidningsdebatt

I denna avhandling studerar jag Jokela-fallets diskursiva efterdyningar genom en analys av texter i Helsingin Sanomat där det förekommer olika förklaringar till och reaktioner på skolmassakern i Jokela. Målet är att studera vilka diskurser som är kopplade till de vanligaste förklaringsmodellerna och huruvida någon av dessa kan anses präglas av moralpanik. Jag är med andra ord intresserad av att studera konstruktionen av fakta som en del av skapandet av egna versioner av den sociala världen och olika diskurser (Potter 2005, 105). Eftersom jag tillämpar ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är det motiverat och naturligt att tillämpa en diskursanalys (Hjelm 2005, 52). Diskursanalysens främsta teoretiska utgångspunkt är nämligen socialkonstruktionismen (Winther Jørgensen & Phillips 1999, 11-12). Grundtanken är att alla sociala fenomen konstrueras i specifika sociala kontexter, även om de ter sig naturliga. Sociala konstruktioner uppfattas snarare som oundvikliga följder av mänsklig aktivitet, än som resultat av målmedvetna handlingsstrategier. Samhället är med andra ord en form av objektiva sociala fakta uppbyggt av handlingar som är uttryck för subjektiva meningar, som genom att de institutionaliseras uppfattas som naturliga och objektiva. (Berger & Luckmann 1987.)

Den metodologiska referensramen för denna avhandling utgörs av en kombination av mjuk socialkonstruktionism och diskursanalys samt en kombination av attributmodellen och processmodellen för moralpanik. Med dessa teoretiska utgångspunkter närmar jag mig mitt studieobjekt på ett sätt som både har en sociologisk och en bredare samhällsrelevans. Jag analyserar konkreta texter och hur de skapar och representerar diskursiva tolkningar, förklaringar och beskrivningar av Jokela-fallet.

4.1 Diskursanalys

En diskursanalys är en studie av språkbruk och andra uttryck, där man analyserar hur den sociala verkligheten konstrueras i olika sociala praktiker (Suoninen 2002, 19). Det handlar om större tanke- och kunskapsmönster som strukturerar hela texter och skapar diskurser (Scott & Marshall 2005, 159).

Diskursanalysen i denna avhandling grundar sig delvis på kritisk diskursanalys där fokus ligger på en kritik av ideologi och makt (Hjelm 2005; Potter 2005). Kritisk diskursanalys kännetecknas av att den inte uppfattar språket som en neutral förmedlare av kunskap, utan istället som en i högsta grad ideologisk och konstruerande faktor (Kroon 2001, 53). Det handlar generellt om att undersöka hur handlingar, händelser och texter presenteras och formas ideologiskt av maktrelationer i en kamp om makt, samt hur hegemoniska diskurser får sanningsstatus genom att grunda sig på uttryck för sunt förnuft (Fairclough 1995; Hjelm 2005). I den kritiska diskursanalysen riktas fokus således både mot de diskursiva praktiker som konstruerar våra världsbilder och sociala relationer, samt mot den roll som dessa konstruktioner spelar för sociala grupper och deras intressen (Winther Jørgensen & Phillips 1999, 69). Eftersom jag inte uttryckligen gör en maktanalys, även om maktaspekten finns med mellan raderna som ett genomgående tema, väljer jag att inte enbart grunda mig på den kritiska diskursanalysen. Trots det uppfattar jag den som en bra utgångspunkt för utvecklandet och tillämpandet av en allmännare diskursanalys.

I en diskursanalys anses språket och språkbruket vara moraliskt och ideologiskt laddat, eftersom det grundar sig på kulturellt rådande normativa värderingar. Således blir en diskurs ett uttryck för vad som anses självklart, normalt eller avvikande (Suoninen 2002, 21). Diskursbegreppet visar hur ett visst språkbruk konstruerar världen ur ett visst perspektiv och på det här sättet skapar en viss bild av fenomen och händelser (Hjelm 2005, 55). Det grundläggande antagandet i en diskursanalys är att individens språkbruk inte är en neutral beskrivning av omvärlden, utan spelar en aktiv roll i konstruerandet av den sociala verkligheten. Diskursteorin handlar alltså om en förståelse av sociala fenomen som språkliga och kognitiva konstruktioner (Winther Jørgensen & Phillips 1999). Diskurser formar sätten man talar om vissa saker på och skapar representationer av den sociala verkligheten. Det här gäller också Jokela-debatten som förde fram flera olika tolkningar. Man talar också om att det finns så kallade *sanningsregimer*⁴ som baserar sig på egna diskurser. Moralpanik kan därför ses som ett uttryck för en kamp

⁴ Sanningsregimer beskriver varför vissa diskurser alltid dominerar våra uppfattningar, trots att det i teorin kan finnas ett obegränsat antal konkurrerande diskurser. Varje samhälle och historiska epok har sina egna sanningsregimer, som legitimerar dominerande föreställningar. (Foucault 1980).

mellan olika diskurser och regleringspraktiker (Thompson 1998, 24). I en diskursanalys försöker man inte i första hand hitta förklaringar, istället är det de sätt på vilka aktörerna beskriver fenomen och tolkar dem som står i fokus (Suoninen 2002, 18).

I avhandlingen tillämpas diskursanalysen på ett ganska fritt sätt. Med det menas att jag inte tagit någon specifik diskursanalys-modell som jag bygger min analys på. I praktiken går diskursanalysen i denna avhandling ut på att ur de olika förklaringsmodellerna i materialet hitta gemensamma nämnare, tolkningar och framställningar av Jokela-fallet, som tillsammans representerar vissa perspektiv, det vill säga diskurser. Det här har jag gjort genom att ur materialet hitta en form av mönster av olika teman i texterna som präglas av samma grundtolkning och reaktion på skolmassakern i Jokela, och på så sätt bildat större förklaringsmodeller. De här förklaringsmodellerna ser jag i min tur som uttryck för mera övergripande diskurser. Med andra ord görs diskursanalysen stegvis, börjandes från enskilda konkreta förklaringar indelade enligt olika teman, som sedan kopplas till större förklaringsmodeller, som i sin tur tolkas som uttryck för några diskurser.

I vissa fall handlar förklaringarna och reaktionerna om tydliga och explicita ställningstaganden, men i andra fall är de diskursiva dimensionerna mera sublima och kan endast läsas mellan raderna. På grund av det här ligger språket i fokus. Jag gör dock inte en retorikanalys eller argumentationsanalys, fokus ligger istället på de olika tolkningarna och förklaringsmodellerna, som också analyseras genom en mera deskriptiv tematisk innehållsanalys. De centrala teman jag tar upp analysen har jag kommit fram till stegvis genom att bekanta mig med materialet. Jag har alltså inte byggt min analys på någon färdig modell eller teori. Det bör dock påpekas att Hoikkalas (2007) hypoteser om nio teman i Jokela-debatten fungerat som ett bekräftande stöd och vägledning för min egen tolkning av debatten. Dessa hypoteser lade grunden för den inledande tematiska analysen som egentligen ligger som grund för själva diskursanalysen i avhandlingen. Det är nämligen genom att titta på olika teman för Jokela-debattens vanligaste förklaringsmodeller som jag kommit fram till vilka diskurser som varit centralast för hur Jokela-fallet tolkats och beskrivits. Förklaringsmodellerna i analysen fungerar som konkreta representationer och uttryck för mera övergripande

diskurser. Inom ramen för en diskurs kan alltså flera relaterade teman samlas. I vissa fall är kopplingen mellan tema och diskurs mycket tydlig, i andra fall diffusare.

När man delar upp materialet i teman och diskurser uppstår det också överlappningar med andra ord är gränsdragningarna inte definitiva, utan bygger på metodologiska val som gjorts i syfte att organisera materialet på ett förståeligt sätt. Jag är också intresserad av att undersöka hur vissa förklaringsmodeller och påståenden som presenterades i Jokela-debatten, normaliseras till självklarheter och objektiv fakta. När diskurserna kartlagts speglar jag dem mot moralpanikens främsta kännetecken, för att se huruvida och på vilket sätt de kan anses präglas av moralpanik. Syftet är inte att avgöra vilka tolkningar som är rätt eller fel. Istället presenterar jag bara ett sätt att närma sig och förstå Jokela-debatten. Det handlar alltså i grund och botten om tolkningar av tolkningar.

4.2 Att analysera mediedebatter

Det är viktigt att studera medietexter, eftersom allmänna uppfattningar om olika sociala problem och samhällseliga fenomen i stor utsträckning grundar sig på definitioner och språkbruk som förekommer i massmedierna och som får samhällseliga konsekvenser. I ett medialiserat samhälle blir medierna det främsta offentliga rummet där samhällsdiskussionen förs. Medierna är därför inte bara förmedlare av verkligheten eller ett språkrör, utan också i allt högre grad i sig själva en del av verkligheten. Därför fungerar medieanalyser som ett bra sätt att studera samhällets tillstånd och riktning. (Kroon 2001, 8.)

De bilder och tolkningar av verkligheten som massmedierna förmedlar har ett enormt inflytande på vår uppfattning av omvärlden (Kroon 2001, 13). Eftersom vi omges av ett ständigt flöde av texter, bilder och information från olika medier som genomsyrar våra uppfattningar, kan man säga att vi lever i en mediekultur (Kellner 1995). I denna mediekultur blir mediernas roll som verklighetskonstruktörer allt centralare, vilket dock inte innebär att journalister direkt fabricerar händelser, men däremot tolkar dem, påpekar Kroon (2001, 13). Pertti Alasuutari (1996, 28) lyfter fram massmediernas

dubbla roll; de både upprätthåller och formar offentligheten. De kan därför inte styra det offentliga samtalet, men formar det, antingen medvetet eller omedvetet med sina egna kommentarer och sin retorik.

Helsingin Sanomat (HS) kan inte anses representera hela allmänheten, men fungerar i egenskap av Finlands största dagstidning som en bra indikator på hur en del av den allmänna opinionen ser ut (Alasuutari 1996, 27). Men HS är inte bara en arena för den offentliga diskussionen, utan deltar också aktivt i den och formar den. Massmedier är med andra ord, som Alasuutari (1996) påpekar, aktiva aktörer. Eftersom analysen i denna avhandling fokuserar på insändare och annan åsiktsjournalistik är det inte HS egna journalistiska eller politiska linje, utan enskilda skribenternas uttalanden, som analyseras.

För att förstå hur nyheter framställs och tolkas av medierna har David Altheide och Robert Snow (1979) utvecklat begreppet *medielogik*. Medielogik syftar på de sätt genom vilka medierna skapar en viss dramaturgi som inverkar på framställningen och tolkningen av en händelse. De förklarar hur en händelse förvandlas och omformas när medierna rapporterar om den. Medierna skapar och sprider genom denna medielogik självklara kollektiva antaganden och uppfattningar. Medielogiken handlar alltså i grund och botten om att sprida hegemoniska sätt att tolka omvärlden på och handlar således om makt över definitioner. Altheide och Snow menar att den här medielogiken blivit så självklar att vi inte längre ser den, fast finns rakt framför ögonen på oss och påverkar hela vår kultur. (Altheide & Snow 1979.)

Enligt Kroon (2001, 14) syftar mediedebatter både på korta och intensiva debatter kring olika frågor i medierna, men också mer generellt på den offentliga debatten i vilken alla medietexter ingår och som produceras av massmedierna. Debatter präglas av olika diskurser, det vill säga en form av textkedjor som ingår i större meningssammanhang och som är kopplade till mer permanenta diskurser som sträcker sig utanför debatten (Kroon 2001, 35-36).

Hur uppstår mediedebatter? Kroon (2001, 18) menar att mediedebatter delvis handlar om massmediernas sensationslystnad och mediernas ökade inflytande på politiken. Inom sociologin har man bland annat studerat mediedebatter om videovåld, med fokus på hur den offentliga debatten kring en viss fråga leder till konsekvenser för större samhälleliga processer. Det är också väsentligt att analysera hur till exempel videovåld konstrueras som ett socialt problem och fenomen, och hur olika involverade aktörer konstrueras och positioneras i debatten. Kroon (2001) analyserar hur debatter utvecklas och framskrider genom att se samtalen som en metafor för olika diskurser. På samma sätt tolkar jag samtalen och texterna i Jokela-debatten som metaforer för olika diskurser. (Kroon 2001, 21.) Enligt Kellner (1995, 10-15) kommer samhällets myter och diskurser till uttryck i mediernas texter och vice versa. Med andra ord finns det en tydlig koppling mellan mediediskurser på mikronivå och allmännare uppfattningar i samhället på makronivå, vilket gör det möjligt att dra långtgående slutsatser om samhällsklimatet utgående från enskilda medietexter, eller som Kroon (2001, 64) konstaterar ”genom texten ser man också samhället”. Det samma gäller Jokela-debatten som på samma sätt kan berätta en hel del om det finländska samhället.

4.3 Tidningstexter som material

Mitt material består av tidningstexter i Helsingin Sanomat mellan 8.11 och 31.12.2007. Under denna period fördes en intensiv debatt om Jokela-fallet. Bara i Helsingin Sanomat publicerades 210 texter av olika slag som på något sätt nämnde eller hänvisade till Jokela. Därför räckte en tidsperiod på endast två månader bra till för att samla in tillräckligt med material. Dessutom avtog intensiteten i debatten klart efter årsskiftet 2007-2008.

Huvudkriteriet för de texter jag valt att analysera är att de skall ha implicita eller explicita kopplingar till Jokela-fallet. Jag har både studerat texter som uttryckligen talar om Jokela-fallet som en specifik händelse och texter som tar upp skolskjutningarna mellan raderna, oftast genom att lyfta fram samhälleliga problem och fenomen som kopplats till skolskjutningar. Det bör dock påpekas att jag med analysen varken strävar efter att förklara eller kan komma fram till huruvida förklaringarna till Jokela-fallet är

korrekta eller ej. Det centrala är däremot att se hur de olika förklaringsmodellerna ser ut och vilka diskurser de är uttryck för. Utgående från detta kan man sedan dra slutsatser angående huruvida vissa av förklaringsmodellerna präglas av tendenser till moralpanik eller alternativt någon annan diskurs.

I min pro gradu avhandling är jag inte specifikt intresserad av Helsingin Sanomat som aktör, utan ser tidningen främst som ett centralt forum där både experter och vanliga människor kan uttala sig. Samtidigt är jag både medveten om att det är HS:s redaktion som väljer vad som publiceras i tidningen och att också journalisternas uttalanden är kopplade till olika diskurser. Jag har dock valt att avgränsa materialet till argumenterande texter som tar ställning och tolkar, inte enbart refererar, och som för fram tydliga ståndpunkter. Det är med andra ord främst insändare och andra kommenterande texter som intresserar mig. Ur det här materialet utkristalliserades de centrala diskurserna. Att jag valt HS och inte någon kvällstidning eller internetforum påverkar självklart mitt material och min analys. I HS publiceras inte sensationella uttalanden på samma sätt som i eftermiddagspressen. Det finns alltså vissa krav och en viss filtrering som gör att texterna i HS överlag är seriösa och expertbetonade. I egenskap av största dagstidning i Finland kan HS också anses representera och förmedla den allmänna opinionen bra (Alasuutari 1996, 27).

De texter som utgör det primära materialet ingår i den mediedebatt om Jokela-fallet som skapade en exceptionellt intensiv medierapportering, i motsats till det mera rutinerade och vardagliga nyhetsflödet. Materialet består av artiklar som hör till kategorin åsiktsjournalistik, det vill säga kolumner och insändare samt andra texter där skribenten uttrycker en opinion och presenterar sina ställningstaganden. I åsiktsjournalistiska texter kan skribenterna argumentera för och emot olika positioner, förklaringar och diskurser, som finns i den offentliga debatten. Dessa texter fungerar därför som bra källor till konstruktionistiska studier av samhällsliga fenomen och rådande diskurser. (Kroon 2001.)

4.3.1 Urvalsprocessen

Eftersom det skrivits mycket om Jokela-fallet i massmedierna har jag genom en grundlig sortering reducerat materialet till en mängd som det är möjligt att fördjupa sig ordentligt i. Den här sorteringen har jag gjort genom att plocka ut texter som tydligast lyfter fram teman som kan kopplas ihop med centrala förklaringsmodeller i Jokela-debatten. Jag har därför gjort en diskursanalys av ett lite mindre material, som är representativt för hela debatten, istället för att ytligare analysera ett stort material. En diskursanalys kan vara svår att tillämpa på stora material, främst på grund av sin arbetskrävande karaktär. Ett stort material ökar också risken för att analysen enbart blir deskriptiv (Hjelm 2005, 61). Inom kvalitativ forskning finns det dessutom inga färdiga och definitiva regler angående hur stort materialet bör vara, utan det är något man måste ta ställning till i varje specifikt fall. Även om kvalitativ forskning inte bygger direkt på traditionella kriterier är de empiriska kriterierna centrala. Det här betyder att reliabiliteten och validiteten för en kvalitativ forskning inte bygger på sampelstorleken utan på transparens i tolkningsprocessen och på att analysen är konsekvent. (Flick 2006, 365-382.)

Urvalet av mitt material formades under forskningsprocessens gång - antalet och formen på artiklarna var inte förutbestämt. Urvalsprocessen inleddes med att jag bekantade mig med materialet, för att ur de 210 texter som refererar till Jokela-fallet och som utgör bakgrundsmaterialet kunna plocka ut de mest signifikanta texterna. Efter ett första urvalsskede valde jag ut 55 texter som jag bestämde mig för att titta närmare på, eftersom dessa innehöll tydliga ställningstaganden och tolkningar. I det andra urvalsskedet valde jag sedan ut 36 texter som tydligast kom med vissa förklaringsmodeller och intog en viss position. Dessa texter utgör det primära materialet. I analysen fungerar de som en form av idealtyper eller arketyper, eftersom de representerar vissa förklaringsmodeller och positioner. De här texterna kommer jag att dela in i olika teman beroende på vilka förklaringar de lyfter fram. Sammanlagt 36 texter är ett tillräckligt antal, eftersom det inom detta antal artiklar ryms en tillräcklig mängd av de vanligaste förklaringsmodellerna. Primärmaterialets omfång utesluter därför inga väsentliga delar av hela materialet, utan representerar detta tillfredställande.

I den inledande tematiska analysen (5.1) presenteras exempel på olika centrala teman i texterna som representerar större förklaringsmodeller. I analysens andra skede (5.2) kopplas dessa förklaringsmodeller till tre större diskurser. Här övergår analysen från en deskriptiv innehållsanalys till en diskursanalys där jag tittar på mera övergripande förklaringsmodeller och kännetecken för Jokela-debatten. I analysens tredje och sista skede (5.3) sammanfattar jag de centralaste diskurserna och sluter cirkeln genom att göra en återkoppling till själva moralpaniken. Här tittar jag på om och hur moralpanikperspektivet framträder i de olika förklaringsmodeller som präglat Jokela-debattens diskursiva efterdyningar.

5 Moralpanik och förnuftslogik

I det här kapitlet analyserar jag Jokela-debatten genom att titta närmare på texter som publicerats i Helsingin Sanomat och som ger förklaringar till och tolkningar av skolmassakern i Jokela. Analysen är uppdelad i två skeden. Först presenterar jag de centrala förklaringsmodeller som för fram konkreta tolkningar av varför skolmassakern inträffade. I analysens andra skede går jag ett steg vidare genom att tillämpa en diskursanalys. De förklaringsmodeller som lyfts fram här fungerar som en form av idealtyper för och representationer av större diskurser. Genom att titta på Jokela-debattens diskursiva efterdyningar försöker jag se i hur stor utsträckning det förekom moralpanik och vilka andra reaktioner och tolkningar som uppstod i debatten.

De som bidrog till att skapa de diskurser och förklaringsmodeller som präglade Jokela-debatten var; journalister, privatpersoner, forskare, politiker, polisen, offren och de anhöriga. Generellt fanns det ett stort behov av att uttala sig om Jokela, och det kan konstateras att det också fanns en tydlig betoning på expertuttalanden. Det här är viktigt att lyfta fram, eftersom experter och olika auktoriteter har ett stort inflytande över etablerandet av de rådande definitionerna och forandet av allmänna uppfattningar även i Jokela-debatten. Men också vanliga människor uttalade sig flitigt och agerade på sätt och vis själva som experter, främst för att själv försöka förstå och handskas med sin rädsla och ovisshet. I analysen väljer jag att inte behandla skribenternas bakgrund och de hålls anonyma.

5.1 Centrala förklaringsmodeller

I analysens första skede tittar jag på fem centrala förklaringar som kopplas till större diskurser, för att därefter granska dem ur ett moralpanikperspektiv. Materialet och analysen är tematiskt uppdelade. Varje del inleds med en kort beskrivning av förklaringsmodellen ifråga och uppföljs av en mera djupgående analys. Ur dessa konkreta förklaringsmodeller utkristalliseras några diskurser vars kännetecken och funktion granskas närmare. Vissa centrala begrepp lyfts också fram, de placerar analysen i ett teoretiskt sammanhang och anknyter till en större sociologisk diskussion

om sociala avvikelser och social kontroll i ett risksamhälle präglad av en rädslans kultur och moralpanik. Till dessa begrepp hör anomi, Gesellschaft⁵, rationalisering, normalisering, reglering, trygghetsmoraliskt imperativ. De förklaringsmodeller för skolmassakern i Jokela som kunde urskiljas extra tydligt och som figurerade regelbundet i debatten har jag placerat in under följande fem teman: 1. *Psykologiska aspekter och personlighetsstrukturer*, 2. *Vapen*, 3. *Internet, media och populärkultur*, 4. *Försvagad välfärd och hårdare samhällsklimat*, 5. *Kulturella förklaringar*.

5.1.1 *Psykologiska aspekter och personlighetsstrukturer*

I den här förklaringsmodellen ligger fokus på psykologiska förklaringar. Det är främst mental hälsa och mentala problem som diskuteras. Många lyfter fram en så kallad narcissistisk och aggressiv personlighetstyp som en bakomliggande psykologisk faktor till skolskjutningar. Här ser jag en koppling till Ziehes (1989, 10) uppfattning om att det senmoderna samhället präglas av tydliga narcissistiska tendenser bland unga. Ziehe (1989) menar att moderniseringsprocessen har effekter på personlighetens strukturer, så att den ökade sociala konkurrensen och de svåruppfyllda förväntningarna skapar en självupplevelse som växlar mellan omnipotens och depressivitet, vilket är utmärkande för narcissistiska störningar (Ziehe 1989, 171). De psykologiska förklaringarna lyfter fram den enskilda individen och gärningsmannen framom samhällseliga aspekter.

...yksi isoimmista yllykkeistä tekijöille on julkisuus, jota he saavat. Halu tulla kuuluisaksi – tai paremminkin surullisenkuuluisaksi – on niin voimakas, että oma kuolema on sen arvoinen... ensisijainen syyllinen on aina tekijä. En usko, että kannattaa syyttää videopelejä ta musiikkia. En veisi mediakaan oikeuteen... (HS 16.11.2007)

Skribenten tar sig här friheten att göra en diagnos av gärningsmännen och stämplar dem som narcissistiska och tragiska. Orsaken till att skolskjutningar kan inträffa förklaras med att gärningsmännen drivs av en så stark strävan efter att bli kända att de är färdiga att offra sitt eget liv. Här aktualiseras igen Ziehes (1989, 10) narcissism-tema. I dagens mediecentrerade konsumtionssamhälle får det som brukar kallas för ”jagets kult” ett

⁵ Gesellschaft syftar på mera officiella samhörigheter i samhället, som upprätthålls för att de fungerar som målrationella medel för medlemmarna, t.ex. företag och den moderna nationalstaten (Tönnies 2002).

starkare fotfäste. Man vill förverkliga sig på olika sätt och strävar efter att bli uppmärksammas med vilka medel som helst (Johansson & Miegel 1992). Här lägger skribenten allt ansvar på gärningsmannen och väljer att inte ta i beaktande samhälleliga faktorer eller omgivningens inverkan. Ansvar anses överhuvudtaget inte ligga hos samhället, inte ens medierna eller våldsamma videospel anses ha någon inverkan. Grunden till problemet ligger istället i individens narcissistiska strävan efter att bli känd. Därför anses i första hand alltid gärningsmannen vara den skyldige, inte samhället. Narcissistisk överlägsenhet anses vara ett stort problem för samhället eftersom det anses skapa farliga våldsfantasier.

Ylimielisyys on nykyajan suuri ongelma... Kysymys on ylipolvisesta sosiaalisten kykyjen siirtämistäidosta. Se taito on nykyisin monessa perheessä puutteellinen... perheen ja yhteisön normit ja moraalinen muodostuminen pitää omaksua... Jos näitä taitoja ei opita vanhemmilta, ne saattaa jäädä oppimatta... Me suhtaudutaan aivan liian sinisilmäisesti narsistiseen ylimielisyyteen ja väkivaltafantasioihin. (HS 18.11.2007)

Skribenten menar att den ökade narcissistiska överlägsenheten är ett hot moralen. För att undvika detta är det viktigt att man tar till sig familjens och samfundets normer och regler. Riskerna finns dock att man aldrig lär sig det, anser skribenten.

5.1.2 Vapen

Vapnens roll diskuterades aktivt i Jokela-debatten och delade människors åsikter. Vapentematiken är den mest specifika och konkreta förklaringen och bygger på olika argument som fokuserar på vapenlagstiftningen och vapentillgången. Vissa anser att det är den bristfälliga finska vapenlagstiftningen som möjliggjorde skolskjutningarna i Jokela.

Voivatko lapsemme huonommin kuin luulimme? Onko internet sittenkin se musta aukko, joka imee jälkikasvumme suoraan helvetin pauloihin? ... olemmeko me ihmisinä ja yhteisönä menettäneet otteen elämämme hallintaan – jonnekin globaalien verkko-yhteyden, koko ajan kiihtyvän suorittamisen ja liian vähän välittämisen syövereihin... Havahtuminen suomalaisen aselainsäädännön leväperäisyyteen on hyvä alku tälle peiliin tuijottelulle. (HS 14.11.2007)

När något nytt och skrämmande händer frågar man sig alltid varför och söker skyldiga, man söker rationella förklaringar till det som skett (Koskela 2009, 15). Så var det även i Jokela-debatten, som väckte en hel del frågor om hur detta kunde hända. I citatet ovan frågar sig skribenten först om förklaringen ligger i internet, samhällets prestationskrav eller den försvagade omsorgen i samhället. Skribenten anser ändå att dessa samhälleliga aspekter visserligen kan ge en del förklaringar, men att vi måste inleda vår självrannsakan med att kritiskt granska bristerna i vapenlagstiftningen. Finlands allt för liberala vapenlag anses alltså vara det mest akuta problemet, eftersom man utan vapen inte kan genomföra skolskjutningar, trots att viljan skulle finnas. En ny skärpt lagstiftning anses alltså vara nyckeln till detta problem. Denna förklaringsmodell bygger på ett rationellt resonemang. Grundtanken är att utan vapen uppstår det inga problem, därför måste lagstiftningen skärpas. Skribenten ger med andra ord en mycket konkret lösning på det nya sociala problemet i fråga.

Andra deltagare i debatten hävdade i sin tur att man inte skall peka ut vapnen som syndabockar. De som försvarade vapenlagen tyckte inte att man skall försvåra vapentillgången. Det främsta argumentet bygger på den klassiska tanken om att det inte är vapen som dödar, utan människor som dödar.

Aseilla tehtyjen vahinkojen yhteydessä on tavallista, että aletaan syyttää aseita tai aseluvan myöntäneitä poliiseja tapahtuneesta. Nämä ovat totaalisen vääriä syytelyn kohteita, ja niiden korostaminen saattaa olla jopa vaarallista silloin, kun tapahtuneen todellisia syitä aletaan piilottaa tai ne jäävät näiden syyttelyiden varjoon... Jokainen ajatteleva ihminen tajuaa, että aseella oli vain välillinen vaikutus Jokelan tapahtumien kulkuun. (HS 18.11.2007)

Det här argumentet skiljer sig från det förra som lyfte fram problematiken kring vapenlagstiftningen. Här anses inte vapnen utgöra det verkliga problemet, utan de anses endast ha en indirekt funktion. Det är istället individen som bär det verkliga ansvaret, menar skribenten. I diskussionen om vapnens roll närmar man sig alltså samma tematik från två diametralt olika perspektiv. Det gemensamma för den här förklaringen är att vapnen fungera som en konkret fixeringspunkt i båda fallen.

5.1.3 Internet, media och populärkultur

Inom ramen för den här förklaringsmodellen kombineras ett antal tolkningar med fokus på olika former av medier och deras roll. Internet anses utgöra ett stort problem som borde kontrolleras mera. Också tv, film, dataspel och annan populärkultur uppfattas vara skadliga, speciellt för unga. Fokus ligger med andra ord på hur just unga använder och förhåller sig till internet, populärkultur och andra medier. I synnerhet våld och våldsmodeller anses vara problematiska.

En syytä suoraan musiikkia tai pelejä yksittäisistä teoista. Mutta jos nuori ihminen lataa vuosikausia tajuntaansa toivottomuuden ja kuoleman kuvastoa, on vaikea kuvitella, ettei sillä olisi mitään vaikutusta hänen maailmankuvaansa. (HS 10.11.2007)

Trots att skribenten påpekar att musik och videospel inte ensamma kan förklara skolskjutningar, lyfts de ändå fram som centrala orsaker till att skolskjutningar kunnat inträffa, eftersom de anses påverka ungas medvetande och världsbild på ett negativt sätt. I den här texten kan man också läsa in ett outtalat krav på ökad kontroll och reglering av medieutbudet och användningen. Det är i synnerhet ungas medievanor som uppfattas som oroväckande. Samma resonemang förs fram också i följande citat.

Kauhistelemme Jokelan tapahtumia ja samaan aikaan annamme lasten ja nuorten pelata väkivaltaisia pelejä... Lasten turruttaminen väkivaltaan alkaa jo hyvin varhaisessa vaiheessa... Jokelan ampuja sanoi viestissään, ettei hänen teostaan saa syyttää elokuvia, videopelejä, internetiä... Mikään näistä yksittäisistä tekijöistä tuskin selittääkään tätä järkyttävää tapahtumaa, mutta miksi meidän pitäisi sulkea silmämme ilmeisiltä riskitekijöiltä? (HS 10.11.2007)

Filmer, internet eller videospel anses visserligen inte ensamma kunna förklara det som skedde i Jokela, men trots det får vi inte ignorera dessa tydliga ”riskfaktorer”, anser skribenten. Det krävs regleringsåtgärder, eftersom internet och populärkultur uppfattas som potentiella riskfaktorer som kan öka ungas våldsbenägenhet. Indirekt framförs här krav på åtgärder i form av reglering och censur. Dessa förklaringsmodeller fokuserar enbart på ungas medievanor och våldsmodeller, som om vuxna inte skulle påverkas av våld i media. Förklaringsmodellerna kritiseras av dem som lyfter fram internets positiva egenskaper och motsätter sig ökad kontroll och reglering.

Nuoret ovat aina ensimmäisenä omaksuneet uudet mediat... Mutta ovatko nettisuodattimet paras tai edes toimiva tapa suojella lapsia internetin haitalliselta sisällöltä? Ei ole, sillä suodattimet eivät toimi... Nettisuodattimet antavat vanhemmille ja viranomaisille tunteen, joka on kuitenkin perusteeton... Koulussa tulee panostaa nykyistä enemmän mediakasvatukseen. (HS 27.11.2007)

Skribenten påpekar att unga alltid varit först med att ta till sig nya former av media, och frågar sig om filtrering och censur är ett fungerande sätt att skydda barn från skadligt innehåll på internet. Det påpekas att censur egentligen inte fungerar, men att det ger föräldrarna och myndigheterna en ogrundad känsla av att de kan kontrollera och påverka. Enligt den här förklaringen är reglering av medierna inte en lösning, utan man borde istället satsa mera på medieuppfostran. Kritiken mot ökad kontroll och reglering av medierna tyder på en tro på informationssamhällets goda sidor och kan ses som en motreaktion till moralpanik-tendenserna.

En lite försiktigare inställning framförs i följande citat. *“Ei terve ihminen pelin takia väkivaltaiseksi heittäydy. Mutta tervekin ihminen voi muuttua jotenkin, jos viettää pelimaailmassa paljon aikaa.” (HS 16.11.2007).* Skribenten menar att datorspel kan ha en skadlig verkan även på friska individer. Slutsatsen är att datorspel ensamma inte kan förklara allting, men de kan trots allt ha en negativ inverkan på individen. Här ligger fokus alltså på socialisationsaspekten, det vill säga hur unga socialiseras till våldsamt beteende. Skribenten menar samtidigt att inga friska och normala människor kan utföra skolskjutningar, utan det krävs att man i grunden har någon form av social störning eller avvikelser som förvärras av datorspel. Diskussionen om internet och medias roll i Jokela-fallet väcker också större principiella frågor gällande risker kontra rättigheter i samhället, och om det är eller inte är motiverat med ökad kontroll och mera förbud.

Murhenäytelmä Jokelassa: kiristetään aselakeja. Liikennekuri höltynyt: valvontaa lisättävä. Hierojat myyvät seksipalveluja: lisää kontrollia. Nuoriso saa pahoja vaikutteita netistä: internet parempaan valvontaan... Mihin yhteiskunta on jatkuvalla kieltojen ja valvonnan lisäämisellä menossa?... On kuitenkin nähty että valvontakulttuurin tulokset eivät aina ole olleet tuloksekkaita. (HS 19.11.2007)

Skribenten förhåller sig kritiskt till en kontroll kultur och hävdar här att ökade förbud och övervakning i samhället inte löser några problem. Istället menar skribenten att det

finns mycket som tyder på att övervaknings- och kontrollkulturens resultat inte alltid varit så bra. Kritiken mot ett övervakningssamhälle är kopplad till krav på minskad social kontroll av den enskilda individen. Den här diskussionen innehåller tydliga politiska dimensioner, eftersom beslutsfattarna spelar en avgörande roll för hur man skall ta itu med dessa problem, det vill säga hur mycket ny officiell social kontroll som skall införas. Det anses alltså att man överreagerar när man inför mera kontroll och reglering.

Vissa anser att Finland är ett överteknokratiskt it-samhälle, vilket förklarar varför skolskjutningar kan inträffa här. ”...teknologia korvaa ihmisuhteita, ja kännykät ovat suomalaisille kaikki kaikessa... Ihmisellä sinänsä ei tunnu olevan enää mitään itseisarvoa.” (HS 11.11.2007) Skribenten anser att Jokela-fallet kunde inträffa i Finland för att kommunikationsteknologi ersätter människokontakter. Som en följd av detta tappar människan sitt egenvärde. Det här är kopplat till att systemvärlden allt mer koloniserar livsvärlden. Det här grundar sig på Tönnies (2002) uppfattning om att Gemeinschaft får ge vika för Gesellschaft i det moderna västerländska samhället. När personlig och inofficiell samhörighet försvagas ökar risken för anomi (Durkheim 1968).

Vissa ansåg att den finländska våldstraditionen ökar sannolikheten för att skolskjutningar kan inträffa. För att våldskulturen i Finland inte skall få mera ödesdigra följder krävs förutom en starkare moral också ökad kontroll över internet. Här aktualiseras tanken om behovet av moralreglering för att upprätthålla ordning i samhället och undvika anomi.

Meillä on väkivallan perinne. Kyllähän Jokelan tapaus yllätti. Että näin voi tapahtua... Nuorten joukossa väkivaltainen käyttäytyminen on lisääntynyt... Ja sitten on internet... Netti tuo paljon hyvää, mutta voidaan puhua myös nettiumpioitumisesta. (HS 17.11.2007).

Ett ökat våldsamt beteende kombinerat med ökad internetanvändning bland unga anses tydligt indikera en ökad risk för skolskjutningar i Finland. Ändå var Jokela en överraskning för de flesta.

5.1.4 Försvagad välfärd och hårdare samhällsklimat

I den här förklaringsmodellen lyfts kombinationen av försvagad samhörighet och ökade prestationskrav i välfärdssamhället fram som den främsta bakomliggande orsaken till att skolskjutningar kunnat inträffa i Finland. Också den individualistiska och tävlingsinriktade kulturen och mentaliteten i Finland anses vara en förklaring, samtidigt som den enskilda individens eget ansvar lyfts fram. Allt det här är symptom på en eroderingen av välfärdssamhället.

Yhteiskunnan sisäinen luottamuspääoma on syöty vaarallisen vähiin... Heikentyneiden perinteisten yhteisöjen tilalle on tullut internet... On turha syyttää uutta teknologiaa... mutta on syytä olla huolissaan... internetin uhat ovat nousseet uudestaan keskusteluun... Verkko on vain väline, jossa nuoret tuovat esiin viestejä – myös hätähuutoja. (HS 9.11.2007)

Skribenten anser att försvagningen av samhällets interna samhörighet är den främsta orsaken till skolskjutningar och kan förklaras med att internet har ersatt de traditionella samhörigheterna. Internet och annan ny kommunikationsteknologi upplevs som ett problem för, eller till och med ett hot mot samhället. Trots det påpekar han att internet ändå bara är ett medel med vars hjälp unga för fram sina budskap och rop på hjälp, och inte roten till problemen. Här används samma argument som i vapendiskussionen: det är inte internet som är det egentliga problemet utan användarna. Internet anses alltså bidra till att försvaga samhörigheten i samhället. Försvagad samhörighet leder i sin tur till anomi, vilket enligt Durkheim (1968) innebär att samhällets normer och kohesion försvagas, vilket skapar ett tillstånd av upplösning och kaos. I sin studie om självmordet visar Durkheim hur anomi också ökar risken för självmord (Durkheim 1968). Således kan anomi också antas öka risken för skolskjutningar och andra utvidgade självmord.

I Jokela-debatten gjordes en hel del kopplingar till välfärdssamhällets försvagade tillstånd och samhällets materialistiska värderingar, vilket följande citat visar.

Ensinnäkin nuorten mielenterveysongelmiin puutuminen on heikkoa... perheissä vanhemmat ovat lujilla yhä kiristyvien työpaineiden alla. Lasten ja nuorten asioille ei riitä tarpeeksi aikaa ja voimavaroja...tämä kertoo yhteiskuntamme läpitunkevasta materiaalisesta ja ekonomisesta arvomaailmasta. Täytyy puuttua yhteiskunnan rakenteisiin ja arvomaailmaan. Annammeko ahneuden ja itsekkään omanvoitonpyynnin

rappeuttaa koko kansan hyvinvoinnin ja siten tuottaa lisää tällaisia väkivaltaisia "kommenttipuheenvuoroja?" (HS 10.11.2007)

Jokela-fallet anses vara kopplat till flera fenomen som kännetecknar vårt senmoderna samhälle; ökad arbetspress, materialism och egoism. Även en brist på vilja att engagera sig i ungas mentala problem lyfts fram som ett centralt dilemma. Föräldrarnas ökade arbetspress och tidsbrist anses vara orsaken till att det inte finns tillräckligt med tid och resurser för att ta i tu med de ungas problem. Skribenten menar att för att vi i fortsättningen skall kunna undvika liknande "vårdskommentarer" i stil med Jokela-fallet, måste vi försöka ändra samhällets strukturer och värderingar för att undvika att girighet och egoism underminerar hela folkets välmående.

Samhällets materialistiska och egoistiska värderingar i kombination med en försvagning av välfärdssamhället anses alltså öka risken för mentala problem. Det här kan kopplas till den ökade alienationen som anses präglade moderna kapitalistiska samhällen där *Gemeinschaft*⁶ får ge vika för *Gesellschaft*, det vill säga där samhällets traditionella gemenskaper viker undan för samhällets mera officiella och opersonliga institutioner (Tönnies 2002). Den här förklaringsmodellen är på många sätt rationell till sin natur, eftersom den pekar på logiska bakomliggande samhällsliga faktorer som kan förklara skolskjutningarna. Många av deltagarna i Jokela-debatten krävde också att vi måste se oss i spegeln och själva ta ansvar för varandra.

"Huolenpitoa heikoimmista lähimmäisistämme ja vastuuta heidän teoistaan emme voi kuitenkaan loputtomiin siirtää muille. Syllisten etsinnän voi meistä jokainen aloittaa katsomalla ensimmäiseksi peiliin." (HS 9.11.2007)

Vi kan inte ständigt skjuta över ansvaret på andra eller på välfärdssamhället. Vi är själva en del av samhället, samhället finns alltså inte där ute någonstans. Skribenten efterlyser mera självkritik och menar att ett fall som Jokela därför aldrig kan förklaras endast med familjebakgrund, beslutsfattarnas beslut, mentalvårdens och elevvårdens brister, polisens små resurser, eller med en ökad våldskultur och användning av internet, även

⁶ *Gemeinschaft* syftar på en direkt gemenskap som bygger på känslor av samhörighet och ömsesidiga band. Hit hör t.ex. familjen och grannskap i förmoderna rurala samhällen (Tönnies 2002).

om alla dessa faktorer förvisso kan spela en viss roll. I grunden handlar det om hur vi bemöter och behandlar varandra.

Itse en ollut lainkaan yllättynyt tapahtuneesta... olen havainnut jo vuosia sitten, miten taloudellinen tehokkuusajattelu ja vahvasti individualismia korostavat aikuisten arvot ovat tulleet myös osaksi koulumaailmaa... Myös kaikkien aikuisten tulisi katsoa itseään peiliin. Milloin olemme pysähtyneet oman tai lähipiiriin kuuluvan lapsen tai nuoren kohdalla ja kysyneet, mitä sinulle tänään kuuluu... (HS 13.11.2007)

Även i det här citatet efterfrågas större självkritik i form av ett ”titta dig i spegeln”-argument. Skribenten menar att skolmassakern i Jokela inte var oväntad. Den senaste tidens ökade effektivitetstänkande och en ökad individualism som har trängt ända in i skolvärlden, anses öka sannolikheten för skolskjutningar. Istället för att febrilt söka skyldiga i form av internet, lättvindigt beviljande av vapentillstånden, skolmobbing och metallmusik, borde alla vuxna se sig i spegeln och ta ansvar över de ungas mentala hälsa. Det är här det verkliga problemet anses ligga. Här lyfts alltså både bristen på omsorg och vår individualistiska kultur i Finland fram som de främsta förklaringarna till Jokela-fallet. Skribenten anser att man därför inte borde fråga sig varför det hände, utan varför det inte hänt tidigare. Dessa ”jag visste att det skulle hända” – argument kan också uppfattas som en reaktion som uppstår när man vill bemästra något nytt och farligt, ett sätt att lugna ner potentiell panik.

I följande citat hävdar skribenten att samhällets brist på empati och ökade tävlingsinriktning skapar känslökyla och aggression på individnivå. Det här anses vara en farlig kombination som leder till en utspridd rädsla för att falla utanför eller misslyckas, vilket i sin tur ökar depressionssymptomen och skapar undertryckta aggressioner.

Yksilön toimintaa ei voi selittää analysoimatta yhteiskunnan tilaa... koko yhteiskunta on muuttunut kylmäksi kilpailuyhteiskunnaksi... Menestymisen pakko luo yhteiskuntaan aggression ja tunnekyllämyyden ilmapiiri... Nopean menestyksen simulointi, empatiakyvyttömyys ja sosiaalinen välittämisen puuttuminen ovat vaarallinen yhdistelmä... Kovan markkinatalouden materialistinen aika miltei huomaamatta suhteellistaa persoonan arvon itsessämme ja toisissa... Putoamisen pelko, masennusoireet ja pinnanalainen aggression ovat yhteisiä kokemuksia... Se yhteisyys, jonka yksilöt jakavat nykyisessä yhteiskunnassa, on paradoksaalisesti yksilöiden vastakkainasettelua... (HS 17.11.2007)

Den hårda marknadsekonomins materialism relativiserar och försvagar vårt egenvärde och andra personers värde, anser skribenten. Individerna framställs som en potentiell tidsbomb färdig att detonera när som helst. Den samhörighet som individerna delar i dagens samhälle anses paradoxalt nog bygga på motsättningar mellan individer. Här målas upp en ganska dystert bild av ett anomiskt och labilt samhälle. Det här är en form av "worst case scenario" som man tillämpar för att inte bli överraskad och chockerad nästa gång något händer. Att på det här sättet anse att människor går omkring med undantryckta aggressioner som gör dem känslolika och riskerar att explodera är kopplat till medikaliseringen, eftersom man fokuserar på människors mentala störningar och behandlar dem som sjuka.

Vissa skribenter fokuserade på försvagningen av välfärdssamhället och dess grundservice och ansåg att det här var den främsta underliggande orsaken till Jokela-fallet.

Ilmiselvää on, että kriittiset kysymykset kohdistuvat kouluterveydenhoidon sekä nuorisopsykiatrian resurssien riittävyyteen. Myös koulukiusaamisen torjunnasta ja luokattoman lukion yhteisöllisyydestä on syytä puhua. Millaisia piiloviestejä välitämme kasvavalle sukupolvelle puheillamme optioista, kilpailusta ja kaikenlaisista rankinglistoista. Onko syntymässä yhteiskunta, jossa on aiempaa helpompaa harhautua kuvitelmiin omasta yli-ihmisyydestä... Yhteiskunnan pitää vaalia kaikkia niitä resursseja, jotka pitävät yllä moraalia ja estävät väkivallan purkauksia (HS 12.11.2007)

I den här texten kräver skribenten mera resurser för skolhälsovården och ungdomspsykiatrien. Skolmobbning och försvagad samhörighet i klasslösa gymnasier anses också vara ett allvarigt problem kopplat till skolskjutningarna i Jokela. Jokela-fallet förklaras följaktligen främst med hänvisning till nedkörningen av välfärdssamhället och dess tjänster, främst skolan, vilket antas skapa ett tävlingsinriktat samhälle där också moralen försvagas och där oroväckande så kallade "übermensch-fantasier" får större genomslagskraft. Här framförs med andra ord hård kritik inte bara mot det försvagade välfärdssamhället, utan också mot en försvagad moral i samhället. Skribenten framför krav på ökad reglering för att förstärka den här försvagade moralen. Det här tyder på tendenser till moralpanik.

”Opetus-, sosiaali- ja mielenterveystoimen tulisikin panostaa enemmän koulutusta ja resursseja... ollaan 1990-luvun alusta lähtien siirretty yhä lähemmäksi liiketaloudellisia toimintaperiaatteita... Kovia arvoja suosivassa tulokulttuurissa...”(HS 9.11.2007).

Som citatet visar finns det också klart politiska dimensioner i Jokela-debatten. De handlade främst om en kritik mot marknadsekonomins nedkörning av välfärdssamhället och dess tjänster sedan 1990-talet. En annan aspekt som lyfts fram inom ramen för det här temat är maskulinitet och de mansbilder som samhället för över på pojkar.

Tulevatko yhteiskunnalliset arvostuksemme ja instituutiomme huomaamattaan vahvistaneeksi väkivaltaisia maskuliinikuvia? Mitä kasvavalta pojalta odotetaan kulttuurissamme? [T]ärkeää on puuttua monissa koululuokissa vallitseviin, oppilaiden välisiin vinoutuneisiin valtahierarkioihin... Ajallemme onkin luonteenomaista yltiöindividualismi ja tehokkuusajattelu... (HS 9.11.2007)

Man frågar sig om samhällets institutioner och snedvridna värderingar (individualism och effektivitet) bidrar till att förstärka våldsamma maskulinitetsbilder, och undrar vad som förväntas av en växande pojke i vår kultur. Trots att maskulinitetsaspekten på många sätt är väsentlig får den mycket lite utrymme i Jokela-debatten.

5.1.5 Kulturella förklaringar

Kännetecknande för den femte och sista förklaringsmodellen är tanken att Jokela-fallet kan förklaras utgående från vissa kulturella kännetecken som präglar det finländska samhället, och att skolskjutningar därför inte borde komma som en överraskning för någon. Här frågar man sig inte varför det hände, utan varför inte.

“...tämä oli hyvin suomalainen tapaus... Teillä on loistava koulutuskone. Mutta mitataanko lapsia vain opintosuorituksilla eikä inhimillisellä kehityksellä?” (HS 18.11.2007)

Jokela-fallet anses här vara en typisk finländsk händelse. Skribenten konstaterar att Finland har ett bra skolsystem, men frågar sig samtidigt huruvida barn endast kan mätas genom skolprestationer och inte på basis av mänsklig utveckling. Det här är en kritik mot att den finländska kulturen är så tävlings- och prestationsinriktad att människan och det humana glöms bort, vilket också märks tydligt i skolan. Enligt det här perspektivet

kan Jokela-fallet uppfattas som en logisk och naturlig följd av de kulturella kännetecken som präglar vårt samhällssystem och samhällsutveckling.

5.1.6 Ett brett spektrum av förklaringar

I analysen är de olika förklaringarna till Jokela-fallet indelade i fem kategorier, men tittar man på de enskilda specifika förklaringarna är de betydligt fler. Det kan följaktligen konstateras att Jokela-debatten var så intensiv och uttömmande, och behovet av hitta förklaringar så stort, att man högst antagligen har presenterat alla potentiella förklaringar som kan finnas. De förklaringar som dök upp i Jokela-debatten har också varit typiska för skolskjutningar i USA. Katherine S. Newman (2005) har granskat förklaringarna till skolskjutningar i USA, och menar att peka på mentala sjukdomar inte är en hållbar förklaring, eftersom de flesta gärningsmännen inte har diagnostiserats för något mentalt problem innan de utfört sitt dåd. Inte heller det höga antalet ungdomar som lider av depression, skitsofreni och självmordstendenser kan ses som en linjär indikator, eftersom skolvåld trots allt förekommer relativt sällan.

Att förklara skolskjutningar med att gärningsmannen bara plötsligt "flippar ur" och tappar allt förnuft är inte hållbart, eftersom dåden oftast är planerade i förväg. Newman (2005) anser inte heller att familjeproblem är en hållbar förklaring, eftersom gärningsmännen kommer från mycket varierande familjeförhållanden, och därför endast kan i vissa fall anses vara en bidragande faktor.

Den vanligaste och mest accepterade förklaringen som lyfts fram är mobbning. Det här lyftes också aktivt fram i Jokel-debatten, där den allmänna uppfattningen var att gärningsmannen i viss utsträckning varit mobbad och isolerad. Enligt Newman (2005) finns det fog för det här, eftersom de flesta skolskjutarna uttrycker ilska och frustration över att vara utfrysade och antastade. Samtidigt finns det också vissa tecken på att skolskjutarna även i viss mån själva har mobbat. Stöd av gelikar har också ansetts vara en förklaring, eftersom likasinnade ofta har uppmanat gärningsmännen att verkställa sina planer. Också det här diskuterades i Jokela-debatten, eftersom det visade sig att gärningsmannen delat med sig av sina planer på diskussionsforum för "likasinnade"

gjorde en youtube video inför skolmassakern och viss mån hade kontakt via webben "likasinnade". Det är dock svårt att mäta hur stor inverkan det här hade.

Förändrade samhörigheter och samhällen i form av försvagad samhörighet och migration, anses också vara en förklaring. Detta är relaterat till Durkheims tanke om att de snabba sociala förändringarna i det moderna samhället leder till anomi, som bland annat ökar självmordstendenserna. Snabbare tempo i livet, förlängda arbetsdagarna, ny teknologi och förändrade könsroller är exempel på vanliga förklaringar i Jokela-debatten som är kopplade till samhällsförändringarna. Enligt Newman (2005) håller de här förklaringarna ändå inte helt, eftersom skolskjutningarna inte är vanligast i typiska urbana miljöer, utan i små samhällen med starka sociala band. Det här tyder, enligt Newman, på att det inte är svaga, utan starka sociala band som på olika sätt är en väsentlig bidragande orsak till skolskjutningar. Vissa menar att en utspridd våldskultur är en orsak till skolskjutningar. Detta stämmer delvis eftersom våldskulturen långt handlar om att försvara sin egen heder och respekt och trygga sin sociala status. (Muschert 2007.)

Den mest pragmatiska förklaringen till skolskjutningar är tillgången till vapen, det här var även fallet i Jokela-debatten. Det är klart att skolskjutningarna inte skulle lyckas utan vapen, och vissa menar att den ökade mängden vapen korrelerar med ökade mängden skolskjutningar. Vapentillgången kan dock inte ses som en grundläggande orsak, snarare är det en bidragande orsak som möjliggör skolskjutningarna, anser Newman (2005). Många har också utpekat våldet i media som en förklaring. Det finns dock inga undersökningar som entydigt bevisar detta, och något entydigt samband verkar inte finnas. Trots det kan det antas att den ökade våldsfixeringen i media ändrar på vissa inställningar och uppfattningar, och således påverkar indirekt ungas uppfattningar (Killingbeck 2001). En annan förklaring är att många gärningsmän blir inspirerade och kopierar tidigare skolskjutningar. Men det här är inte någon regel. Samtidigt kan man inte utesluta att ungdomar blir påverkade av andras handlingar och dåd. (Muschert 2007.)

Det är svårt att hitta enskilda orsaker eller variabler som kan förklara skolskjutningar. Trots det finns det vissa genomgående teman; en typisk skolskjutare är en pojke eller ung man, som inte tidigare begått brott, men som bekantat sig med vapen tidigare och som till sin natur är tillbakadragen. Han kanske har mobbats eller lider av depression. Han har planerat sitt dåd länge, fantiserat om våld, talat med någon om sina planer och just innan dådet upplevt någon form av motgång (Robertz 2004; DeLisi & Scherer 2006; Muschert 2007).

5.2 Centrala diskurser

I analysens andra skede presenterar jag tre diskurser som präglar Jokela-debatten och format reaktionerna på och uppfattningarna om vad som hände i Jokela, samt vad som orsakade detta. De här diskurserna har utkristalliserats ur de förklaringsmodeller som presenterades i analysens första skede, och är följande: 1. *Rationalisering*, 2. *Risk och kontroll* och 3. *Normalisering*. De här tre diskurserna överlappar delvis varandra, det finns med andra ord inga definitiva gränsdragningar. Dessutom finns det också vissa förklaringar och tolkningar som faller helt utanför dessa diskurser. Jokela-debatten präglades främst av de två första av de här diskurserna, vilka därför ligger i fokus för avhandlingen. Jag kommer att presentera de tre diskurserna i tur och ordning och beskriva deras kännetecken genom textexempel ur Jokela-debatten. Utgående från det här drar jag slutsatser beträffande moralpanikens roll i Jokela-debatten samtidigt som jag analyserar andra kännetecken för människors förhållningssätt till skolmassakern i Jokela.

5.2.1 *Rationalisering*

Den här diskursen kännetecknas av en rationalisering i mera psykologisk, inte direkt sociologisk mening. Den lexikala definitionen på rationalisering är att förstå något från ett rationellt perspektiv och att i efterhand ge en skenbart förnuftig motivering. Det är ett sätt genom vilket man logiskt rättfärdigar eller försöker förklarar något på ett förnuftsmässigt sätt (SAOL 1998). Att rationalisera är med andra ord att förnuftiggöra och göra en form av efterkonstruktion som kan tillämpas på egna eller andras

handlingar, medvetet eller undermedvetet (Scott & Marshall 2005). Rationalisering är också en mental process och en av de försvarsmekanismer som Sigmund Freud (1949) lyft fram - en teori som hans dotter Anna Freud senare utvecklade (1979). Det handlar om en process där man i efterhand logiskt försöker förklara vissa oacceptabla och kontroversiella uppfattningar, beslut eller handlingar på ett rationellt och logiskt sätt, för att inte behöva se de verkliga bakomliggande orsakerna. Man rationaliserar när bevisen följer ens egna övertygelse, för att rättfärdiga ens egen tolkning och inte tvärtom. (Freud 1979.) Den här formen av reaktioner förekom regelbundet i Jokela-debatten; man pekade på logiska orsaker till skolskjutningar, ändå kunde man inte förutse att något sådant verkligen kunde hända. Förnuftet bygger alltså på ett rationellt tänkande som ofta placeras mot intuition, känslor, mystik och tro, och istället anses bygga på ett logiskt resonemang. Förnuftet och rationalismen går därmed hand i hand. Men det logiska tänkandet är snarare en central aspekt av förnuftet, något som beskriver hur förnuftet fungerar. (Blackburn 1996.)

Det som kännetecknar rationalisering och förnuftstänkande har jag valt att kalla för en *förnuftslogik*. Begreppet förnuftslogik beskriver bättre de kännetecken som präglar de förklaringsmodeller som placerar sig inom ramen för rationaliseringsdiskursen. Att resonera på ett förnuftigt och logiskt sätt handlar ofta om att försöka bemästra rädslan för det okända och skydda sig mot *ontologisk osäkerhet*⁷, något som allt mer kommit att präglar den senmoderna reflexiva människan. Ontologisk osäkerhet förstärks av omvälvande händelser som står bortom individens kontroll. I denna avhandling syftar rationaliseringen på en strävan efter att förnuftiggöra och logiskt förklara det som hände i och med Jokela-fallet, för att på så vis motarbeta ontologisk osäkerhet.

I Jokela-debatten manifesteras förnuftiggörandet och förnuftslogiken tydligast genom hänvisningar till olika samhällsliga och sociopolitiska förklaringsmodeller, vilka anses utgöra delar av ett logiskt orsak-verkan-samband. Genom dessa samhällsdiagnoser försökte människor skapa sig kunskap kring ämnet, vilket i Jokela-debatten märktes av

⁷ Ontologisk osäkerhet syftar på en generell rädsla för kaos och meningslöshet, som uppstår ur en växande ovisshet i modernitetens avtraditionaliserade livsvärld (Giddens 1990).

det stora inslaget expert- eller expertliknande uttalanden som lyfte fram olika samhälleliga förklaringar gällande trygghet och välfärd i samhället. Det här framgår tydligt i följande texter som representerar förklaringsmodeller kopplade till den här rationaliseringsdiskursen.

Jokelassa tapahtunut oli jotain täysin uutta ja poikkeuksellista, mutta turvallisuudentunnettamme on kyllä viillelty ennenkin. On ikävää, että vasta näin järjetön väkivallanteko herättää kysymyksiä yhteiskunnan turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Koulu-yhteisöjen ja nuorison hyvinvoinnin lisäämiseen tarvitaan rahaa, resursseja, koulutusta. Yhteisöllisyys vaatii myös halua ja kykyä toisten ihmisten kohtaamiseen... (HS 14.11.07)

Här påpekar skribenten att problemen som är kopplade till Jokela-fallet trots allt inte är helt nya. Trots att skolskjutningar anses vara ett nytt fenomen, uppfattades det inte vara helt överraskande utan det finns logiska förklaringar till det som hände. Skribenten menar alltså att Jokela-fallet hjälper oss att få upp ögonen för grundläggande problem gällande trygghet, välfärd och ungdomar - problem som redan länge funnits i samhället. Enligt skribenten behövs det mera resurser för att trygga ungdomars välfärd och stärka känslan av samhörighet. Genom att lyfta fram de mentala och samhälleliga problem som dagens ungdom tvingas tampa med tar skribenten ungdomens parti och menar att orsaken till Jokela-fallet ligger i välfärdssamhällets förfall och den försvagade samhörigheten, vilket leder till en försvagad trygghet och välfärd. Förklaringsmodellen arbetar därför mot en stigmatisering av ungdomar som ett hot mot samhället och som en form av folkdjävlar. Därför är det här citatet präglad av logiska samhälleliga förklaringar och en vilja att förstå och förnuftiggöra det skedda genom att förklara det obegripliga och avvika med rationella medel. Också bristen på samhörighet och delaktighet lyfts fram som centrala förklaringar, eftersom dessa brister anses leda till problem för den mentala hälsan.

Internetyhteisöjen näkeminen pelkkänä huolestuttavana kylmänä avaruutena on kuitenkin yhtä vakava ja vaarallinenkin yleistys kuin perheyhteisöjen näkeminen automaattisesti ja aina hoivan ja hellyyden tyyssijana. Internet on väline. Monenlaisissa elämäntilanteissa se voi olla paras mahdollinen väline yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteuttamiseen. (HS 11.12.07)

I citatet uppfattas internet inte vara orsaken till mentala problem i samhället, tvärtom anses samhörigheten på webben uppfylla en viktig funktion i dag. Texten innehåller en kritik mot de vanliga generaliseringarna om internets farlighet, och skribenten anser att internet endast är ett medel som i många livssituationer kan vara det bästa möjliga medlet för att förverkliga samhörighet och delaktighet. Skribenten försvarar således internet mot kritik och anser att webben snarare bidrar till en ökad samhörighet än utgör ett hot mot den. Denna förklaringsmodell är en reaktion mot de förklaringar som tenderar att luta i riktning mot moralpanik över ny teknologi, eftersom den avmystifierar internet som en farlig källa till nya okända samhällsrisker. Den här tolkningen utgår från ett rationellt resonemang som lyfter fram bristen på samhörighet som ett stort problem, men som samtidigt påpekar att internet snarare fungerar som en lösning på, än en orsak till detta.

I Jokela-debatten förekom en hel del expertuttalanden som hade det gemensamt att de pekade på flera olika förklaringar till Finlands första verkliga skolmassaker. Med dessa expertuttalanden försökte man genom att tillämpa en metodologisk holism (Hoikkala & Suurpää 2007) ge en logisk och möjligast heltäckande förklaring till Jokela-fallet, för att inte hela det finländska folket skulle sväva i ovisshet. Följande text är ett typiskt exempel på sådana expertkommentarer.

Nuorten päihdeongelmien ja väkivaltaisen käyttäytymisen tiedetään lisääntyneen. Myös koululaisten masennus ja ahdistus ovat yleistyneet. Mielenterveyspalveluja ei ole kuitenkaan lisätty samassa tahdissa. Säästäessämme mielenterveyspalveluista rakennamme aikapommin... Esimerkiksi television väkivaltaiset tapahtumat näkyvät lasten leikeissä... Tällaisen (aggressiivisen ta väkivaltaisen) käyttäytymisen takana on paitsi kulttuuritekijöitä myös ympäristöön, tilanteseen, persoonallisuuteen ja biologiaan liittyviä tekijöitä... Väkivaltaisten filmien on jo pitkään tiedetty vaikuttavan katsojien käyttäytymiseen... Emme voi poistaa aggressiivista käyttäytymistä syyttämällä yhteiskuntaa, mielenterveystyötä, vanhempia tai mediaa. Kaikki näiden tahojen on toimittava yhteistyössä... (HS 9.12.07)

Skribenten presenterar olika fakta gällande bland annat ökat våld och depression, som enligt henne bevisar att det finns växande problem i det finländska samhället som inte åtgärdas tillräckligt. Skribenten kritiserar samhället för att spara in på välfärdstjänster som mentalvård, och hävdar att vi på det här sättet skapar en tidsbomb. Samtidigt påpekar skribenten också att våld och aggressivt beteende inte försvinner genom att

enbart beskylla samhället, medierna eller föräldrar. Ökat aggressivt beteende anses även kunna förklaras med biologiska och personlighetsrelaterade faktorer. Enligt skribenten är det således kombinationen av många olika faktorer som inverkar och det är därför svårt att peka ut någon enskild skyldig. Att peka på flera olika faktorer och förklaringar till skolmassakern är kännetecknande för hela Jokela-debatten. Man verkar vilja uttala sig, men samtidigt vet man inte vad som är den största orsaken och det största problemet. Denna ovisshet leder till att man börja rikta sin kritik åt flera håll.

De centrala teman som lyfts fram i den här förklaringsmodellen är välfärdssamhällets förfall, ungas psykiska problem och kulturella samt inlärningsmässiga problem. I egenskap av expert verkar skribenten vara försiktig med att peka ut någon viss faktor som extra viktig. Trots detta hör dessa förklaringsmodeller till rationaliseringsdiskursen, eftersom det långt handlar om att presentera logiska samhällsförankrade förklaringar, och genom att kartlägga alla orsaker försöka förnuftiggöra Jokela-fallet på ett rationellt sätt och ge en tillfredställande och heltäckande diagnos.

On yhteiskunnan vika, jos lapsesta ja nuoresta kasvaa yhteiskunnan vastainen. Suomalainen yhteiskunta on harvinaisen kova. Pienessä maassa yhdenmukaisuuden paine aiheuttaa kohtuutonta kilpailua ja luo liiallista kateutta... Tietokoneet vievät yhä enemmän ja enemmän jokaisen aikaa...Koneista on tullut ystäviä, ihmisistä vihollisia... (HS 12.11.07)

Skribenten anser att det exceptionellt hårda samhällsklimatet i Finland är orsaken till att unga blir samhällsfientliga. I ett litet land som Finland skapar kraven på likriktning och konformism en oresonligt hård konkurrens och för mycket avundsjuka, menar skribenten. Detta är kopplat till Newmans (2002) tanke om att det de facto är för täta sociala band som är en av de främsta orsakerna till skolskjutningar. Skribenten är också kritisk mot datorernas växande inflytande på det sociala livet och menar att det försvagar samhörigheten. Datorerna har blivit våra vänner och människorna våra fiender. De teman som lyfts fram i texten är ungdomars psykiska problem och den ökade konformismen och tävlingsinriktningen i samhället, som anses bryta ner samhörigheten. Informationsteknologin anses bidra till denna utveckling. Skribenten menar att skolskjutningarna i Jokela aldrig skulle ha inträffat utan dessa problem.

Också den här förklaringsmodellen, som lyfter fram det hårda samhällsklimat vi har, är kopplad till en rationaliseringsdiskurs, eftersom skribenten söker logiska förklaringar ur olika samhällsförändringar. Indirekt anses således skolskjutningar vara ett symptom på det senmoderna samhällets utvecklingsriktning. Även följande text presenterar en logisk förklaringsmodell som bygger på förnuftsargument och i viss mån försöker förståeligöra Jokela-fallet med hänvisning till olika samhällsaspekter.

Alkujuuri lienee vuosikymmeniä kestäneessä hiljaa hivuttautuneessa sosiaalisten siteiden näkymättömässä ohentumisessa.... Vastaus ei löydy järjestelmän syyttämisestä tai uusista poliittisista ohjelmista. Tilanteen parantaminen vaatii jokaiselta meiltä oman etäisyyden pienentämistä muihin... (HS 9.11.07)

Den förklaring som presenteras i den här texten, i motsats till det föregående citatet som lyfte fram problemen med konformism, fokuserar på försvagningen av sociala band som pågått i årtionden. Skribenten anser att orsaken till Jokela-fallet inte enbart ligger i familjen, samfundet, skolan eller det anonyma samhället. Roten till problemen ligger just i de försvagade sociala banden. Skribenten anser inte heller att man når några svar genom att peka ut systemet eller nya politiska program som skyldiga. Istället bör vi alla ta vårt ansvar för att förbättra samhällsklimatet. På det här sättet kan man säga att skribenten vill avpolitisera Jokela-debatten och föra över ansvaret på hela samhället och dess individer. Vi kan inte förvänta oss att någon officiell instans skall upprätthålla de sociala banden, det måste vi själva göra, menar han. Det är alltså den försvagade samhörigheten och Durkheims anomi-tematik som än en gång lyfts fram som centrala kategorier. Men till skillnad från många andra anser skribenten att vi alla bär ett ansvar över skolskjutningarna i Jokela. Ansvaret läggs således inte på staten utan på medborgarna. Den försvagade samhörigheten är kopplad till tanken om att det moderna samhället präglas av anomi, eftersom traditionella institutioner försvagas och normer utmanas som en följd av omvälvande samhällsförändringar (Durkheim 1968, 10-20). Också denna förklaringsmodell är en del av rationaliseringsdiskursen, men skiljer sig samtidigt från andra texter som hör till samma diskurs genom att den lyfter fram medborgarnas eget ansvar.

I Jokela-debatten förekom det också kommentarer som riktade fokus mot den marknadsliberalistiska logik som fått fotfäste i Finland efter 1990-talets ekonomiska

depression. Den ekonomiska depressionen på 1990-talet anses med andra ord utgöra en gräns för det finländska välfärdssamhället, eftersom samhället sedan dess allt mer kommit att präglas av en anpassning till globaliseringens krav, vilket innebär att samhället rationaliseras enligt marknadsekonomiska principer.

... ihmiset kokevat, että heidät väkisin erotetaan juuristaan ja arvoista, jotka ovat olleet moraalisesti kantava voima. Viime vuosikymmenen alun lama on raja, jonka takana on suojattu onnen aika ja josta alkaa Suomen ja suomalaisten sopeutuminen globalisaatioon... Ihmisten arjessa se näkyy väkivaltaisina toimina, kun työpaikkoja lakkautetaan. Kun päiväkotia ja kouluja suljetaan, kun sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sopeutetaan, kun valtiohallintoa rationalisoidaan liike-elämän periaatteita noudaten. (HS 11.11.07)

Här anses den marknadsekonomiska logiken ha fått avgörande konkreta följder i form av våldsamt beteende och färre arbetsplatser, samt nedmontering av grundläggande välfärdstjänster. Enligt skribenten upplever människor att de mot sin vilja rivs loss från sina rötter och från de värdegrunder som varit en moraliskt bärande kraft. Här aktualiseras igen anomi-tematiken. Det riktas således en hård kritik mot det rådande marknadsinriktade politiska klimatet. Skribenten lyfter med andra ord fram klara politiska dimensioner som är kopplade till skolskjutningarna i Jokela. Den centrala förklaringsmodellen i denna text är att den försvagade välfärdsstaten och det hårdnade nyliberalistiska samhällsklimatet ökar risken för skolskjutningar och annat våld.

Yhdeksi vastaukseksi ehdotetaan internetistä löytyvää pahuuden maailmaa. On kuitenkin katsottava kauemmas... Itse ongelma on lisääntynyttä pahoinvointia ja yhteiskunnan kyvyttömyyttä puuttua siihen. Jokelan tapahtumat konkretisoivat järkyttävällä tavalla sen, mikä julkisen hallinnon alistamisessa uusliberalismin opeille on vialla... Jokelan tragedialla mitattuna suomalaisesta hyvinvointivaltiosta voi puhua enää kauniina muistona. (HS 12.11.07)

Också här uppfattas Jokela-fallet som en konkretisering av alla de problem som uppstår när den offentliga förvaltningen tvingas fungera på nyliberalismens villkor. Skribenten menar att internet inte är orsaken till Jokela-fallet, utan att man bör rikta sin kritik mot den rådande nyliberalistiska politik som skapat ett samhälle präglad av ökade sociala problem som samhället inte kan handskas med. Den finländska välfärdsstaten är ett minne blott, hävdar skribenten. Här lyfts alltså den försvagade välfärdsstaten fram som det verkliga problemet och orsaken till att skolskjutningar kunnat inträffa i Finland.

Skribenten avfärdar uppfattningen om att internet skulle vara förklaringen och orsaken till Jokela-fallet. Istället är det verkliga problemet att människor mår allt sämre och att samhället inte har tillräckligt med resurser för att ingripa. Följaktligen argumenteras det för att Jokela-fallet konkretiserar problemen med den allt mera nyliberalistiska offentliga förvaltningen. I denna text lyfts två förklaringsmodeller tydligt fram; ökade psykiska problem och välfärdsstatens förfall. Texten försöker tona ner enkla förklaringar och lyfter fram hela det samhälleliga tillståndet som en förklaring. Denna förklaringsmodell präglas således av en metodologisk holism (Hoikkala & Suurpää 2007, 5). Jokela uppfattas därför inte som en enskild händelse, utan som ett uttryck för vissa övergripande samhälleliga tendenser.

Gemensamt för förklaringsmodeller som hör till rationaliseringsdiskursen är att de inte präglas av moralpanik utan av en förnuftslogik som bygger på en förnuftsbaseade resonemang och tolkningar som pekar på bakomliggande samhälleliga orsaker till skolmassakern. Eftersom rationaliseringen i grunden handlar om en form av försvarsmekanism (Freud 1949) handlar förnuftslogiken på samma sätt som moralpaniken om ett sätt att reagera på och handskas med nya och oväntade fenomen eller händelser. I Jokela-debatten manifesterades den här förnuftslogiken genom expertliknanden förklaringsmodeller som lyfte fram logiska samhälleliga och psykologiska orsaker till skolskjutningarna. De pekade på det försvagade välfärdssamhället, den ökade mängden mentala problem, det allt hårdare samhällsklimatet och de försvagade sociala banden i dagens senmoderna samhälle. Också marknadsliberalismen ansågs av vissa som en orsak till att skolskjutningarna nått Finland.

Till rationaliseringdiskursens förnuftslogik hör alltså inte att beskylla enskilda grupper, avvikande beteenden eller fenomen för skolskjutningarna. Istället grundar sig förklaringarna på mera holistiska resonemang som pekar på större bakomliggande samhälleliga processer som ökat förutsättningarna för skolskjutningar att inträffa också här i Finland. Specifikt internet eller datorspel anses till exempel inte ansvariga för det som skedde, men nog utvecklingen av det teknokratiska it-samhälle vi lever i.

5.2.2 Risk och kontroll

Risk- och kontroldiskursen kännetecknas av förklaringsmodeller som lyfter fram olika hot och risker i samhället som är kopplade till skolmassakern i Jokela. Till dessa hot hör både de faror som risksamhället för med sig, men också mera diffusa hot mot samhällets normer, moral och sammanhållning. Inom ramen för denna diskurs argumenteras det för ökad kontroll och reglering inom samhällets olika nivåer. Det här aktualiserar frågor gällande moralreglering, isynnerhet beträffande det som anses utgöra sociala problem.

Att kräva mera social kontroll och reglering på grund av att man upplever ett hot mot samhällets normer och moral som håller på att rasa samman, är ett uttryck för moralpanik. Moralpanik uppstår när man upplever att samhällets normer är hotade, vilket ofta sker i och med samhällsförändringar, historiska brytningsskeden eller när nya samhällsfenomen uppstår (Thompson 1998, 10). Moralpanik är en reaktion på förändringar och kopplat till en känsla av att det senmoderna samhället förändras okontrollerat – nya oroväckande och farliga saker har börjat inträffa, vilket skapar ovisshet och kräver åtgärder. Den som upplever rädsla och oro är lätt att rekrytera till så kallade moralpanik-kampanjer som lovar återställa ordning och säkerhet. (Crithter 2006, 5-8.)

I Jokela-debatten riktades denna oro över försvagade normer och rädsla för moraliskt förfall främst mot ungdomen, internet, dataspel, metallmusik och annan populärkultur, som av många upplevdes som problematiska. Därför ställdes det krav på att det här måste kontrolleras och regleras mera. Vissa menade att allting bottenar i att samhällets normer och moral har försvagats. Följande citat är beskrivande för risk- och kontroldiskursen och innehåller tydliga tendenser moralpanik.

...on ymmärrettävä, että yhteiskunta ei pysy koossa ilman lakeja ja tiettyä valvontaa. Pelkät lait ja muut säännökset eivät kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan myös kansalaisten suuren enemmistön myötävaikutusta: heidän on oltava valmiita kontrolloimaan omaa käyttäytymistään – eli heidän on omattava jokin vähimmäismäärä yhteiskunnallista moraalialia... valvontaa tarvitaan, sillä he eivät kykene itse ohjaamaan käyttäytymistään. Kun yhä useampien kansalaisten kyky itsensä ohjaamiseen heikkenee, alkaa esiintyä paineita sääntösten tiukentamiseen ja valvonnan lisäämiseen...yleinen moraalinen taso on laskenut, ja ihmiset eivät halua enää ottaa muita ihmisiä huomioon siinä määrin

kuin aikaisemmin. Oma hyöty on tullut etusijalle. Tämä ilmenee muun muassa yhteiskunnan kaikinpuolisena kovenemisena. Kilpailun ohella monien kotien ja osittain koulujenkin kasvatusvelvollisuuden laiminlyönnit ovat johtaneet piittaamattomuuteen muista ihmisistä, mikä näkyy hyvien tapojen puutteena ja sääntöjen vähättelynä. Eräs yksityiskohta on internet, jossa kaikenlainen vapaus on huipussaan... meidän on korvattava kansalaisten puuttuvaa itsensä valvontakykyä ja –halua lisääntyvällä valvonnalla. (HS 29.11.07)

Att uttala sig så här starkt och dra så direkta slutsatser var ovanligt i Jokela-debatten. De flesta kamouflerade sina krav på ökad reglering och kontroll genom att också lyfta fram andra förklaringar eller genom mera diskreta antydningar. Här tar dock skribenten ett starkt ställningstagande för ökad kontroll i samhället. Samhället anses nämligen inte hålla ihop utan lagar och kontroll. Förutom detta måste medborgarna idka självkontroll för att ens en minsta moralnivå skall kunna uppnås. Skribenten hävdar att den allmänna moralen försvagats i samhället och därför krävs det ökad kontroll över människors beteende, eftersom de själva inte är kapabla att styra sitt eget beteende tillräckligt bra. Den försvagade moralen anses vara kopplad till det hårdare samhällsklimatet, vilket skribenten ser som en orsak till att man i allt mindre grad tar varandra i beaktande och saknar vett och fason. De risker som ett normlöst och anomiskt samhälle för med sig anses således rättfärdiga ökad social kontroll och reglering.

Skribenten anser att internet präglas av obegränsad frihet och uppfattar det som ett problem. Internet blir ett uttryck för och en konkretisering av de ovannämnda problemen gällande försvagad moral. Samhället måste reagera på dessa problem, och ökad kontroll och övervakning anses vara den enda lösningen. Här framförs med andra ord en exceptionellt tydlig och entydig förklaringsmodell. Orsaken till samhällets problem (syftar på Jokela-fallet) kan härledas till en allmänt försvagad moral, vilket ställer krav på ökad kontroll och reglering, menar skribenten.

Diskussionen om krav på ökad självkontroll är kopplad till moralpanik, men också till Foucaults (1991) tanke om *governmentality*, det vill säga att det moderna samhället kännetecknas av en ökad styrning och nya regleringsformer i form av självreglering och självdisciplinering. Kontrolltematiken gällande tryggheten av rådande moral och normer är ett uttryck för moralpanik, eftersom moralpanik kännetecknas av en oro över

ett upplevt hot mot samhällets gemensamma normer. Oron över internet stärker denna koppling. Således kan föregående text i högsta grad uppfattas som ett uttryck för moralpanik med krav på moralreglering.

De förklaringsmodeller som fokuserar på de ökade riskerna i dagens samhälle och de ökade behoven av kontroll som detta medför, lyfter ofta fram internet som något farligt, isynnerhet kombinationen ungdomar och internet anses problematisk.

...netistä löytyy tämän päivän nuorten oikea elämä. Eri sivustoista heijastuu kaikki tuska, pelko, neuvottomuus, itsetuhoajatukset ja viha, joita ei välttämättä kerrota ääneen kenellekään. (HS 10.11.07)

Som en följd av skolskjutningarna i Jokela måste vi börja inse vilken central roll internet spelar i ungas liv. Det är på webben man hittar de ungas riktiga liv, menar skribenten. Internet uppfattas här som en utforskad och lite mystisk bakomliggande orsak till att de som hände i Jokela kunde inträffa. Skribenten uppfattar internet som en källa till många av ungdomens problem, som därför utgör en riskfaktor för samhället och måste kontrolleras. Denna kritik och rädsla för de risker internet för med sig, kombinerat med kraven på ökad kontroll, signalerar tendenser till moralpanik. Fokus ligger nämligen på den okontrollerade webben och hur den förgiftar och fördärvar ungdomen och blir ett socialt problem och ett hot mot samhället.

Internet helpottaa heitä [sairaat] löytämään muita samalla tavalla ajattelevia... Kun samanhenkiset ihmiset vahvistavat tätä maailmankuvaa.... tilanne tavallaan karkaa käsistä. (HS 15.11.07)

Också i denna text lyfts internet fram som en central faktor. Skribenten menar att sjuka individer på webben kan hitta likasinnade, vilket bidrar till att förstärka ens egen världsbild till den grad att situationen blir ohanterlig. Internet uppfattas således som något farligt och som en i högsta grad bidragande orsak till att Jokela-fallet inträffade. Även här blir det tydligt att denna rädsla över internet och dess inverkan innehåller tendenser till moralpanik. Det riktas också en hel del kritik mot det okontrollerade informationssamhället och dess negativa inverkan, som främst anses drabba barn och unga. Att koppla ihop internet och ungdomar görs regelbundet i Jokela-debatten och anses skapa ökade risker och sociala problem.

Suomalainen nuori, maailman kehittyneimmäksi väitetyt tietoyhteiskunnan kasvatti, joutuu päivittäin alttiiksi internetin tietosaasteelle... Lähes kontrolloimaton You Tube on tällaisenaan yhteiskuntavaarallinen ja lasten kehitykselle vahingollinen tiedonvälitysmuoto... Kotimainen nettiliikenne tiukkaan kontrolliin palvelimissa, koulussa ja kotona. Kontrolloimaton tietoyhteiskunta on terveystriski. (HS 9.11.07)

Internet anses vara farligt för samhället och skadligt för barnets utveckling, eftersom det är okontrollerbart. I egenskap av ett av världens främsta informationssamhällen uppfattas det här som ett extra stort problem för Finland. Skribenten kräver därför strängare kontroll och censur av internettrafiken. Ett okontrollerat informationssamhälle anses vara en hälsorisk. Den här förklaringsmodellen lyfter fram internet och bristen på kontroll som en stor risk för hela samhället, vilket ställer krav på ökad kontroll och moralreglering, som är ett uttryck för moralpanik.

I Jokela-debatten uttrycktes också en oro över så kallad farlig litteratur och dess inverkan på främst ungas ideologiska utveckling. Precis som med oron över internet, följdes det här också av krav på ökad kontroll, vilket i praktiken ofta innebär censur.

Platonin Valtio on kiinnostava kaunokirjallinen teos, mutta mielestäni se on sanomaltaan rinnasteinen Hitlerin kirjaan Taisteluni, jota ei missään nimessä voitaisi opiskella koulussa... Platonin valtio on ihmistä alistava ja totalitaarinen: Fasistinen järjestelmä ei kelpaa esikuvaksi demokratialle. (HS 18.11.07)

Det här är en kommentar till diskussionerna om det manifest som gärningsmannen lämnade efter sig, där han hänvisade till bland annat Platon och Nietzsche. Skribenten anser att Platons Staten, liksom Hitlers Mein Kampf, hör till litteratur med farliga budskap som bör göras otillgänglig för ungdomar. Skribenten menar med andra ord att litteratur kan vara farligt för unga, vilket Jokela-fallet visar. Man måste därför kontrollera tillgången till den här formen av farlig litteratur, eftersom den kan ha skadliga effekter på unga människors tänkande och psykiska hälsa. Kravet på censur bottnar i en rädsla över att samhällets normer och moral är hotade, vilket ställer krav på ökad social kontroll och moralreglering. Därför präglas denna förklaringsmodell också av tendenser till moralpanik och kan jämföras med reaktionerna och synen på metallmusik och dataspel.

Under debatten om Jokela-fallet lyftes det regelbundet fram att gärningsmannen lyssnade och blev inspirerad av metallmusik. Därför var det många som uppfattade metallmusiken som en riskfaktor. Det här kan jämföras med de starka reaktionerna mot satanism i Finland som Hjelm (2005) studerat. Men vissa försvarar också metallmusiken mot denna kritik, som följande citat visar.

Kun ihmisen ongelmat alkavat, hän löytää niille vahvistusta jostain (taiteesta)... Metallin auttoi minua kanavoimaan aggressioitani rakentavalla tavalla... On kuitenkin virhe ajatella, että murhan syy olisi teoksessa, ei murhaajassa: Silloin vapautuu oikea syyllinen. (HS 16.11.07)

Skribenten påpekar att metallmusik kan bidra till att utkanalisera aggressivitet på ett konstruktivt sätt. Därför är det enligt skribenten fel att tänka att orsaken till ett mord ligger i ett verk, och inte hos gärningsmannen. Konst fungerar bara som ett verktyg med vars hjälp man kan få något bekräftat, men det är alltid någon som tolkar budskapen som den vill. Skribenten försvarar konst och annan form av populärkultur och menar att ansvaret ligger hos individen själv, inte hos hennes influenser. Den här förklaringsmodellen förhåller sig kritiskt till oron och paniken över vad metallmusik och annan populärkultur anses ha för inverkan på unga. Det här är således en motreaktion till de moralpaniktendenser som uttrycks i Jokela-debatten, där oron riktas mot ungdomar och ungdomskultur.

Från första början ansågs det självklart att skolskjutningar som socialt fenomen och de ökade våldstendenserna i samhället var direkt importerade från USA. Det här blev en central del av den konsensus som präglade uppfattningarna om Jokela-fallet och som i mycket liten utsträckning granskades kritiskt. På så vis spred sig en oro över amerikaniseringen av vårt samhälle, samtidigt som man inte ville se att roten till problemen kanske de facto också låg i vårt eget samhälle och kultur.

Käyttäytymismalli on suoraan Amerikasta, minkä takia pitää perätä uutisvälityksen, viihteen ja median vastuuta... Uusmedian sisällöstä ja viihteestä on tullut vaara kaikkien mielenterveydelle. (HS 9.11.07)

Här riktas alltså blicken mot Amerika, varifrån skolskjutningar och de ökade våldstendenserna i samhället anses härstamma. Skribenten menar därför att nyhetsförmedlingen, underhållningen och medierna bär på ett stort ansvar och kan ses som skyldiga till det som hände i Jokela, eftersom de bidragit till att sprida denna amerikanska våldskultur. Innehållet i nya medier anses utgöra en fara för allas mentala hälsa. Det handlar med andra ord om en kritik mot både internet, populärkultur, underhållning och mediasamhället generellt. Den här förklaringsmodellen bygger på ett antagande om att det är yttre faktorer och impulser som är de främsta orsakerna till att skolskjutningar som fenomen landat i Finland.

Risk- och kontrolldiskursen präglas av tydliga drag av moralpanik. Det handlar främst om krav på ökad social kontroll av olika slag, som anses oundvikligt för att samhället ska kunna undvika konflikter och handskas med nya växande risker som kännetecknar dagens senmoderna risksamhälle. Till de risker och faror som tas upp här hör försvagade normer och moral i samhället, brist på tydliga ramar och regler för ett kollektivt beteende, ett okontrollerat internet som anses skadligt främst för unga och deras värderingar, farlig litteratur och populärkultur som förvränger hälsosamma värderingar och ökar våldsbenägenheten, samt den amerikanska kulturens ökade inflytande. I diskussionen om vilka hotbilder barn och unga möter har isynnerhet internet och dess risker lyfts fram betydligt, vilket förstärktes ytterligare i och med Jokela-fallet. Koskela (2009, 150) påpekar dock att förhållningssättet till ungdomar också präglas av en paradox. Först ser man barnen som försvarslösa offer som måste skyddas från alla hot. Men med tiden växer de till "terrorist"-liknande ungdomar, som själv börjar utgöra ett hot mot samhället. Hur stort hot man upplever att ungdomen utgör står inte i relation till mängden brott den utför.

Kännetecknande för risk- och kontrolldiskursen är de åtgärder som anses vara nödvändiga att vidta (övervakning, riskhantering, kontroll och reglering) för att kunna handskas med avvikande beteenden och nya riskfyllda fenomen. Det här är vad moralreglering i stor utsträckning bygger på. Det framgår alltså tydligt av risk- och kontrolldiskursen att reaktionerna har moralpaniktendenser och att åtgärderna i grund och botten handlar om att införa ökad moralreglering för att stärka det som anses

normalt och skapa konsensus beträffande ett kollektivt beteende och samhällets normativa ramverk. På så vis handlar moralreglering här både om det som Foucault kallar för styrningsmentalitet, som är en strategi för självreglering, samt om införandet av ökad censur och kontroll av samhällets yttre moraliska gränser.

5.2.3 Normalisering

Den gemensamma nämnaren för normaliseringsdiskursen är att man presenterar något som helt normalt och självklart. Enligt Foucault (2004) fungerar normaliseringen som en disciplinerande kraft, som får folk att följa normer. I denna avhandling syftar dock normalisering inte på disciplinering, utan handlar om hur något presenteras på ett självklart och naturligt sätt. Normalisering var en av reaktionerna på Jokela-fallet och fungerade i debatten som ett sätt att handskas med rädsla. Inom Jokela-debatten märktes normaliseringsdiskursen genom att man lyfte fram kulturella och biologiska förklaringsmodeller och argument. Till normaliseringsdiskursen hör således de förklaringsmodeller som varken hävdar att skolskjutningar grundar sig på något nytt beteende eller som ser dem som ett överhängande hot mot samhället, utan snarare ser dem som ett typiskt kännetecken för nutida samhället. I den här diskursen undviker man att peka på samhälleliga och politiska orsaker; istället anses det skedda kunna förklaras med våra kulturella kännetecken och biologiska egenskaper. På det här sättet försöker man också avmystifiera skolskjutningarna, eftersom man visar att det egentligen inte var så konstigt att det hände.

Normaliseringsdiskursen är den klart minsta av dessa tre diskurser och den är också suddigare i kanterna. Den för dock fram intressanta tolkningar och förklaringsmodeller som inte ryms inom ramen för de andra diskurserna. Normaliseringsdiskursen fungerar därför som ett komplement till de två större diskurserna.

...pyrkivät väittämään... että hyytävä viha heikkoutta kohtaan kumpuaa nimenomaan kilpailuyhteiskunnasta. Jostain syystä he näyttävät unohtavan, että kyseisenlainen viha on esiintynyt eri muodoissa ihmisten yhteiskunnissa yhtä kauan kuin ihmiset ovat muodostaneet erilaisia laumarakenteita... narsistis-autoritaarisen persoonallisuustyyppin edustajia esiintyy runsain mitoin eri aikakausien historiankirjoissa... Väite, että ajallisesti varsin uusi ilmiö (kilpailuyhteiskunta) olisi

syypäänä kaikkeen tähän on täysin vailla perusteita... yhteiskunnallisia ilmiöitä ei voi ymmärtää ilman, että ymmärtää yksilön persoonallisuuden neurobiologisia perusteita. (HS 28.11.07)

Här kritiserar skribenten tanken om att tävlingssamhället är orsaken till det ökade hat som anses ligga bakom Jokela-fallet. Istället hävdar skribenten att hat alltid existerat i alla samhällen och att samhällseliga fenomen inte kan förstås utan att man tittar på de biologiska grunderna för individens personlighet. I denna förklaringsmodell argumenteras det för att orsaken till Jokela-fallet inte ligger i det allt hårdare klimatet i vårt tävlingssamhälle. Istället anses människans biologi och kultur vara förklaringen till hat generellt, och till Jokela-fallet mer specifikt. Det finns följaktligen en tydlig koppling mellan kulturella och biologiska förklaringsmodeller och normaliseringsdiskursen. Diskursen om normalisering bygger här på uppfattningen om att hat och våld måste anses vara mänskliga egenskaper som är helt naturliga och normala, eftersom de alltid funnits. Ansvaret ligger således inte hos individen och man kan inte heller skylla på det moderna tävlingssamhället. Hat mot svaghet har alltid funnits bland människor, och så kallade narcissistiska och auktoritära personlighetstyper som många anser att gärningsmannen hörde till, har alltid figurerat under olika historiska epoker och är sålunda inget nytt. Jokela-fallet anses med andra ord inte vara en konstig avvikelse från vårt vanliga beteende, utan snarare en påminnelse om människans sanna natur.

Vissa skribenter påpekade dock att Jokela-fallet fortfarande bara var en engångsföreteelse och därför inte borde uppfattas som ett samhällseligt fenomen eller uttryck för en hel ung generations försämrade mentala hälsa. *”Kyseessä on yhden nuoren ihmisen aiheuttama tragedia, ei merkki nuorisoikäpolvien kollektiivisesta pahoinvoinnista.” (HS 16.11.07).* Skribenten försöker avdramatisera det som skedde, och undviker att placera det i ett större orsak-verkan-sammanhang. Detta kan också kopplas till normaliseringsdiskursen, eftersom skribenten verkar anse att det var frågan om en normal slumpmässig engångshändelse som kan hända var som helst och som inte går att förklara desto mer. Här är perspektivet dock ett annat än i den föregående texten. Det gemensamma är oviljan att dra långtgående samhällseliga eller politiska slutsatser utgående från en enskild händelse. Skribenten lyfter fram den normala slumpen och

menar att Jokela-fallet är undantaget som bekräftar regeln. Här lyfts dock inga biologiska förklaringar fram.

Aseilla tehtyjen vahinkojen yhteydessä on tavallista, että aletaan syyttää aseita tai aseluvan myöntäneitä poliiseja tapahtuneesta. Nämä ovat totaalisen vääriä syytelyn kohteita, ja niiden korostaminen saattaa olla jopa vaarallista silloin, kun tapahtuneen todellisia syitä aletaan piilottaa tai ne jäävät näiden syyttelyiden varjoon... Jokainen ajatteleva ihminen tajuaa, että aseella oli vain välillinen vaikutus Jokelan tapahtumien kulkuun. (HS 18.11.07)

Här argumenteras det för att vapen i sig inte är ett problem. Skribenten menar att varje tänkande människa inser att vapen endast är ett medel och att de hade endast en indirekt funktion i Jokela-fallet. Det är alltså frågan om det klassiska argumentet om att det inte är vapen utan människor som dödar. Texten positionerar sig alltså mot de förklaringsmodeller som lyfter fram vapentillgången och vapenlagen som ett problem. Skribenten verkar vilja tona ner vapentillgångens roll i Jokela-fallet och menar att ansvaret ligger hos individen och inte systemet. Förklaringen kan kopplas till normaliseringsdiskursen, eftersom skribenten inte riktar en kritik mot samhället, utan menar att vissa personer bara får för sig att ta livet av andra, men att samhället inte kan göra något och inte behöver ta något ansvar för detta.

Normaliseringsdiskursen är betydligt mindre än rationaliserings och risk- och kontroldiskursen, men ändå intressant eftersom den tar en helt annan utgångspunkt. I normaliseringsdiskursen hävdas det att det inte är konstigt att Jokela-fallet inträffade, det vara bara en fråga om tid innan det skulle hända. Man vill också avdramatisera det som hände genom att peka på att folk alltid tagit livet av varandra och att våld de facto borde ses som ett kännetecken för den finländska kulturen. Kommentarererna präglas av provokation och lakoni, och kan eventuellt tolkas som en reaktion mot den utbredda konsensus som legat som grund för en stor del av Jokela-debatten, och som gått ut på att skolskjutningarna i Jokela utgjorde en brytningspunkt för det finländska samhället och att de var en av de mest tragiska och avgörande händelserna i vårt efterkrigstida Finland.

5.3 Moralpanik och förnuftslogik

Moralpanik bryter regelbundet ut i moderna samhällen och fungerar som en mekanism som både stärker och omformar samhällets moraliska gränser. Det är nämligen när de moraliska gränserna är suddiga och befinner sig i förändring som sannolikheten för att medlemmarna i ett samhälle drabbas av moralpanik ökar. (Thompson 1998.) Moralpanik börjar med att någon eller något i samhället upplevs som oroväckande och som ett hot mot samhällets värderingar och intressen. Efter det här avbildas hotet på ett stereotypiskt sätt av medierna så att det är lättare att känna igen och får rollen som folkdjävul. På det här sättet skapas medierepresentationer som frammanar en utspridd allmän oro som myndigheter och opinionsbildare börjar reagera på. Den utspridda oron och de panikartade reaktionerna kan få konkreta samhälleliga konsekvenser till exempel i form av lagändringar. (Kauranen 2008, 49-50.) Moralpanik kan trots det här se mycket olika ut och följer inte alltid samma mönster (Goode och Ben-Yehuda 1994a.) Det här framkom också i Jokela-fallet som inte innehöll alla de typiska ingredienserna för moralpanik, men som ändå tydligt ändå präglades av panikartade reaktioner och en oro över en erodernade moral.

Moralpanik inleds oftast med en dramatisk och tragisk nyckelhändelse som blir en symbol för ett större socialt problem (Cricher 2006, 11). Så var det även i Jokela-debatten där just skolmassakern blev startskottet för en debatt som handlade om betydligt större och djupare problem än en specifik incident, och därför sågs som en varningssignal för hela det finländska samhället trots att det ännu då var frågan om en engångshändelse. Skolskjutningarna i Jokela är därför också ett exempel på en så kallad gräsrotsmodell för moralpanik, eftersom det långt handlade om ett spontant uttryck för en utspridd oro och rädsla för ett samhälleligt hot (Goode och Ben-Yehuda 1994a, 120).

Stanley Cohen (2002) påpekar att när man kallar något för moralpanik syftar det inte på att detta något inte överhuvudtaget existerar eller att reaktionerna enbart är baserade på fantasi och hysteri. Det handlar endast om att reaktionerna på problemet är överdrivna i jämförelse med andra problem, det handlar alltså i grunden om proportionalitet, menar Cohen (2002, xxxiv.) Moralpanik känner man också igen på att det handlar om sociala

problem som både är helt nya, men samtidigt kopplade till äldre problem. Problemen kan vara skadliga i sig, men fungerar också som varningstecken för större och djupare samhällsproblem. (Cohen 2002, viii.) De här kriterierna för moralpanik kännetecknade också Jokela-fallet som satte igång en diskussion om flera viktiga frågor gällande det finländska välfärdssamhällets tillstånd och utvecklingsriktning, men som samtidigt led av brist på proportionalitet. Jokela-debatten präglades av en lavinartad snöbollseffekt - hela den offentliga debatten kretsade mer eller mindre kring skolskjutningar under loppet av några månader. Det här var självklart en viktig debatt, men samtidigt fick den ett enormt offentligt och medialt utrymme jämfört med andra minst lika allvarliga problem i samhället. Efter några månader började dock Jokela-debattens intensitet avta kraftigt, vilket är typiskt för moralpanikfall (Cohen 2002, xxii).

Under perioder av moralpanik börjar otypiska fall presenteras som mera allmänna problem, det här gäller till exempel ungdomsbrottslighet. Det dras alltså långtgående slutsatser och vidtas kraftiga åtgärder utgående från ett fåtal undantagsfall. (Cohen 2002, x.) Samma gäller Jokela-debatten. Just på grund av att Jokela-fallet blev en symbol för en mängd mera grundläggande problem i samhället fick hela Jokela-debatten en enorm genomslagskraft. Många juridiska och politiska åtgärder gällande vapeninnehav, skolsäkerhet, internetövervakning och ungdomsarbete vidtogs som en följd av Jokela. Man gjorde långtgående analyser gällande ett helt lands och en hel generations tillstånd utgående från en engångshändelse (det här var innan Kauhajoki).

Om man tittar på kriterierna för moralpanik kan det konstateras att Jokela-fallet uppfyller många av dem, men inte alla. För att moralpanik skall kunna bryta ut krävs följande element:

1. En lämplig fiende eller ett lämpligt hot som är lätt att identifiera och inte för mäktigt och som det riktas oproportionella och överdrivna reaktioner mot. I Jokela-fallet blev vissa avvikande ungdomar stigmatiserade utgående från den här hotbilden och fick därmed rollen som folkdjävlar. Till det här hör en oro över gruppens beteende och de samhälleliga konsekvenser detta får, samt en ökad fientlighet gentemot den här gruppen,

vilket skapar en tydligare distinktion mellan vi och De andra. (Critcher 2006, Goode & Ben-Yehuda 1994a, Cohen 2002.)

2. Ett lämpligt offer, det vill säga någon allmänheten kan identifiera sig med. I Jokela-fallet var skolelever de direkta offren, men också hela det finländska välfärdssamhället mera generellt. Därför var det lätt för de flesta att uppleva det här som ett hot mot en själv, vilket gjorde det till en angelägenhet för hela folket. (Critcher 2006.)

3. Konsensus om att hotet är verkligt och allvarligt, isynnerhet medierna bör dela denna uppfattning. Det här betyder ändå inte att det inte kan finnas andra uppfattningar. Och en utspridd uppfattningensensus om att det inte bara handlar om ett enskilt fall, utan om något som kan få konsekvenser för hela samhället. Även på den här punkten fyller Jokela-fallet kriterierna för moralpanik. Den allmänna opinionen var att Jokela utgjorde en historisk brytningspunkt för Finland. (Critcher 2006, Goode & Ben-Yehuda 1994a, Cohen 2002.)

4. Det behövs ofta också en extrem och dramatisk händelse som utlöser hela moralpaniken. I detta fall fungerade skolmassakern i Jokela just precis som en form av avtryckare för en samhällsdebatt som uttryckte en allt större rädsla, otrygghet och ovisshet gällande dagens samhälle och den rådande tidsandan. Därför är mängden händelser inte det viktigaste, utan snarare det att man börjar se på något problem med nya ögon och oroar sig för att det kunde hända vem som helst, just på grund av ett specifikt fall som sticker ut. (Critcher, 2006.)

5. Flyktighet, det vill säga att moralpanik bryter ut plötsligt och ebbar ut lika snabbt. Jokela-fallet var det första av sitt slag i Finland och bröt ut helt plötsligt utan egentlig förvarning. Det väckte genast starka reaktioner och satte igång en intensiv debatt. Den intensiva debatten lugnade sig dock efter några månader, vilket mitt grundmaterial av insändare och opinionstexter också visar. Ändå lämnade Jokela-fallet i sig och den debatt som fördes efter det långvariga spår efter sig, främst i form av en större men inte lika intensiv samhällsdiskussion som förs regelbundet ännu idag. Viss moralpanik kan dock också leda till ett rutinerat och institutionaliserat kollektivt beteende. De

samhälleliga reaktionerna på olika plötsliga händelser, isynnerhet om de uppfattas som ett hot, handlar i grunden om att försöka förstå vad som hänt, förståeliggöra sådant som verkar absurt, ofta med hjälp av olika teorier. (Critcher 2006, Goode & Ben-Yehuda 1994a, Cohen 2002.)

6. I moralpaniken ingår också ett antagande om att samma sak kommer att hända igen, vilket kan börja fungera som en självuppfyllande profetia (Cohen 2002, 26).

Erich Goode och Nachman Ben-Yehuda (1994a) påpekar att alla dessa attribut inte nödvändigtvis behöver ingå för att det skall vara frågan om moralpanik. Moralpanik är delvis en abstraktion och på så vis också en idealtyp som sällan i praktiken existerar i sin mest exakta form (Critcher 2006).

5.3.1 Jokela-debattens generella kännetecken

Jokela-debatten präglades av en stor mängd expert- och expertliknande kommentarer från olika håll. Experterna fungerade därför som en aktiv auktoritet under hela debatten, vilket påverkade vilka förklaringar som fick mest utrymme i den offentliga diskussionen. Gemensamt för de flesta experterna var att ytterst få kunde ge helt tydliga eller entydiga förklaringar. Istället var slutsatserna och analyserna ganska generella och diffusa. Det var med andra ord få som kunde eller vågade säga mera specifikt vad som orsakade skolmassakern.

Generellt kan förklaringarna i Jokela-debatten delas in i två kategorier: a) förklaringar som tar gärningsmannen som utgångspunkt och b) förklaringar som utgår från mera samhälleliga och kontextuella faktorer. Oftast kombinerades de här perspektiven. (Raittila et al. 2009, 127.) Dessutom kan förklaringarna delas in i ytterligare två kategorier enligt två grundläggande teoretiska perspektiv: a) *metodologisk holism* och b) *metodologisk individualism* (Hoikkala & Suurpää 2007, 6.) Tommi Hoikkala och Leena Suurpää (2007) menar att de som uppfattade Jokela-fallet som ett engångsfall är metodologiska individualister. De som fokuserade på gärningsmannen försökte förklara och förstå varför en vanlig finsk ung man kunde begå ett så brutalt brott. Främst söktes

förklaringar i gärningsmannens personlighet och man beskrev hans svaga mentala hälsa, i strävan efter att förståeliggöra människans ondska och gärningens vansinnighet. Gärningsmannen presenterades därför som en normal finländsk pojke, som med tiden började förändras mot det onormala, så att han inte längre var normal när han utförde skolskjutningen. Det implicita budskapet i detta resonemang är att en normal människa inte är en mördare, utan det krävs att man har någon mental störning för att kunna gå så långt. Dessutom var medierna snabba med att generellt peka ut de ensamma pojkarna på webben som en riskgrupp.

De förklaringsmodeller som hör till den metodologiska holismen utgår från samhälleliga och kontextuella faktorer och strävar efter att kunna generalisera och se det enskilda Jokela-fallet som ett symptom på större samhälleliga problem (Hoikkala & Suurpää 2007, 6). Man menar alltså att det är problemen i det finländska samhället som är den främsta orsaken, inte gärningsmannen i sig. Därför frågar man sig varför det överhuvudtaget är möjligt att någon genomför något sådant i Finland. Jokela-debatten kännetecknas också av vissa andra genomgående drag. Nästan alla tog för givet att gärningsmannen inspirerats av skolskjutningar i USA. På det här sättet var man snabb med att dra direkta paralleller. Också internet lyftes genast fram som en central förklarande bakgrundsfaktor. Internet ansågs kunna bidra till att förvränga människors världsbild och förstärka den, därför uppfattades internet av många som en plats där det finns allt möjligt negativt material och galna människor. Samtidigt insåg man att internet är här för att stanna och kan inte helt kontrolleras eller begränsas. Många krävde ändå att någon måste ta mera ansvar över internet.

I debatten lyftes det också fram en del administrativa och juridiska frågor. Den mest framträdande handlade om en förändring av vapenlagen, som av många ansågs vara bristfällig. Vapenlagen utgjorde således också en av de mest specifika förklaringarna. Men också nedskärningen av mentalvården och skolsjukvården togs fram som centrala problem och kritiserades för att vara bristfälliga. Även striktare övervakning i skolorna diskuterades. Man försökte också hitta förklaringar genom att titta närmare på gärningsmannens förebilder, trots att han i sitt manifest uttryckligen sade att man inte ska beskylla någon annan för hans handlingar. Ändå uppfattade man i viss mån litteratur

och populärkultur som potentiella förklaringar. Tanken var att gärningsmannen måste ha blivit inspirerad av någon eller något. Det är nämligen lättare att acceptera att en vilse ung man blivit inspirerad av någon eller något verk, istället för att han helt ensam är skyldig till brottet.

Stanley Cohen (2002, xxiii) påpekar hur vanligt och naturligt det är att människor söker orsaker och skyldiga för att kunna handskas med olika former av katastrofer. Skolskjutningar är inget undantag. Den rationella människan vill hitta förklaringar till fruktansvärda och tillsynes vansinniga händelser. Att offentligt söka efter orsaker utgör således en del av en process där traumatiska händelser behandlas offentligt. Människor vill förstå. Att bena igenom alla orsaker fungerar därför som en form av offentlig terapi, det är ett försök att organisera världen på ett förståeligt sätt, ett försök att förnuftiggöra och rationalisera oförutsägbara händelser.

I debatten förekom det oro över en viss ungdomsgrupps beteende, närmare bestämt ensamma unga pojkars beteende. Men någon direkt fientlighet mot ungdomar förekom inte. Däremot etablerades det delvis en tydlig konsensus kring Jokela-fallet. Både medierna, experterna och de flesta auktoriteterna delade uppfattningen om att detta enskilda fall utgjorde ett verkligt hot mot det finländska samhället. Detta formade även de allmänna uppfattningarna om Jokela-fallet. Om man tittar på de kännetecken som präglar moralpanikfall kan det konstateras att Jokela-fallet uppfyller en stor del av dem, men inte alla. Moralaspekterna fanns med som en väsentlig ingrediens, vilket märktes i en del av reaktionerna och tolkningarna, men någon allmän och omedelbar moralpanik var det ändå inte frågan om och några moraliska korståg förekom inte.

5.3.2 Konkreta konsekvenser

Moralpanik uppstår som en följd av specifika sociala krafter och dynamiker (Goode och Ben-Yehuda 1994b). Den uppstår eftersom samhällsliga hot är kulturellt och politiskt konstruerade samt socialt betingade, och således en form av produkter av människans fantasi (Goode & Ben-Yehuda 1994b, 150-151). Moralpanik lämnar alltid efter sig informella och i vissa fall även institutionella arv, vilket också skedde som en följd av

skolskjutningarna i Jokela. Någon fabricerad eller förvrängd statistik förekom inte i Jokela-rapporteringen. Det är dock klart att det flyttade uppmärksamheten från en del andra problem.

Jokela som enskild händelse uppfattades av allmänheten som ett överhängande hot mot samhällets värderingar, normer och intressen. En stor orsak till det här var att gärningsmannen var så ung, vilket väckte en större oro över kommande generationer, och att dådet riktades mot skolan, som är en symbol för välfärdssamhället. Ungdomar uppfattas ofta som seismografer för samhällets tillstånd och utvecklingsriktning, därav denna stora oro. Även medierna och andra officiella instanser och auktoriteter tolkade Jokela-fallet som en symbol för något mera grundläggande problem i samhället, vilket lade grunden för en del överdimensionerade reaktioner. Tydliga moralentreprenörer förekom inte, men nog en hel del experter som presenterade sina diagnoser och lösningar på problemet. Det här formade allmänhetens uppfattningar om skolmassakern och bidrog till att etablera ett stöd för vissa åtgärder, som till exempel striktare vapenlag och ökad kontroll av internet. Således fick Jokela-fallet också långvariga effekter och konsekvenser i form av socialpolitiska och juridiska beslut. Långtgående samhällsliga konsekvenser är ett centralt kännetecken för moralpanikfall. Att Jokela-fallet väckte starka reaktioner och skapade oro bland allmänheten är lätt att förstå, men ändå kan reaktionerna delvis anses vara oproportionerligt stora.

Sedan skolskjutningarna i Jokela inträffade har Finland, enligt inrikesminister Anne Holmlund, totalt vidtagit över hundra åtgärder för att förhindra nya skolskjutningar. Främst av allt har man skärpt vapenlagen. Regeringen bestämde 9.11.2007 att gå med på en ändring av EU:s vapendirektiv så att minderåriga inte längre får lov att ha ett eget vapen och inte heller får skjuta utan att en vuxen med vapenlov övervakar. Före det här direktivet kunde en 15 åring skaffa eget vapen i Finland om föräldrarna givit tillstånd. Före Jokela-fallet motsattse sig regeringen de andra EU-ländernas förslag att ändra direktiven. Den 16 maj 2008 presenterade regeringen en lag som kräver att det grundas en utredningsgrupp för Jokela-fallet. Största delen av åtgärderna berör ändå specifikt skolorna. Räddningslagen har reviderats och man har gjort utredningar om skolsäkerheten, i syfte att utveckla räddningsplanerna för så kallade "nya hot". Alla

skolor har fått anvisningar om att utveckla sin krisplan. Varje skola har fått en egen skolpolis som ansvarar över och hjälper till med krisberedskap. Dessutom har man börjat utbilda skolpersonalen för att kunna handskas med liknande krissituationer. Många skolor har tagit i bruk elektroniska lås och ökat övervakningen. Det satsas också mera på tutorverksamhet i skolorna för att man bättre skall kunna hålla koll på elever som verkar ha det svårt eller som avviker på något sätt. I vissa skolor har det också diskuterats att man bör se över litteraturen, för att möjligen plocka bort litteratur som anses farlig, som till exempel Nietzsche och Platon.

Överlag uppmanas ungdomar hålla ett öga på sina vänner och genast meddela myndigheterna om de stöter på något misstänksamt på webben eller annat avvikande beteende. Det har till och med diskuterats att införa så kallade censurknappar som man omedelbart kan trycka på om man vill anmäla skadligt material på webben. Det har också införts tio nya polistjänster med uppgiften att stärka internetbevakningen och man har också infört internetpoliser som enbart arbetar via ungdomssajter. Dessutom samarbetar polisen aktivare med kommunikationsministeriet för att bättre kunna hitta misstänksamt material på internet. Undervisningsministeriet har beviljat stora summor för att utveckla ungdomsarbetet på webben till en nationell tjänst och också Social- och hälsovårdsministeriet har beviljat ett allt större finansiellt stöd till internettjänster för unga.

Skolskjutningarna i Jokela (och i Kauhajoki) har med andra ord lett till en hel del konkreta samhälleliga konsekvenser, främst gällande lagstiftning, ökade satsningar på ungdomsarbete och skol- samt internetövervakning. Men myndigheterna har också försökt införa en ökad medvetenhet om de problem som anses ligga bakom skolskjutningarna, för att på det sättet få hela befolkningen att delta i detta "nationella projekt".

6 Rädslans makt

"The only thing we have to fear is fear itself." (Frank D. Roosevelt)

Trygghet har blivit vår tids stora berättelse. Trygghet präglar hela vår tillvaro - allt från det sociala och kulturella till det politiska och ekonomiska. Risker och hotbilder har på ett nytt sätt blivit en naturlig del av vår vardag och sociala verklighet, menar Hille Koskela (2009). Rädslan är något man talar om och ständigt reflekterar över, något som är ständigt närvarande i vårt medvetande. Strävan efter trygghet styr således över våra liv. (Koskela 2009, 13-14.) Under de senaste tjugo åren har finländarnas upplevda rädsla främst för våld ökat (Koskela 1999, 35). Ändå visar Kauko Aromaa och Markku Heiskanen (2000, 118) att mängden våld hållits ganska oförändrad i Finland under de senaste tjugo åren. Våld som orsakar personskador har till och med blivit sällsyntare. Det här bekräftas också av forskningsrapporterna "Suomen turvallisuus" och "Poliisibarometri" (Koskela 2009). Ändå har rädslan ökat ända sedan 1990-talet och fått ett starkare fotfäste i det finländska samhället, vilket också bidragit till att öka fördomar och moralism mot olika grupper. Man tror att samhället är otryggare än förut för att man talar så mycket om hot och risker. På det här sättet skapas en ond cirkel, påpekar Koskela (2009, 68-69.)

I min pro gradu avhandling har jag genom att studera Jokela-fallets diskursiva efterdyningar visat hur moralpanik kan uppfattas som ett uttryck för den *rädslans kultur* som i allt högre grad kännetecknar det så kallade trygghetssamhället. (Koskela 2009). Vi blir ständigt påmind om olika hot genom nyhetsrapportering och rädslan genomsyrar i allt högre grad det offentliga rummets diskurser. David Altheide (2002, 5-10) lyfter fram rädslan för terrorism som ett tydligt exempel på det här och visar hur terrorhotet används som medel för att driva igenom politiska agendan som i praktiken oftast leder till ökad social kontroll och övervakning av medborgarna. Också tendensen till att allt oftare presentera barn som offer är ett exempel på det här (Altheide 2002, 155). Enligt Altheide skapar rädslans diskurser ramar för vårt tänkande och varande och börjar prägla allt från den offentliga till det privata. Det här beror enligt honom på mediernas och populärkulturens ökade inflytande på sättet vi förstår vår sociala omgivning och skapar vår identitet. Medierna presenterar sociala problem i termer av

simples offer-skurk stereotyper, vilket ger ett intryck av att social kontroll är den enda lösningen på sociala hot. (Altheide 2002, 125-130.)

Fast västerländska människor lever tryggare än någonsin är de också räddare än någonsin. I grunden för rädslan ligger en social distinktion mellan vi och "De andra", de främmande grupper som utgör ett hot. Därför ingår det i rädslans kultur en ontologisering av de kriminella och avvikande som essentiellt annorlunda. Det här ökar kraven på social kontroll. Denna strävan efter att garantera den egna tryggheten gör att man är färdig att acceptera begränsningar som annars skulle anses diskriminerande eller moralistiska. Därför är människor inställda på att själva också upprätthålla kontrollen. (Koskela 2009.)

När ett samhälle genomgår grundläggande förändringar ändras också samhällets normativa ramverk. Det här skapar otrygghet i samhället och leder till ett behov av att förstärka och återskapa tydliga normativa gränser och öka social kontroll. Detta gör man ofta genom att reagera starkt mot det och de som anses utgöra ett hot mot samhället och dess normer. (Goode & Ben-Yehuda 1994a; Koskela 2009.)

Frank Furedi (2002, 10) menar att det som kännetecknar de senaste samhällsförändringarna kan beskrivas med begreppet rädslans kultur. Enligt Furedi präglar de moderna riskerna hela det mänskliga varandet. Dessa risker har dock sällan att göra med en verklig fara. Definitionen på och perceptionen av risker bygger alltid på en distinktion mellan verklighet och möjlighet, där framtidens rädslor är kopplade till en oro över dagens problem. (Furedi 2002, 15-18.) Furedi påpekar med andra ord att det centrala inte är hur sannolikt det är att man till exempel kan utsättas för våld, utan att det överhuvudtaget är möjligt. Förändringarna gällande definitionen på hotbilderna har lett till att det som tidigare ansågs vara otur nu börjar uppfattas som farligt i sig (Furedi 2002, 3-8). Både Furedi (2002) och Beck (1998) menar dessutom att människans förmåga att stå ut med olika hot och risker har försämrats avsevärt de senaste årtiondena.

I Finland har känslan av otrygghet de senaste åren ökat mycket på grund av att skolskjutningarna landstigit här. När ett nytt hot uppstår väcker det olika reaktioner och tolkningar, man vill hitta förklaringar, man vill förstå. Den otrygghet som Jokela-fallet skapat har också förstärkt intrycket av att det finns fler "störda unga män" i dagens samhälle än förut. Men ensamhet, mobbning, utanförskap och mentala problem är problem som redan länge funnits i vårt samhälle, påpekar Koskela (2009). Skolskjutningarna leder lätt till ett försvagat förtroendekapital och otryggheten skapar lätt också en pessimistisk framtidssyn där man bara ser nya annalkande risker och hotbilder. I ett sådant samhällsklimat blir det lättare att driva igenom krav och beslut på ökad social kontroll och reglering, i strävan efter kunna rationalisera rädslan genom olika former av riskreglering och styrning. På det här sättet politiseras rädslan. Det här kännetecknar det som Koskela kallar för trygghetssamhället som vi lever i, där trygghetens kulturella och samhällliga inverkan vuxit. (Koskela 2009, 15-17.)

Hans von Hofer (2000) har studerat den ökade kontrollen av omgivningen som lett till att förmågan att handskas med olika avvikande element försvagats. När välfärdssamhället minimierat riskerna och lidandet klarar vi inte längre av att handskas med motgångar. Young (1999, 68) menar att detta är kopplat till den höjda levnadsstandarden och behovet av att kontrollera omgivningen. Koskela (1999, 38) påpekar i sin tur att rädsla är ett problem oberoende av om det står i proportion till verkliga risker eller inte. Således är det själva känslan av rädsla, inte den statistiska sannolikheten att något farligt inträffar, som är problemet. Man kan också närma sig riskmedvetenheten ur ett konstruktionistiskt perspektiv som bygger på mera kollektiva tolkningar av ett fenomen. Sociala problem finns inte som objektiva fenomen, utan deras problematik bygger på olika definitionsprocesser (Goode & Ben-Yehuda 1994a, 88.) Ur ett objektivistiskt perspektiv är ett socialt problem däremot ett hotande fenomen som orsakar konkreta skador som leder till icke önskade konsekvenser (Goode & Ben-Yehuda 1994a, 87). Det som börjat som subjektiv rädsla kan förändras till att bli kollektivt och till och med objektiva, menar Furedi (2002).

Det är inom ramen för denna diskussion som jag närmat mig skolskjutningarna i Jokela och de reaktioner och tolkningar det skapade. När rädslor etableras blir det lättare att

legitimera olika former av riskhantering för att åtgärda problemen och försvara sig mot de hot som samhället kollektivt upplever. Oftast handlar den här riskhanteringen i praktiken om olika former av social kontroll över avvikande och hotande element. På det här sättet uppstår en riskspiral. Genom att peka på olika risker förstärks och sprids rädslan. När man väl etablerat dessa hotbilder blir det lättare att driva igenom överdimensionerade åtgärder för att kunna handskas med dessa potentiella risker. (Koskela 2009.) Följaktligen handlar också moralpaniken i grund och botten om en rädsla för det avvikande och okontrollerade, det vill säga folkdjävlar, som framkallar krav på social kontroll och moralreglering.

Enligt Frank Furedi (2002) handlar rädslans kultur långt om att vi börjar tro att varje negativ erfarenhet har något djupare budskap. Om något händer någon så finns det med andra ord alltid något att lära sig, något man kunde ändra på, till exempel stifta en ny lag. Vi bygger ständigt upp skräckscenarion, spekulerar om framtiden och gör riskkalkyler. Det här försämrar vår förmåga att handskas med osäkerhet. (Furedi 2002.) Furedi anser ändå att det största problemet är att trygghet allt mera blivit ett mål i sig och därför blir en princip och ett moraliskt imperativ. Det här trygghetsmoraliska imperativet blir något som det förväntas att alla skall följa och ägna sig åt. (Furedi 2002.) Trygghet blir på det här sättet något vi är färdiga att betala ett allt högre pris för, både mätt i pengar och i frihet. I slutändan godkänner vi nästan alla strategier och åtgärder som vi tror att ökar vår trygghet. (Koskela 2009, 46.)

Trots att allmänhetens reaktioner på och tolkningar av Jokela-fallet var många och olika till karaktären, finns det mycket som indikerar att Jokela-debatten i betydlig utsträckning gav upphov till moralpanik. Det var dock inte frågan om en lika renodlad moralpanik som den som förekommit i USA, utan en mera nedtonad och behärskad version av moralpanik. Det som tyder på moralpanik i Jokela-fallet är att det skrevs enormt mycket om fallet. Det fanns omedelbart ett stort behov av att yttra sig om det som skett. Man sökte förklaringar till vad som hänt och man sökte skyldiga. Reaktionerna var därför i många avseenden oproportionerligt starka. I detta skede var Jokela ännu ett unikt fall i Finland. Ändå började man utgående från det här enskilda fallet dra långtgående slutsatser angående hela det finländska samhällets tillstånd och

göra apokalyptiska prognoser angående ett framtida Finland, kännetecknat av försvagad moral och samhörighet, där människor mår allt sämre och riktar sin ångest mot varandra.

Reaktionerna präglades av en stor oro och rädsla som främst riktade sig konkret mot ungdomar och internet, men också mot en försvagad moral och samhörighet i samhället. På det här sättet konstruerades Jokela-fallet till ett näst intill typiskt och kännetecknande fenomen för dagens finländska samhälle, trots att det ännu då var frågan om en engångsföreteelse. Det fanns med andra ord ett stort behov av att läsa in djupare innebörder och tecken i detta enskilda fall. På det här sättet slutade Jokela-fallet att bara vara ett enskilt fall och började snarare uppfattas som en brytningspunkt i Finlands historia, en signal eller riktgivande vändpunkt för vad som väntar oss i framtiden. Ur det här växte det fram en utspridd oro, som trots att den delvis kan anses vara befogad, ändå blev överdimensionerad om man jämför med offentliga debatter om andra sociala problem.

Den utspridda oron och de delvis panikartade reaktionerna handlade främst om krav på moralreglering. Det här förekom främst i risk- och kontroldiskursen i form av krav på striktare kontroll och reglering av internet och andra medier. Medierna bidrog till att framkalla dessa reaktioner, eftersom rapporteringen kring Jokela-fallet var så intensiv. Det mest avgörande är att det enskilda Jokela-fallet upplevdes som ett hot mot hela det finländska samhället, vilket förstärker argumentet om att reaktionerna blev oproportionerligt starka. Tittar man på statistiken kan man dra slutsatsen att skolskjutningar de facto är ett betydligt mindre problem än till exempel dråp, våld i hemmet och självmord.

Jokela-debatten präglades av flyktighet. Under de två första månaderna publicerades det enbart i Helsingin Sanomat 210 artiklar som hänvisade till Jokela-fallet, men därefter avtog intensiteten, vilket är typiskt för moralpanikfall. Hur mycket skulle Jokela-fallet

överhuvudtaget diskuteras i dag om skolskjutningarna i Kauhajoki⁸ inte inträffat? Kauhajoki bidrog till att blåsa nytt liv i den skolskjutningsdebatt som snabbt nådde en topp och sedan avtog kraftigt, även om debatten denna gång inte gick lika het. Jämför man reaktionerna på och debatten kring Sello-skjutningarna⁹, framgår det också tydligt att skolskjutningsdiskussionen nådde sin kulmen några månader efter Jokela-fallet. Sedan dess har diskussionen lugnat sig betydligt, trots att Jokela inte förblev ett engångsfall och trots att de samhällsliga problem som lyftes fram fortfarande finns kvar.

I Jokela-fallet handlade det inte om någon självklar och entydig moralpanik. Snarare var moralpanikdiskursen något som kunde läsas mellan raderna inom ramen för vissa förklaringsmodeller. Jokela-debatten präglades därför delvis av moralpanik, men moralpanik var inte den mest framträdande reaktionen. I den utsträckning det förekom moralpanik skiljde den sig från klassiska moralpanikfall och kan inte heller anses vara en direkt kopia av skolskjutningar i USA. Jokela var inte lika explicit och fyllde inte alla de kännetecken som definierar klassisk moralpanik.

Moralpanikaspekten utgjorde i alla fall en väsentlig dimension av många av förklaringarna till och reaktionerna på skolskjutningarna i Jokela. Det här märktes tydligast i risk- och kontroldiskursen, som präglades av krav på ökad kontroll av främst internet, media och ungdomar, för att man skall kunna minska på riskerna för skolskjutningar. Kraven på ökad kontroll i samhället och reglering av individers "farliga" beteenden bottnar i en oro över en moralisk erosion i samhället som skapar nya former av oroväckande och avvikande våldsbeteenden. Det här är direkt kopplat till Durkheims anomiteori. Durkheim (1964) menade att det moderna samhället kännetecknas av försvagade sociala band, till följd av att traditionella värderingar och institutioner försvagas. Mellan raderna är det egentligen just en försvagning av gemensamma moraliska värderingar han syftar på. Durkheim (1968) menar att det här skapar ett anomiskt samhälle, som ökar risken för självmord. I Jokela-debatten kretsade många av förklaringarna och reaktionerna just kring en oro över en försvagad moral och

⁸ Kauhajoki syftar på den skolmassaker som inträffade knappt ett år efter Jokela-fallet i Kauhajoki den 23 september 2008, där elva personer dödades.

⁹ Sello-skjutningarna inträffade den 31 december 2009 i köpcentret Sello i Esbo, där sex personer dödades.

otydligare normativa gränser, vilket ställde krav på att samhället måste öka kontrollen av individerna för att trygga sina värderingar. Det här är precis vad moralreglering handlar om.

Tittar man på Jokela-debatten i sin helhet kan det konstateras att rationaliseringsdiskursen och behovet av en förnuftslogik var mest dominerande. Det fanns ett utbrett behov av att försöka förklara varför Jokela-fallet kunde inträffa. Man pekade på olika teman som till exempel den bristfälliga vapenlagen, nedkörningen av välfärdssamhället och dess tjänster och människors försämrade mentala hälsa. Både experter och "vanligt" folk var snabba med att göra analyser och diagnoser av skolskjutningen, trots att det aldrig hänt förut i Finland. Det fanns ett stort behov av att kommentera det som skett, vilket det stora antalet publicerade texter som berörde Jokela-fallet visar. Samtidigt präglades också debatten av en viss försiktighet, man vågade inte och var inte kapabel till att slå fast så mycket slutsatser, utan kommenterade mera allmänt och vagt. Vissa skribenter fokuserade mera på psykologiska aspekter, andra på mera samhälleliga aspekter. Det vanligaste var ändå att kombinera flera liknande förklaringar, vilket visar att Jokela-debatten långt präglades av metodologisk holism, det vill säga att man ansåg att det inte bara finns en förklaring (Hoikkala & Suurpää 2007, 6).

Skolsmassakern i Jokela ledde enligt Koskela (2009, 156) till att man började titta på problemen och hotbilderna i skolorna på ett helt nytt sätt. Man försökte förstå vad som hänt, men det försvårades av att det kom som en överraskning och att skolmorden saknade tydliga rationella motiv. Därför visade det sig vara lättast att söka förklaringar i individen. Man lyfte fram att gärningsmannen var ensam, mobbad, sjuk och hade mentala problem. Det påpekades också regelbundet att gärningsmannen hade förrirat sig in i en farlig virtuell värld på webben. Kravet på ändringar i vapenlagen var i sin tur det mest konkreta åtgärdskravet. Oförmågan att helt förstå människohatet som motiv och gärningsmannens förhållningssätt till sin egen död, gjorde det svårare att handskas med vad som hänt. (Koskela 2009, 156-158.)

Eftersom skolmassakern i Jokela väckte så starka reaktioner synliggjorde den också rädslans kultur. Skolskjutningar blev plötsligt en ny hotbild för varje finländare och spred en ökad otrygghet. Skolskjutningarna bidrog därför till att skapa en spiral av rädsla, som ökade den kollektiva känslan av otrygghet och osäkerhet. Både risk- och kontroldiskursen samt rationaliseringsdiskursen var uttryck för det här. I grunden handlade nämligen båda diskurserna om två sinsemellan olika sätt att reagera på ett nytt samhälleligt hot eller socialt problem – genom moralpanik eller en så kallad förnuftslogik. Den tydligaste reaktionen på skolmassakern i Jokela var rationaliseringen. Det fanns tydliga behov av att förklara vad som hänt på ett förnuftigt och logiskt sätt, för att kunna handskas med rädslan för denna nya hotbild och risk, för att kunna upprätta någon form av ordning i ett samhälle som tvingats omdefiniera sig själv.

Normaliseringdiskursen skiljde sig från dessa två, eftersom den präglades av en ganska lakonisk och oberörd inställning. Men eftersom normaliseringsdiskursen spelade en betydligt mindre roll i Jokela-debatten än de två andra diskurserna, handlade Jokela-debatten i grund och botten om moralpanik och förnuftslogik - två olika sätt att handskas med en ökad rädsla för ett nytt hot.

Jokela-fallet var alltså inte ett renodlat moralpanikfall. Alla moralpanikens skeden och kännetecken fanns inte med i bilden och största delen av reaktionerna präglades inte av direkt moralpanik. Trots det innehöll Jokela-fallet tydliga moralpaniktendenser, främst i form av kraven på moralreglering och ökad social kontroll, krav som kännetecknar det västerländska samhällets ökade riskmedvetenhet och allt mera dominerande trygghetsmoraliska imperativ.

Trots att Jokela-fallet var och fortfarande måste anses vara ett undantagsfall, skapade det nya ramar och premisser för samhället, både juridiskt, politiskt, socialt och kulturellt. Jokela-fallet gjorde att vi blev medvetna om ett helt nytt hot och som en följd av det här blev det också lättare för oss att acceptera kraftigare åtgärder i form av ökad social kontroll, reglering och övervakning – allt i trygghetens namn. Trygghet har blivit något vi förutsätts eftersträva och som vi färdiga att betala ett allt högre pris för, både mätt i pengar och i frihet.

Det fanns mycket lite utrymme för kritiska röster; trygghetskonsensusens hegemoniska ställning var helt enkelt för stark. Skolmassakern i Jokela och dess diskursiva efterdyningar visade således i hur stor utsträckning det finländska samhället styrs av ett trygghetsmoraliskt imperativ med en allt större kapacitet att generera moralpanik och krav på moralrelgering.

Litteratur

- Akers, Roland L. & Sellers, Christine S. 2004. *Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application*. Los Angeles: Roxbury Publishin company.
- Alasuutari, Pertti. 1996. *Toinen tasavalta*. Tampere: Vastapaino.
- Altheide, David L. 1996. *Qualitaive Media Analysis*. California: Sage publications.
- Altheide, David L. 2002. *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine de Gruyter.
- Altheide, David L. & Snow, Robert. 1979. *Media Logic*. California: Sage.
- Aromaa, Kauko & Heiskanen, Markku. 2000. *Suomalaisten rikosriskit 2000*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuskeskus.
- Barker, Martin. 1984. *A Haunt of Fears: The strange history of British horror comics campaign*. London: Pluto Press.
- Beck, Ulrich. 1998. *Risksamhället*. Göterborg: Daidalos.
- Ben-Yehuda, Nachman. 1985. *Deviance & Moral Boundaries*. Chicago: The University Press.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 1987 (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Blackburn, Simon. 1996. *Oxford Dictionary of Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Burns, Ronald & Crawford, Charles 1999. *School Shootings: the Media and Public Fear: Ingredients for a Moral Panic, Crime, Law and Social Change* 32/2, 147-168.
- Chyi, Hsiang Iris & McCombs Maxwell. 2004. *Media Salience and the Process of Framing: Coverage of the Columbine School Shootings, J & MC Quarterly*, vol. 81 (1): 22-35.
- Cohen, Albert. 1955. *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: Free Press.
- Cohen, Stanley. 2002 (1972). *Folk Devils & Moral Panics*. London: Sage.

- Consalvo, Mia. 2003. *The Monsters Next Door: Media Constructions of Boys and Men*, *Feminist Media Studies* 3, 1 (37).
- Corrigan, Philip & Sayer, Derek. 1991. *The Great Arch: English state formation as cultural revolution*. Oxford: Blackwell.
- Coser, Lewis A. 1977. *Masters of Sociological Thought: Ideas in historical and social context*. New York : Harcourt Brace Jovanovich.
- Critcher, Chas. 2006. *Critical readings: Moral Panics and the Media*. Maidenhead: Open University Press.
- Critcher, Chas. 2003. *Moral Panics and the Media*. Buckingham: Open University Press.
- Dean, Mitchell. 1999. *Governmentality: Power and rule in modern society*. London: Sage.
- Downes, David & Rock, Paul. 1986. *Understanding Deviance: A Guide to the Sociology of Crime and Rule Breaking*. Oxford: Clarendon Press.
- Durkheim, Emile. 1964 (1893). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press of Glencoe.
- Durkheim, Emile. 1968 (1897). *Självmodet*. Argos: Uppsala.
- Durkheim, Emile. 1978 (1895). *Sociologins metodregler*. Göteborg: Korpen.
- Durkheim, Emile. 1990 (1893). *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 1995. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London: Longman Group Limited.
- Flick, Uwe. 2006. *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage.
- Foucault, Michel. 1976. *Birth of the Clinic: An archeology of medical perception*. London: Tavistock.
- Foucault, Michel. 2004. *Örvakning och straff*. Lund: Arkiv.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/knowledge*. Brighton: The Harvester Press.
- Foucault, Michel. 1990. *The History of Sexuality vol 1*. London: Penguin Books.
- Foucault, Michel. 2000. *Power*. Edited by James D. Faubion. New York: New Press.

- Freud, Sigmund. 1949 (1923). *The Ego and the Id*. London: The Hogarth Press Ltd.
- Freud, Anna. 1979. *The Ego and the Mechanisms of Defense*. London: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis.
- Furedi, Frank. 2002. *Culture of Fear: Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London: Continuum.
- Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman. 1994a. *Moral Panics: The social construction of deviance*. Oxford: Blackwells.
- Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman. 1994b. Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction, *Annual Review of Sociology* 54: 149-171.
- Hakala, Salli & Sumiala, Johanna. 2009. *Koulusurmat iskivät hyvinvointiyhteiskunnan symboliseen ytimeen, kouluun*. Helsingin yliopiston viestinnän laitoksen raportteja 2, Viestinnän tutkimuskeskus.
- Hancock, Lynell. 2000. *The Public Assault on America's Children: Poverty, Violence and Juvenile Injustice*, ed. Valerie Polakow. New York: Teachers College Press.
- Hier, Sean P. 2003. Risk and panic in late modernity: implications of the converging sites of social anxiety, *British Journal of Sociology* 54 (1): 3-20. London: Routledge.
- Hilte, Mats. 1996. *Avvikande beteende – en sociologisk introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Hjelm, Titus. 2005. *Saatananpalvonta, media ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, Tommi. 1989. *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena. toim. 2007. *Jokela-ilmiö: Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia*. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisusarja n. 17.
- Honkatukia Päivi & Kivivuori Janne toim. 2006. *Nuorisorikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos/Nuorisotutkimusseura.
- Hunt, Alan. 1999. *Governing Morals: A Social History of Moral Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ibarra, Peter & Kitsuse, John. 1993. *Vernacular Constituents of Moral Discourse*. I *Reconsidering Social Constructionism* eds. Holstein, James & Miller Gale. New Jersey: Transaction Publishers.

Jenkins, Philip. 1992. *Intimate Enemies: Moral Panics in Contemporary Great Britain*. New York: Aldine de Gruyter.

Jewkes, Yvonne. 2004. *Media & Crime*. London: Sage.

Johansson, Thomas & Miegel, Fredrik. 1992. *Do the Right Thing: Lifestyle and Identity In Contemporary Youth Culture*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Kauranen, Ralf. 2008. *Seriedebatt i 1950-talets Finland: en studie i barndom, media och reglering*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Kellner, Douglas. 1995. *Media Culture*. London: Routledge.

Killingbeck, Donna. 2001. The Role of Television News In the Construction of School Violence As a Moral Panic; *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 8 (3) 186-202.

Koskela, Hille. 1999. *Fear, Control & Space*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Koskela, Hille. 2009. *Pelkokierre*. Helsinki: Gaudeamus.

Krinsky, Charles. 2008. *Moral Panics over Contemporary Children and Youth*. Burlington: Ashgate.

Kroon, Åsa. 2001. *Debattens dynamik*. Linköping: Tema Kommunikation/Linköpings Universitet.

Merton, Robert K. 1967. *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.

McRobbie, Angela & Thornton, Sarah. 2002. Rethinking moral panic for multimediated social worlds. In Muncie, John & Hughes, Gordon & McLaughlin, Eugene: *Youth Justice: Critical Readings*. London: Sage.

Muschert, Glenn & Carr, Dawn. 2006. Media Saliency and Frame Changing Across Events: Coverage of Nine School Shootings 1997-2001. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 83(4):747-766.

Muschert, Glenn. 2007. Research in School Shootings. *Sociology Compass*, 1(1) 60-80.

Mustonen, Anu. 2001. *Mediapsykologia*. Helsinki: WSOY.

Månson, Per. 2003. *Moderna samhällsteorier*. Stockholm: Prisma.

Newman, Katherine S. 2005. *Rampage: The Social Roots of School Shootings*. New York: Basic Books.

Ogle, Jennifer Paff, Eckman, Molly & Leslie, Catherine Amoroso. 2003. *Appearance Cues and the Shootings at Columbine High: Construction of a Social Problem in the Print Media*, *Sociological Inquiry* vol. 73 (1): 1-27.

Potter, Jonathan. 2005. *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.

Raittila, Pentti; Johansson, Katja; Juntunen, Laura; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville; Pernu, Ilkka & Väliverronen, Jari. 2008. *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

Ruonavaara, Hannu. 1998. *Vanhat yhteiskunnalliset liikkeet moraalisisäätelyn projekteina*. I Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti toim. *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 43–57.

Scott, John & Marshall, Gordon. 2005. *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.

Spectors Malcolm & Kistuse, John I. 1977. *Constructing Social Problems*. Menlo Park: Cummings Publishing Company.

Springhall, John 2008. *The Monsters Next Door: What Made Them Do It? Moral Panics Over the Causes of High School Multiple Shootings (47-68)*. I *Moral Panics Over Contemporary Children and Youth*, ed. Krinsky, Charles. Burlington: Ashgate.

Suoninen, Eero. 2002. *Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. I *Diskurssianalyysi liikkeessä*, toim. A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Tampere: Vastapaino.

Thompson, Kenneth. 1998. *Moral Panics*. London: Routledge.

Thornton, Sara 1997. Introduction to part one: The Chicago School and the sociological tradition. In Gelder, Ken & Thornton, Sarah eds. *The Subcultures Reader*. London: Routledge.

Tönnies, Ferdinand. 2002. *Community and Society: Gemeinschaft und Gesellschaft*. New York: Dover Publications.

Ungar, Sheldon. 2001. Moral Panic Versus the Risk Society: The Implications of the Changing Sites of Social Anxiety, *British Journal of Sociology* 52 (2): 271-92.

Welch, Michael, Price, Eric A. & Yankey, Nana. 2002. *Moral panic over Youth Violence: wilding and the manufacture of Menace in the Media, Youth & Society*, vol. 34 (1) Sage Publications.

Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise. 1999. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Ziehe, Thomas. 1989. *Kulturanalyser: ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm: Symposium.

von Hofer, Hans. 2000. Criminal violence and youth in Sweden. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention* 1:1, 56-72

Young, Jock. 1999. *The Exclusive Society: Social exclusion, crime and difference in late modernity*. London: Sage.

Moralpanik eller förnuftslogik

- i Jokela-fallets diskursiva efterdyningar

Johannes Tabermann
Helsingfors universitet
Statsvetenskapliga fakulteten
Sociologi
Pro gradu avhandling
Januari 2011

